

KÜRESEL DİYALOG

15.2

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

Hint Sosyolojisi

Rajesh Misra
Maitrayee Chaudhuri
Indira Ramarao
Arvinder Ansari
Shruti Tambe

Radikalleşmiş Anaakım

Sabrina Zajak
Emanuele Toscano
Anna-Maria Meuth
Terri Givens
Damla Keşkekci
Pasha Dashtgard
Andrea Grippio
Sumrin Kalia
Roberto Scaramuzzino
Cecilia Santilli

Teorik Perspektifler

Anaheed Al-Hardan
Julian Go

Serbest Bölüm

- > Darcy Ribeiro ve Güneyden Küresel bir Kuram
- > Almanya'da Filistin Dayanışmasının Bastırılması
- > İran'da Kadın Karşıtı Şehirciliğin bir Eleştirisi

BÜLTEN

International
Sociological
Association
ISA

CİLT 15 / SAYI 2 / AĞUSTOS 2025
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Yılın ikinci sayısı, dünyanın en canlı sosyoloji topluluklarından birine ev sahipliği yapan Hindistan'a odaklanarak açılıyor. Hint sosyolojisi-ne adanan bu bölümde, ülkenin önde gelen beş entelektüeli, yerli ve Batılı sosyolojiler arasındaki gerilim, düşünceyi sömürgeleştirme çabaları, Hint sosyolojisinin tarihsel gelişimi ve bölgesel özellikleri ile feminizm ve toplumsal hareketlerin etkisi gibi farklı konuları ele alıyor. Hindistan'daki tartışmalarda bu merkezi temaları ön plana çıkararak, 1951 yılında kurulan ve Aralık 2025'te 50. yıllık konferansına ev sahipliği yapacak olan Hindistan Sosyoloji Derneği'ne saygılarımızı sunuyoruz.

Bu sayının ana tematik bölümü aşırı sağın normalleşmesini ele alıyor. Sabrina Zajak, Emanuele Toscano ve Anna-Maria Meuth'un küratörlüğünü yaptığı yedi makale, aşırı sağın çoktan "yeni normal" haline geldiğini savunuyor. Bu eğilimi kışkırtıcı bir şekilde "radikalleşmiş anaakım" olarak tanımlayan yazarlar, otoriter, cinsiyetçi, etno-milliyetçi, göçmen karşıtı, hak karşıtı ve çoğulculuk karşıtı ideolojilerin yaygın bir şekilde normalleştiğine işaret ediyor. Yazarlar, aşırı sağın meşruiyet kazandığı ve siyasi ve kültürel manzaraları yeniden şekillendirdiği çeşitli ve gelişen stratejileri analiz etmektedir. Avrupa parti sistemlerindeki değişimler yoluyla aşırı sağ siyasetin normalleşmesini, dijital platformların aşırılık yanlısı içeriğin yaygınlaşmasındaki rolünü ve manosferdeki erkeklerin kişisel gelişim alanlarının radikalleşmesini inceliyorlar. Aşırı sağın moda ile ilişkisi, kimlik oluşumu ve ideolojik yayılma için ince ama güçlü bir araç olarak analiz edilmektedir. Ayrıca metinler, aşırı sağ aktörlerin hem küresel hem de yerel bağlamlarda sivil topluma

nasıl sızdığını ve popülist rejimlerin sivil alanı otoriter ve dışlayıcı gündemlerle uyumlu olacak şekilde nasıl yeniden yapılandırıldığını incelemektedir.

"Teorik Perspektifler" bölümümüzde Filistinli sosyolog Anaheed Al-Hardan ve Amerikalı sosyolog Julian Go, sömürgecilik karşıtı düşünceyi eleştirel sosyal kuramın hayati bir kaynağı olarak yeniden ele alıyor. Sömürgecilik karşıtı mücadelelerin emperyalist epistemolojilere meydan okuyan özgün kavramlar ve içgörüler ürettiğini savunuyorlar. Eleştiriyi coğrafi kimliğe dayandırmak yerine, sömürgecilik karşıtı bakış açısını muhalif kuram için üretken bir temel olarak öneriyorlar.

Bu sayımızı "Açık Bölüm"ümüzde yer alan üç farklı katkı ile tamamlıyoruz. İlki Brezilyalı düşünür Darcy Ribeiro'nun mirasını ve küresel sosyolojiye katkılarını yeniden ele alıyor. İkincisi, Gazze'deki savaşı Almanya bağlamında analiz ediyor ve antisemitizmin araçsallaştırılmasını, muhalefetin susturulmasını ve akademik ve kamusal alanda Filistin'le dayanışmayı hedef alan çeşitli baskı biçimlerini tartışıyor. Son makale ise İran'da kentsel mekânın üretiminde kadınların susturulmasını eleştiriyor.

Bir sonraki sayımız tamamen trajik biçimde kaybettiğimiz *Küresel Diyalog*'un kurucu editörü Michael Burawoy'a ithaf edilecektir. Katkıda bulunmak veya önerilerinizi paylaşmak isterseniz, lütfen bizimle iletişime geçmekten çekinmeyin. ■

Breno Bringel, *Küresel Diyalog* Editörü

> **Küresel Diyalog** pek çok dilde yayınlanmaktadır. **Küresel Diyalog**'un tüm sayılarına [internet sitesinden](#) ulaşılabilir.

> **Yayınlanması istenen yazılar** globaldialogue@isa-sociology.org adresine gönderilmelidir.

isa International
Sociological
Association

**GLOBAL
DIALOGUE**

> Yayın Kurulu

Editör: Breno Bringel.

Yardımcı Editörler: Vitória Gonzalez, Carolina Vestena.

Yardımcı Editör: Christopher Evans.

Yönetici Editörler: Lola Busuttill, August Bagà.

Danışmanlar: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: (Lübnan) Sari Hanafi, (Tunus) Fatima Radhouani, Safouane Trabelsi

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchissio.

Bangladeş: Habibul Khondker, Khairul Chowdhury, Bijoy Krishna Banik, Mohammad Jasim Uddin, Shaikh Mohammad Kais, Abdur Rashid, Mohammed Jahirul Islam, Touhid Khan, Helal Uddin, Masudur Rahman, Rasel Hussain, Ruma Parvin, Yasmin Sultana, Sadia Binta Zaman, Farheen Akter Bhuiyan, Arifur Rahaman, Ekramul Kabir Rana, Alamgir Kabir, Suraiya Akter, Taslima Nasrin, Nasim Uddin, S. Md. Shahin.

Brezilya: Fabrício Maciel, Andreza Galli, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes, Carine Passos.

Fransa/İspanya: Lola Busuttill.

Hindistan: Rashmi Jain, Manish Yadav.

Endonezya: Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriyati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Ario Seto, Nurul Aini, Aditya Pradana Setiadi, Rusfadia Saktiyanti Jahja, Harmantyo Pradigto Utomo, Gregorius Ragil Wibawanto.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Elham Shushtarizade, Ali Ragheb.

Polonya: Aleksandra Biernacka, Anna Turner, Joanna Bednarek, Sebastian Sosnowski.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Bianca Elena Mihăilă.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Tayvan: WanJu Lee, Zhi Hao Kerk, Yi-Shuo Huang, Mark Yi-Wei Lai, Yun-Jou Lin, Tao-Yung Lu, Ni Lee.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu.

Hint sosyolojisine ayrılan tematik bölüm, dünyanın en canlı sosyoloji topluluklarından birinde süren bazı tartışmaları sunuyor.

Aşırı sağın normalleştirilmesi ve anaakımın radikalleşmesi konusundaki tematik bölüm, bugüne kadar aşırı sağ olarak tanımlananın artık nasıl yeni normal haline geldiğini inceliyor.

Serbest Bölüm Brezilyalı düşünür Darcy Ribeiro, Almanya bağlamında Gazze'deki savaş ve İran'da kentsel mekanda kadınlar üzerine farklı katkılar içeriyor.

Kapak fotoğrafı: Marajó'da bir balıkçı, Taurino (Pará, Brazil).
Fotoğraf: Lara Sartorio Gonçalves, 2025.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> HİNT SOSYOLOJİSİ

Farklılıkların Diyaloğu:

Yerli Fikirler ve Batılı Sosyoloji

Rajesh Misra, Hindistan 5

Hindistan'da Sosyolojinin Gündelik Pratikleri:

Geriye Dönük Sömürgesizleştirme

Maitrayee Chaudhuri, Hindistan 8

Güney Hindistan'da Sosyoloji

Indira Ramarao, Hindistan 10

Hint Sosyolojisinde Kadınlar:

Feminist Katkıları, Pedagoji ve Praksis

Arvinder Ansari, Hindistan 12

Hindistan'daki Toplumsal Hareket Çalışmalarını

Yeniden Düşünmek

Shruti Tambe, Hindistan 15

> RADİKALLEŞMİŞ ANAAKIM

Aşırı Sağın Normalleştirilmesi ve Radikalleşmiş Anaakım

Sabrina Zajak, Almanya, Emanuele Toscano, İtalya ve Anna-Maria Meuth, Almanya 18

"Radikal" Sağdan Anaakım Sağa:

Değişen Avrupa Parti Sistemi

Terri Givens, Kanada 21

Uçlardan İçerik Akışına: Aşırı Sağın Platform Temelli

Anaakımlaştırılması

Damla Keşkekci, İtalya 23

Erkekliği Optimize Etmek: Erkeklerin Kendilerini Geliştirme Ağları ve İdeolojik Savaş Alanları

Pasha Dashtgard, ABD 26

Modanın Aşırı Sağ Tarafından Silah olarak Kullanılması

Andrea Grippio, Avusturya 29

Aşırı Sağ Sivil Toplumu Nasıl İhlal Ediyor

Sumrin Kalia, Almanya 31

Popülist Yönetimin Sivil Toplum Savunuculuğu

Üzerindeki Etkisi

Roberto Scaramuzzino ve Cecilia Santilli, İsveç 34

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Tarihte ve Toplumsal Kuramda Sömürgecilik Karşıtlığı

Anaheed Al-Hardan ve Julian Go, ABD 37

> SERBEST BÖLÜM

Darcy Ribeiro ve Güneyden Küresel Kuram

Adelia Miglievich-Ribeiro, Brezilya 40

Almanya'da Antisemitizmin Araçsallaştırılması ve Filistin

Dayanışmasının Çok Yönlü Baskılanması

Anonim Yazarlar, Almanya 43

Parçalanmış Şehir:

İran'da Kadın Karşıtı Şehirciliğin Eleştirisi

Armita Khalatbari Limaki, İran 47

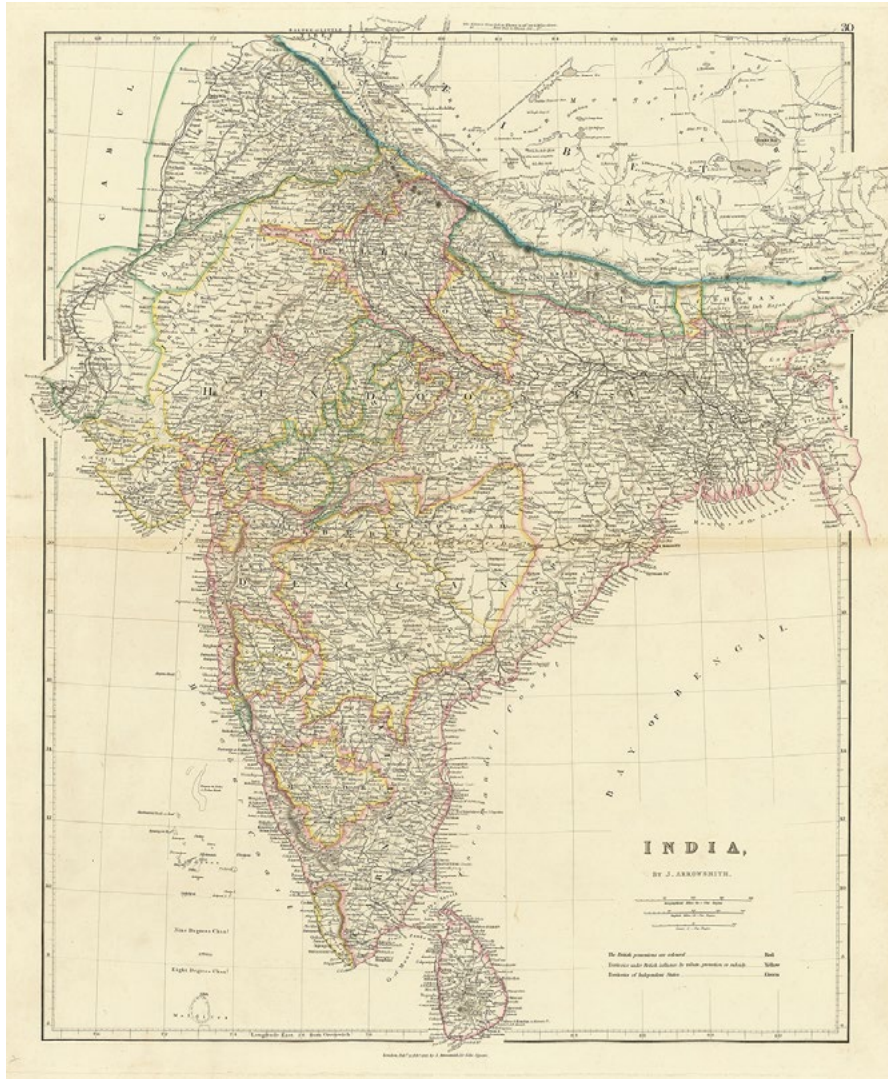
“Aşırı sağın normalleşmesinin anaakım radikalleşmeye yol açan ikili hareketi, daha geniş bir sosyopolitik eğilime işaret ediyor; uç ve merkez, çevrimiçi ve çevrimdışı, aşırı ve ılımlı arasındaki sınırları bulanıklaştıran bir eğilim.”

Damla Keşkekci

> Farklılıkların Diyaloğu:

Yerli Fikirler ve Batılı Sosyoloji

Rajesh Misra, Lucknow Üniversitesi, Hindistan

Harita: John Arrowsmith, açık kaynak, Wikimedia Commons.

5

Sömürsüzleştirme ve yerli sosyoloji tartışmaları 1990'larda popülerlik kazanmıştır; ancak Hindistan'da sosyoloji başından beri yerli kavramların ve bakış açılarının önemini vurgulamıştır. Bu vurgu iki bağlama dayandırılabilir: birincisi sosyo-politik bağlam, ikincisi ise entelektüel-ideolojik bağlam.

> Özgürlük mücadelesi ile Batı entelektüel gelenekleri arasındaki etkileşim üzerine kurulu bir sosyoloji

Hindistan'da sosyolojinin akademik bir disiplin olarak gelişimi, Fransa, İngiltere ve Almanya'daki deneyimlere paralel olarak yirminci yüzyılın başlarında başlamıştır.

>>

Hindistan'daki ilk sosyoloji bölümü, Max Weber tarafından Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde sosyoloji bölümünün kurulmasıyla aynı yıl kurulmuştur: 1919. Ancak Bombay Üniversitesi'nde sosyoloji bölümünün kurulmasına yönelik planlar 1914'te I. Dünya Savaşı'ndan önce yapılmıştı. İlk Hint sosyoloji dergisi olan *The Indian Sociologist*, Hintli özgürlük savaşçısı Shyamji Krishna Verma tarafından 1905'te Londra'da yayınlanmaya başladı. Aynı yıl *Sociological Papers* yayınlanmaya başlamış ve 1907'de Britanya'dan çıkan ilk sosyoloji dergisi olan *The Sociological Review*'un kuruluşuna yol açmıştı. Hindistan'dan çıkan bir diğer dergi olan *The Indian Sociological Review* ise 1920'lerde Baroda'lı Britanya doğumlu Amerikalı bir filozof tarafından kurulmuştur. Editörlerin farklı geçmişleri dikkat çekicidir. Hindistan'da sosyolojinin temelini özelliği, özgürlük mücadelesinden kaynaklanan ideolojik tercihler ile Batı entelektüel geleneklerinin genişleyen etkisi arasında dinamik bir etkileşim olmuştur.

Hindistan'ın İngiliz yönetimi altında olmasına ve yabancı inançların, bilgi gündemlerinin ve eğitim sistemlerinin dayatılmasına rağmen 1920'ler'in özelliği, Britanya yönetimine karşı birlik fikrinin siyasi bilinçte yarattığı artış, sömürgecilik karşıtı bağımsızlık hareketi, köylü hareketleri ve işçi grevleri gibi önemli siyasi ve sosyal dönüşümler olmuştur. Bu on yıl aynı zamanda baskıcı Rowlatt Yasası'nın ve 1919 tarihli özerk Hindistan Hükümeti Yasası'nın uygulanmasına ve Hilafet hareketi, işbirliği yapmama hareketi ve sendikaların kurulması gibi hareketlerin yükselişine tanıklık etmiştir. Tüm Hindistan Sendikalar Kongresi 1920 yılında kurulmuş, bunu 1925 yılında Hindistan Komünist Partisi'nin kurulması izlemiştir. Özgürlük hareketi 1920'lerin sonunda ivme kazandıkça, büyük grupları harekete geçirmeye ve büyük protestolara öncülük etmeye başlamıştır. Ayrıca, "alt kastları" temsil eden örgütler, "üst kastların" hakiyetini eleştirerek ve Madras Yasama Konseyi'nde bazı ayrılmış sandalyeler elde ederek varlıklarını göstermeye başlamıştır.

Tüm bu hareketlenmeler, hareketler ve örgütlenmelerin başını, Avrupa geleneklerine göre eğitim görmüş, ancak direniş gücünü yerli mirasından alan yeni orta sınıf çekiyordu. Eğitimli orta sınıfın bir başka kesimi de akademi ve entelektüel uğraşlarla ilgili mesleklerle uğraşıyordu. Bu siyasi çalkantı zemininde, yerli perspektifleri liberal sanatlara, sosyal bilimlere ve siyasi kuramlara entegre etme çabaları entelektüel düzeyde görülebilir.

> Çok yönlü felsefenin uzun geçmişi

Sosyolojinin yerleşmesi aynı zamanda felsefi ve entelektüel bir bağlamda da çerçevelenebilir. Hindistan'ın felsefi ve entelektüel mirası, çok sayıda düşünce ekolünü ve geniş bir tema yelpazesini kapsayan en eski ve en çeşitli miraslar arasındadır. Tarihsel olarak Hint felsefesi, Hint yarımadasının kültürel, ruhani ve entelektüel akımları tarafından şekillendirilmekle kalmamış, aynı zamanda bu akımları etkilemiştir. Hint felsefesinin farklı ekolleri metafizik, epistemoloji, etik ve maneviyat üzerine benzersiz bakış açıları

sunmuş; gündelik sosyal yaşamı, normları ve değerleri şekillendirmenin yollarını vurgulamıştır.

Orta çağ boyunca Hint felsefesi, Bhakti ve Sufi hareketlerinin ortaya çıkışıyla birlikte Hindu ve Müslüman düşüncesi arasında önemli bir büyüme ve yaratıcı bir kaynaşma yaşamış ve daha çeşitli bir kültürel manzaraya yol açmıştır. Son zamanlarda, kamusal akademisyenler ve şahsiyetler, evrensel kardeşlik ve şiddet içermeyen direniş gibi fikirleri savunarak eski kavrayışları mevcut sorunlarla ilişkilendirmiştir. Hint felsefesinin çok yönlü doğası, her biri varoluşun, toplumun ve evrenin daha derin bir şekilde kavranmasına katkıda bulunan çeşitli unsurların zengin bir şekilde iç içe geçmesini temsil eder. Bu miras yalnızca geçmişe ayna tutmakla kalmaz, aynı zamanda bugünü de anlamaya çalışır. Özellikle Hindistan'da sosyolojinin gelişimini etkilemiş ve daha geniş anlamda siyasi ve ideolojik düşüncüyü de şekillendirmiştir.

> Hindistan için Sosyoloji veya Hindistan'ın Sosyolojisi

Bu iki bağlamda Hint Sosyolojisi, o dönemin akademik merkezleri olan Bombay (Mumbai), Kalküta (Kolkata) ve Lucknow merkezli yerileştirme, bağlamsallaştırma ve Avrupalılaştırma tartışmalarıyla sürekli olarak meşgul olmuştur. Başlangıçta Hindistan'da sosyoloji, kurumsal gelişiminde ikincil bir konuma sahipti ve genellikle antropoloji, ekonomi, felsefe ve yurttaşlık bilimlerine kıyasla artık bir disiplin olarak görülüyordu. Ancak Bombay (Mumbai), Lucknow ve Kalküta'daki (Kolkata) sosyoloji pratikleri, Hindistan'ın gerçeklerine dayanan kavram ve perspektifleri kullanarak ve aynı zamanda kendi özgün bakış açılarını koruyarak bağımsız bir yörünge oluşturmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda, yerli perspektifleri daha geniş sosyolojik yaklaşımlarla bütünleştirmeyi amaçlayan üç farklı yaklaşım tanımlanabilir. İlk yaklaşım gelenekçidir ve Batı sosyoloji paradigmasını tamamen reddederek Hint toplumunun kendine has özelliklerinin ve farklı doğasının ancak köklü bir klasik felsefi bakış açısıyla ve günümüzde Hint (Hindu) bilgi sistemi olarak adlandırılan yerli kavramları kullanarak anlaşılabilceğini ve tanımlanabileceğini ileri sürmektedir. İkinci yaklaşım tamamen sosyolojiktir ve Hint toplumunun özelliklerini hem genelleştirmek hem de belirlemek için Batılı sosyolojik çerçeveleri ve metodolojileri uygulamaya odaklanır. Üçüncü bakış açısı ise Hint geleneklerinin dinamik özelliklerini Batılı geleneklerle birleştirmeyi amaçlamakta, Hint felsefi bakış açısını ve Hint toplumundaki kültürel çeşitliliği bütünleştirirken Batılı toplumsal kuram ve felsefi uygulamaların etkisini kabul etmektedir. Bu, Hint geleneğinin rasyonelleştirilmesini açıklamak için Vedantik felsefe, yorumbilim ve Marksist diyalektiği üçgenleme çabasında gözlemlenebilir.

İlk yaklaşım kapalı bir monoloğu temsil ederken, üçüncüsü yerli perspektifler ile Batı sosyolojisi arasında bir diyalogu teşvik ederek küresel bir sohbet yaratmaktadır. İki zıt perspektifi temsil eden önde gelen Hintli sosyologlar ara-

sında büyüleyici bir tartışmanın ortaya çıktığını kabul etmek yerinde olacaktır: “Hindistan için Sosyoloji” ve “Hindistan’ın Sosyolojisi”. Bu diyalog, sosyolojinin özellikle Hint toplumunun incelenmesi ve yorumlanmasına mı odaklanması gerektiği yoksa Hindistan’ın da aralarında bulunduğu tüm toplumları kapsayan daha geniş bir perspektif mi benimsemiş gerektiği üzerine odaklanmaktadır. Son zamanlarda, sömürgesellik sonrası üzerine bir söylem için bir çağrı yapılmıştır. Bu çağrı henüz meyvelerini vermemiş olabilir.

> Yerli ve Batılı sosyoloji arasında süregelen ve gelişen bir diyalog

Bağımsızlıktan bu yana geçen sürede, Hindistan’da sosyal bilimlerde yerli perspektiflerin Avrupa metodolojileriyle bütünleştirilmesi önem kazanmış, geleneksel bilgi sistemleri ve kültürel uygulamalar kabul edilirken, aynı zamanda çağdaş ekonomik değişimleri, siyasi değişimleri ve toplumsal dönüşümleri analiz etmek için Batılı sosyolojik yaklaşımların faydası da takdir edilmiştir. Batılı sosyolojik çerçeveler sıklıkla Hindistan’da bulunan farklı toplumsal sistemleri göz ardı etmekte, dolayısıyla entelektüel özerkliği teşvik etmek için sömürge sonrası Hindistan’da akademik bakış açılarının ve disiplinlerin sömürgecilikten arındırılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Hintli sosyologların görüşleri kültürel pratiklerin, farklılıkların, kırsal toplumların, kast yapılarının, akrabalık bağlarının, etnik kimliklerin, kast ayrımcılığının, tarımsal hareketlerin, toplumsal aktivizmin, toplumsal değişimlerin ve ekonomik ilerlemenin incelenmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu durum, özellikle bağımsızlığı takip eden dönemde, Hint toplumunu tarihsel, kültürel ve geleneksel perspektifleriyle anlamayı teşvik eden yeni kavramlar ve modeller önererek geçerli olmuştur.

Hindu bilgi sistemi farklı olmasına ve çeşitli doğu perspektifleriyle yaratıcı bir şekilde bütünleşmesine rağmen, Batı bilgi sisteminde ve pratik kullanımında yadsınamaz bir çekicilik vardır. Bu bağlamda, güçlü bir yerileştirme ve bağlamsallaştırma geleneğine rağmen, Batı sosyolojisinin temaları, kavramları, yöntemleri ve kuramları yaygınlığını korumaktadır. Yerli sosyoloji ile Batı sosyolojisi arasındaki diyalogun, disiplinin ilerlemesini yansıtacak şekilde devam ettiği söylenebilir.

Buna ek olarak, küreselleşmenin ortasında yerleşme süreci, madun ve eleştirel kuram yaklaşımları çerçevesinde Dalit çalışmaları, kabile çalışmaları ve toplumsal cinsiyet çalışmaları gibi yeni ortaya çıkan araştırma alanları ile gelişmektedir. Hintli sosyologlar, moderniteye geçiş sürecinde geleneksel toplumlara dair yerli içgörüler sunarak küresel sosyolojiye katkıda bulunmaktadır. Sosyoloji geleneksel olarak öncelikle Batı’da geliştirilen bir sosyal bilim olmasına ve büyük ölçüde Batılı paradigmalardan etkilenmeye devam etmesine rağmen, Hint sosyolojisinin tarihi boyunca ister sömürge döneminde ister bağımsızlık sonrasında olsun, Batılı çerçevelerin hakimiyeti altında olduğunu iddia etmek yanıltıcı olacaktır.

Başlangıcından bu yana, yerel bakış açılarının ve fikirlerin önemini tanımaya yönelik girişimler olmuştur. Bu durum, ya sağlam bir şekilde Hint bilgi geleneklerine dayanan ya da Hint bağlamında kök salmış olmakla birlikte Batılı sosyolojik kavramlar tarafından şekillendirilen çalışmalarda mevcut olan bakış açılarının çeşitliliğinde açıkça görülmektedir. Geleneksel değerleri çağdaş uygulamalarla ve yerli perspektifleri küresel etkilerle birleştirmenin süregelen zorluklarına rağmen, yerli sosyolojiyi güçlendirmek ve yerli içgörülerini küresel sosyolojiye entegre etmek için ısrarlı çabalar gereklidir. ■

Rajesh Misra’ya ulaşmak için <rajeshsocio@gmail.com>

> Hindistan'da Sosyolojinin Gündelik Pratikleri:

Geriye Dönük Sömürgeleştirme

Maitrayee Chaudhuri, Hindistan Sosyoloji Derneği Başkanı ve Jawaharlal Nehru Üniversitesi, Delhi, Hindistan

Hindistan'da, yakın ancak tartışmalı ilişkiye sahip sosyoloji ve antropoloji disiplinleri, Hindistan hala bir Britanya kolonisiyken başlamıştır. Dolayısıyla Hindistan'da sömürgecilik ve sosyoloji arasındaki bağlantılar kaçınılmaz olarak derin ve karmaşıktır. Son yıllarda, [disiplin tarihlerinin](#) yanı sıra sömürgecilik karşıtı düşünce ve sosyal kuram arasındaki ilişki üzerine bir dizi çalışma ortaya çıkmıştır.

Ancak Hint sosyolojisinde, *Sociological Bulletin*, *Contributions to Indian Sociology* ve *Seminar*'daki tartışmalara üstünkörü bir bakıştan bile anlaşılacağı üzere, yabancı kavramların sınırları ve yerlilik arayışı üzerine çok daha uzun bir tartışma tarihi olmuştur.

Küresel çapta, sömürgecilik etrafında bir uğultu var. Bu, paradoksal bir biçimde Hindistan gibi eski sömürge bir ülkeye nispeten yeni ithal edilmiştir. Bu gelişmelerin sormayı gerektirdiği sorular şunlardır: Hint sosyolojisindeki arayışlar, terimin şu anda kullanıldığı şekliyle “sömürgeleştirme” olarak okunabilir mi? Akademik sömürgeciliğe direnmek için uzun süredir devam eden arayış, Hintli sosyologların Batılı kategorileri eleştirmenin ne anlama geldiği konusunda hemfikir oldukları anlamına mı geliyor?

İkinci sorunun cevabı, belki de, tam olarak öyle olmadığıdır. Hindistan'daki ilk sosyologların çoğu ulus inşası, sosyal reform ve daha da önemlisi bilimin değeriyle ilgili ortak bir kaygıyı paylaşmaktadır. Bununla birlikte, her zaman mevcut olan ancak uzun süre sessiz kalan bir başka entelektüel akım, Hindistan'ın kendine özgü kültürünün kendi analitik kategorilerini talep ettiğini savunuyordu. Bu iddia içinde bile önemli farklılıklar mevcuttu. Ancak Hindutva'nın yükselişiyle birlikte hegemonik bir Hint Bilgi Sistemi (HBS) fikri güç ve meşruiyet kazanmıştır. Önemli bir şekilde, buna sömürgecilik kavramının benimsenmesi eşlik ederek şu soruyu sormamızı zorunlu kılmıştır: Sömürgeleşmeyi nasıl okuyoruz?

> **Yapmak olarak sömürgecilik**

Sömürgecilik üzerine yazılanlar, sömürgeleştirme-nin tekil bir şey olmadığını, daha çok “yapmak” ile ilgili

“sömürgeleştirme bize konuşacak bir dil sunuyor”

olduğunu, bir fiil ve dolayısıyla bir süreç olarak daha iyi kavranabileceğini öne sürüyor. Batı'da derslikleri ve ders izlencelerini sömürgeleştirme çabalarını okumak, kendi pedagojik angajmanımı yeniden düşünmemi sağladı. Sömürgeleştirmenin geçmişe bakarak ekleyebileceğim bir terim olup olmadığını merak etmeme neden oldu. İki farklı deneyimden yola çıkıyorum: Hindistan'da toplumsal cinsiyet üzerine bir ders vermek ve feminizm üzerine yazmak; ve Hindistan'da toplumsal değişim kavramları üzerine bir ders vermek. Bağlamı biraz daha açmak gerekirse, 1970'lerin sonunda öğrenci olarak üniversiteye girdim ve 1980'lerin sonunda Hindistan'da ders vermeye başladım.

> **Toplumsal cinsiyeti öğretmek, feminizmi kabul etmek**

Küresel Kuzey, yerel günlük akademimizde yaygın bir varlık olmuştur. Müfredatımızdaki varlığı olağanüstüydü. 1990'ların başında kadın ve toplum üzerine bir ders verirken, Batılı ders kitaplarında liberal, sosyalist ve radikal feminist kuramlara yapılan zorunlu atıflarla başlamak konusunda belli bir huzursuzluk hissettim. Tarihle başlamak bana daha mantıklı geldi. Ancak geriye dönüp baktığımda tarihlendirmenin neden önemli olduğunu anladım; çünkü o dönemde mevcut olan kuramsal çerçevelerde farklı tarihlere yer yoktu. Çoklu moderniteler hakkındaki uğultu veya Avrupa'nın taşralaştırılması henüz kıyılarımıza ulaşmamıştı. Üçüncü dünya feminizmi henüz Küresel Kuzey'deki uluslararasılaşmış müfredatın temel bir eklentisi haline gelmemişti. Hâlâ küresel tarihlerimizin farklı şekilde geliştiğini savunacak dilden yoksun bir şekilde mücadele ediyorduk. Dolayısıyla modernitemiz de tıpkı feminist tarihlerimiz gibi farklıydı.

Hindistan'da feminizmin kavramsal bir açıklamasını yazmaya çalışırken, karşılaştığım gündelik zorluklardan bir öğrenme sürecinden geçtim. Bunlardan ilki, Hindistan'da feminizmin tartışılmadığı inancıydı. Geriye dönüp baktığımda, bunun *Marksizm ve Feminizmin Mutsuz Evliliği*'ne benzer bir tartışmamız olmadığı anlamına geldiğini anladım. İkinci olarak, açık olan ancak genellikle göz ardı edilen gerçeğin, Batılı feministler için Batılı olmayan feminizmle ilişki kurup kurmamak kendi seçebilecekleri bir seçenek iken, Batılı olmayan feministler veya anti-feministler için böyle açık bir seçeneğin mevcut olmadığını fark ettim. Bizim için moderniteye girişimiz, milliyetçilik ya da demokrasi, serbest piyasa ya da sosyalizm, Marksizm ya da feminizm gibi tüm fikir ve kurumlar paketi gibi sömürgecilik aracılığıyla olmuştur.

Üçüncüsü, bilgi dolaşımının bağlamlarının değiştiğinin kabulüydü. Sömürgecilik ve sömürgecilik karşıtı direniş sırasında Batılı/modern ideolojik etkinin doğası, ister orta sınıf ister kast karşıtı sosyal reformcular, milliyetçiler, komünistler veya Adivasiler olsun, toplumsal hareketlerle bağlantılı olarak doğrudan siyasiydi. Tarih yazmaya, farklı bir kimliği ifade etmeye çalıştılar. Kadın hareketinde yer alanlar için bu genellikle bir inkar olarak ifade edildi. "Ben feminist değilim" ifadesi, kamuya mal olmuş kadınlardan daha sık duyulan bir ifadeydi ve bu da kendi tanımlamalarıyla mı yoksa toplumdaki eylemlerini ve sonuçlarını değerlendirenler mi hareket etmemiz gerektiğine dair sorulara yol açıyordu.

Dördüncüsü, dolayısıyla feminizmin tartışıldığını ama farklı bir şekilde tartışıldığını fark etmek zaman aldı; özellikle de farklılığı ifade etmeye yönelik bu tür girişimler, ne farklılığın dilinden ne de ona tanınan daha yeni siyasi meşruiyetten haberdar olmayan bir bağlamda gerçekleştiği için. "Toplumsal cinsiyet inşası", "performatiflik", "patriyarka" ve "kesişimsellik" gibi dilimizin ve kalemimizin ucuna kendiliğinden gelen kavramlar bir asır önce farklı etiketler altında yer alıyordu. Hintli feministlerin çoğu [kesişimsel analistler](#) olduklarını ancak sonradan öğrendiler.

> Hindistan'da toplumsal değişim kavramlarını öğretmek

Hint sosyolojisi uzun bir süre boyunca Batı tarafından [üretilen kavramlara](#) ayak uydurarak sürekli bir yetiştirme çabası içinde olmuştur. Dolayısıyla, modernleşme çerçevesi on yıllar boyunca Hint sosyolojisine hakim olsa bile, yerli üretim olarak görülen kavramlar geliştirme arzusu güçlüydü. Sanskritleştirimin özgün bir kavram yaratma örneği olarak işaretlendiği ve daha önceki Marksist sorgulamalar gibi hem feminist hem de kast karşıtı sorgulamaların aka-

demik sosyoloji alanının dışında görüldüğü birçok seminer hatırlıyorum.

Sosyoloji dersimde modernleşmeyi, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da gelişen ve küresel olarak yayılacak olan sosyal, ekonomik ve siyasi sistemlere doğru değişim süreci olarak öğrendik. Ayrıca kültürel bir gecikme olduğunu, ancak zamanla bizim de ekonomik olarak daha gelişmiş uluslarınkine paralel kurumlar geliştireceğimizi ve bunun da nihayetinde toplumların küresel bir yakınlaşmasına yol açacağını okuduk. Sömürgecilğe ise hiç yer verilmedi. Dadabhai Naoraji (1825-1917) ve onun eşitsiz kalkınmanın erken dönem eleştirisi ve Hint "servet göçü" kuramı olarak *Poverty and Un-British Rule in India* (Hindistan'da Yoksulluk ve İngilizvari Olmayan Yönetim) kitabını öğrenerek büyüdüğümüz bir ülkede bu biraz garipti. Dolayısıyla, az gelişmişlik ve André Gunder Frank kuramları ortaya atıldığında bile, bunlar Hint sosyolojisi için şablon görevi gören büyük ölçüde yapısal işlevselci bir çerçeveye eklenti idi.

Modernleşme kuramının temel çıkarımı, "geleneksel yapısal ve kültürel özellikler" ile "kalkınma" arasındaki uyumsuzluk/uyumsuzluktur. Modern Hindistan tarihçileri, Batı'da modernleşme kentleşmeye yol açarken, Hindistan'da el dokuması endüstrisinin Britanya'dan gelen mamul malların akınına uğramasıyla yok olmasının, daha sonra kırsal ve tarımsal alanlara akın eden dokumacıların göç etmesine yol açtığını göstermiştir. Bazıları Karayiplier ya da İngiliz, Hollanda ve Fransız Guyanası gibi uzak topraklardaki şeker ve pamuk plantasyonlarında sözleşmeli işçi olarak çalışmaya başladı. Hindistan'da modernleşme üzerine ders vermeye başladığımda, bu kültürel gecikme sorgulamasından uzaklaşmak ve hikayeyi karmaşıktırmak; ve sömürgecilik yoluyla moderniteyle karşılaşmamızın tarihsel özgüllükleriyle ilgilenmek zorunda kaldım. Soyut kuramdan tarihe geçmek gerekiyordu, tıpkı benim feminizm deneyimim gibi.

> Son notlar

Tarihsel detaylara başvurmanın bizim için neden bu kadar önemli olduğunu ve Küresel Güney'de yapma tarihlerinin neden kuramsallaştırma tarihleri olduğunu ancak geriye dönüp baktığımızda anlayabiliyoruz. Sömürgecilik karşıtı hareketler ve düşünce ana akım sosyolojide gizli kaldığı için hikayelerimiz mevcut kuramsal çerçeveler içinde var olmadı. Her ne kadar moda sözcüklere ve temellük tehlikelerine karşı temkinli olsak da sömürgeleştirme bize konuşacak bir dil sunuyor. ■

Maitrayee Chaudhuri'ye ulaşmak için <maitrayeec@gmail.com>

> Güney Hindistan'da Sosyoloji

Indira Ramarao, Hindistan Sosyoloji Derneği eski Başkanı ve Mysore Üniversitesi, Hindistan

Güney Hindistan'da sosyolojinin başlangıcı yirminci yüzyılın ikinci on yılına kadar götürülebilir. Güney Hindistan'da sosyolojinin tarihi burada üç zaman dilimine ayrılarak sunulmaktadır: 1900-1950, 1950-2000 ve 2000-2024 (yazım sırasında bugüne kadar). Kapsanan bölgeler Andhra Pradesh, Karnataka, Kerala, Tamil Nadu ve Puducherry birlik bölgesinden oluşan beş eyalettir.

> 1900-1950

Toplumsal olguları anlamak için sosyolojik içgörü kazanma ihtiyacı, Cambridge'li iktisatçı Gilbert Slater'in Madras Üniversitesi İktisat Bölümü'ne bölüm başkanı olarak geldiği 1915 yılı gibi erken bir tarihte filizlenmiştir. Slater, Hintli öğrencilere iktisat öğretmenin ancak toplumun ne olduğunu ve daha da önemlisi Hindistan'daki kırsal toplulukları öğrenmeleri halinde tamamlanabileceğini düşünüyordu. Hint köyleri üzerine yaptığı çalışması, *Some South Indian Villages* (Bazı Güney Hint Köyleri), 1918 yılında Oxford University Press tarafından yayımlandı. Bunu, bugün disiplinler arası ya da çok disiplinli çalışmalar olarak övdüğümüz çalışmaların gelişiminin temelini atmak olarak görüyorum.

Benzer bir çaba, A.R. Wadia'nın 1917 yılında Maharaja's College'da Felsefe Bölümü'nün başına geçmek üzere Mumbai'deki Wilson College'dan Mysore Üniversitesi'ne gitmesiyle başlatıldı. Wadia'nın felsefeye sosyolojik bir yön verme konusundaki yoğun ilgisi, dönemin Üniversite Rektör Yardımcısı Brajendra Nath Seal tarafından desteklenen bir fikirdi ve sosyoloji, toplumsal felsefe lisans dersinin ayrılmaz bir parçası haline geldi. Wadia'nın sosyolojik çalışmaları teşvik etme kararı, 1928 yılında Hindistan'da sosyoloji alanında ilk lisans programının açılmasına da yol açmıştır. Güney Hindistan'da sosyoloji tarihindeki bir diğer dönüm noktası da 1949 yılında sosyoloji alanında bir yıllık yüksek lisans programının başlatılması olmuştur.

Haydarabad'daki Osmania Üniversitesi'nde sosyoloji lisans programı İktisat Bölümü'nde yer almaktaydı ve disiplin ancak 1937-38 akademik yılında bireysel kimliğini kazanmıştır. Sosyoloji, lisansüstü programın başlatıldığı 1946 yılında tam teşekküllü bir bölüm statüsü kazanmıştır. 1956'da eyaletlerin dil temelinde yeniden düzenlenmesi sırasında Mysore ve Osmania, güney Hindistan'da yüksek lisans programları sunan yegane üniversitelerdi.

Kerala eyaletinde, sosyolojinin bir yan ders olarak öğretilmesi 1930'larda başlamıştır; kolejlerde sunulmuş ve iktisat, tarih ve siyaset bilimi öğrencilerine öğretilmiştir. Söz konusu kurumların hepsinin Madras Üniversitesi'ne bağlı olduğu da belirtilmelidir.

Araştırma sahnesinde, 1945 yılında Osmania Üniversitesi'ne Onursal Profesör ve Nizam Hükümeti Danışmanı olarak katılan Avusturyalı etnolog Christoph von Furer-Haimendorf tarafından yürütülen çalışmalardan özellikle bahsetmek istiyorum. Onun bölüme gelişi sadece Osmania Üniversitesi'nde sosyoloji alanında lisansüstü derslerin başlamasına değil, aynı zamanda eyaletteki geniş kabile bölgelerinde önemli miktarda araştırma faaliyetinin yürütülmesine de yol açmıştır. Von Furer-Haimendorf'un en ünlü saha çalışmalarından bazıları Chenchu, Bhil ve Raj Gond kabile toplulukları arasında gerçekleştirilmiştir.

> 1950-2000

Bu dönem, hem kurum sayısındaki artış hem de araştırma faaliyetleri açısından Güney Hindistan'daki sosyoloji tarihinin en aktif dönemiydi. Üniversitelerde olduğu kadar kolejlerde de sosyoloji öğretimi gelişti. Yüksek lisans ve araştırma programları üniversite bölümlerinde sunulurken, sosyoloji lisans programı kolejlerde sunuldu.

1950 ve 2000 yılları arasında, Karnataka'da sosyoloji yüksek lisans programı altı üniversitede başlatılmıştır ve bu üniversitelerin her biri, lisans düzeyinde sosyoloji sunan bağlı kolejlere sahiptir. 1970 yılında ICSSR'nin Bengaluru, Karnataka'daki ilk kurumu olan Toplumsal Değişim Enstitüsü kurulmuştur.

Bölünmemiş Andhra Pradesh eyaletinde yedi üniversite ve ve Tamil Nadu'da sekizi üniversitelerde ve birer tanesi de özel kolej ve enstitülerde olmak üzere on kurumda lisansüstü sosyoloji bölümleri açılmıştır. Pondicherry Merkez Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1993 yılında açılmıştır.

Kerala, sosyolojide lisansüstü programların kolejlerde sunulması ve disiplinin üniversite sahnesine ancak 1969'da girmesiyle benzersiz bir tablo ortaya koymuştur. Dikkat edilmesi gereken bir nokta, sosyolojiyi lisansüstü düzeyde sunan kolejlerin, genellikle lisansüstü bölümlerin ayrıcalığı olduğu düşünülen bir araştırma kültürü geliştirmiş olmasıdır. Thiruvananthapuram'daki Loyola Koleji'nin sosyoloji

“güneydeki sosyoloji bölümlerinde Hint toplumu üzerine öncü çalışmalar yapıldı”

bölümünde görev yapan Joseph Puthenakalam'ın *Marriage and Family in Kerala* (Kerala'da Evlilik ve Aile) adlı monografisi, Kerala'da akrabalık üzerine ufuk açıcı bir çalışma olarak kabul edilmektedir.

1950'lerin başında güneydeki sosyoloji bölümlerinde Hint toplumu üzerine öncü çalışmalar yapıldı. Hindistan'da köy monografilerinin trendini belirleyen Shyamacharan Dube, 1952 yılında Osmania Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ne Doçent olarak geldi. Dube'nin 1955 yılında yayınlanan ve Secunderabad şehri yakınlarında bulunan Shamirpet'i temel alan *Indian Village* adlı ufuk açıcı çalışması, Güney Asya'da [tek bir köy üzerine yazılmış ilk kitap](#) olarak kabul edilmektedir. 1954 yılında Chicago Üniversitesi'nden Amerikalı antropolog Milton Singer, hükümet tarafından o zamanki Madras eyaletinde değişen kırsal toplumu incelemesi için davet edildi. Sanayileşmiş Madras kentinde geleneğin rolü ve modern kent merkezlerinde Sanskrit geleneği üzerine yaptığı araştırmalar, 1955 yılında *When a Great Tradition Modernizes: An Anthropological Approach to Indian Tradition* (Büyük Bir Gelenek Modernleştğinde: Hint Geleneğine Antropolojik Bir Yaklaşım) adlı klasik eserin yayımlanmasına yol açmıştır. M.N. Srinivas'ın kitapları - *Marriage and Family in Mysore* (Mysore'da Evlilik ve Aile) ve *Religion and Society among the Coorgs of South India* (Güney Hindistan'ın Coorg'ları arasında Din ve Toplum) - sırasıyla 1942 ve 1952 yıllarında Bombay Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yayınlanmıştır.

1970'li ve 1980'li yıllarda Karnataka'daki sosyoloji bölümleri, ulusal ve devlet kuruluşları tarafından desteklenen toplumsal sorunlara odaklanan araştırma projelerine de ev sahipliği yapmıştır. Bu projeler temel olarak durum analizi yapmaya ve çözüm önerileri getirmeye odaklanmıştır. C. Parvathamma'nın kırsal kesimdeki yoksullar ve hem kastlar hem de kabileler için barınma üzerine yaptığı çalışmalar, sosyoloji bölümlerinde sosyal eylem için araştırma fikrinin nasıl teşvik edildiğine dair birkaç örnektir.

1950-2000 dönemi, tüm güney Hindistan'da hem üniversite sayısında hem de sosyoloji öğretim programlarında en fazla büyümenin yaşandığı dönem olmuştur. Ancak 2000 yılından itibaren yükseköğretimin kontrolünün devletten özel sektöre geçmesiyle birlikte sosyoloji bir gerileme yaşamıştır.

> 2000-2024

Güney eyaletlerinde yirmi birinci yüzyılda pek çok yeni üniversite kurulmuştur, ancak bunların çoğu özel sektördedir. Yeni kurulan devlet üniversitelerinde bile sosyoloji gerileme göstermiştir. Karnataka klasik bir örnektir. Bu dönemde hükümet tarafından 37 üniversite kurulmuştur ve bunlardan sadece dokuzunda sosyoloji bölümleri faaliyet göstermektedir. 2000 ile 2023 yılları arasında özel sektörde 39 kadar üniversite kurulmuştur; ancak bu üniversitelerin yalnızca ikisinde sosyoloji eğitimi verilmektedir. Bu süre zarfında Andhra Pradesh'te açılan 49 ve Telangana'da (2014 yılında Andhra Pradesh'ten ayrılmıştır) açılan 28 kurumdan yalnızca üçünde sosyoloji eğitimi verilmektedir. Tamil Nadu'da özel sektörde açılan 29 üniversitenin hiçbirinde sosyoloji eğitimi verilmemektedir. Kerala'da da 2000 yılından sonra açılan özel üniversitelerin hiçbirinde sosyoloji eğitimi verilmemektedir. Ancak kurtarıcı özellik, lisans kolejlerinin sosyoloji dersleri veriyor olmasıdır.

> Son Sözler

Güney Hindistan'da sosyolojinin gidişatı, ciddi diyalog gerektiren birçok soruyu gündeme getirmiştir. Bunlardan ilki, disiplinin güneydeki farklı bölgelerdeki tarihinin kaydedilmesindeki boşluklarla ilgilidir. Büyüme modelinin ya da sosyolojinin yokuş aşağı yolculuğunun nedenlerinin sistematik bir kaydı bulunmamaktadır. Farklı üniversite bölümlerinin ele aldığı başlıca araştırma alanlarını belirleme ve bu araştırmaların sonuçları ve çıktıları üzerine eleştirel bir tartışma yürütme konusunda ise bir başka büyük boşluk olduğunu görüyorum. Birçok bölümde çığır açan çalışmalar yapıldığına şüphe yok, ancak bu çalışmalara ilişkin dokümantasyon, bunların güncel geçerliliği ve bu çalışmaları kullanarak boylamsal çalışmalar yapma çabaları neredeyse hiç yok gibi görünüyor. Doktora araştırmalarının iş değeri bir yana, araştırmaların çoğu ciddi bir inceleme olmaksızın tamamen derece odaklıdır. Ayrıca, pedagojik uygulamalar ve kalite değerlendirmesi konusunda çok ciddi bir diyaloga ihtiyaç vardır. ■

Indira Ramarao'ya ulaşmak için <ramaraoundira@gmail.com>

> Hint Sosyolojisinde Kadınlar: Feminist Katkıları, Pedagoji ve Praksis

Arvinder Ansari, Jamia Millia Islamia Üniversitesi, Hindistan

Hint sosyolojisinin evrimi sömürgecilik, milliyetçilik ve modernitenin entelektüel miraslarından derinden etkilenmiştir. Bu tarihsel süreçler, genellikle patriyarkal, Brahmanik ve Avrupa merkezci görüşlerle uyumlu olan belirli bilgi yaratma yollarını desteklemiştir. Buna ek olarak, bu tarihsel süreçler sıklıkla alternatif bilgi biçimlerini dışlamış ve madun perspektifleri marjinalleştirmiştir. Bu egemen yapılar içerisinde kadınlar, kendi başlarına bilgi üreticileri ya da kuramcılar olmaktan ziyade ağırlıklı olarak sosyolojik çalışmanın özneları olarak konumlandırılmışlardır. Rollerı sıklıkla aile, akrabalık, yeniden üretim ve toplumsal rollere ilişkin analizlerle sınırlandırılmış, yaşadıkları gerçeklikler daha geniş sosyolojik anlatılardaki veri noktalarına indirgenmiştir. Kadınların deneyimleri akademik araştırmanın nesneleri olarak görünür kılınırken, kadın sosyologların entelektüel katkıları disiplinin kanonik tarihleri içinde büyük ölçüde görünmez kalmıştır: üniversite müfredatında bir kenara itilmiş ve kurumsal tanınma ve otorite alanlarında yeterince temsil edilmemiştir. Bu marjinalleşmenin tesadüfı olmadığı, Hint sosyolojisinin özelliğı olmaya devam eden daha derin yapısal ve epistemik dışlamaları yansıttığı savunulmaktadır. Bu sorunları kavramak için, hem ilgili alanların tarihlerini yeniden incelememiz hem de feministler olarak kadınların entelektüel çalışmalarının bu alanların büyümesi için gerekli olduğunun kabul edilmesini sağlamak için harekete geçmemiz gerekiyor.

Bu makale, kadın sosyologların disiplin üzerindeki dönüştürücü etkisini vurgulayarak Hint sosyolojisine feminist katkıları genel bir bakış sunmaktadır. Pedagoji, metodoloji ve kurumsal liderlik alanlarındaki önemli müdahaleleri incelemekte, kadınların egemen paradigmalara ve cinsiyetçi geleneklere meydan okumalarını vurgulamaktadır. Neera Desai, Vina Mazumdar, Maithreyi Krishnaraj, Sujata Patel, Maitrayee Chaudhuri ve Sharmila Rege gibi, eril epistemolojileri ve kurumsal hiyerarşileri yapıbozuma uğratan düşünürlerin öncü fikirlerini tartışıyorum. Bu akademisyenler, düşünümSELLİK, epistemik çoğulculuk ve kesişimselliğı temel metodolojiler olarak dahil ederek sosyolojinin feminist bir şekilde yeniden tasarlanmasını savunmaktadır. Bu nedenle, kadınların katkılarının disiplinin evrimi için yalnızca tamamlayıcı değil, aynı zamanda temel olduğunu iddia ediyorum.

> Erkek merkezli epistemolojilerin öncü eleştirisi, kadınların sistematik olarak marjinalleştirilmesini açığa çıkardı

Hint sosyolojisi içinde feminist angajmanın ortaya çıkışı, disiplinin erken dönem epistemolojik odağına karşı eleştirel bir müdahaleye işaret etmektedir. Hint sosyolojisi, kuruluş yıllarında köy çalışmaları, kast hiyerarşileri, akrabalık örüntüleri ve toplumsal yapılarla meşgul olmaya devam etmiştir; bu alanlar ise sıklıkla kadınların deneyimlerini göz ardı etmiş ve toplumsal cinsiyet analizlerini kavramsal çerçevelerinin dışında bırakmıştır. Feminist akademisyenler, toplumsal cinsiyeti sosyolojik analizin önemli bir parçası haline getirerek bu ihmallere meydan okudular. Bu durum hem alanın ana temalarını hem de araştırmanın yapılaş şeklini değiştirmiştir.

İlk öncülerden Irawati Karve'nin akrabalık ve aile yaşamı üzerine [çığır açan çalışmaları](#), etnografik duyarlılığı titiz sosyal kuramla bütünleştirerek Hint toplumsal yapılarının daha incelikli ve kapsayıcı bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Bu temeller üzerine inşa ederek akademisyenler, 1970'ler ve 1980'lerde Kadın Çalışmalarının kurumsallaşmasına öncülük etmiştir. Çabaları, 1974 yılında Hindistan'da Kadının Statüsü Komitesi tarafından yayınlanan "Eşitliğe Doğru" raporundan derinden etkilenmiş ve daha geniş kadın hareketinden enerji alarak, erkek merkezli epistemolojileri eleştiren ve sosyolojik araştırma ve akademide kadınların sistematik olarak marjinalleştirilmesini ifşa eden feminist araştırma için özerk alanlar yaratmıştır.

> Feminist perspektifleri öğretim ve araştırmaya entegre etmek

Hindistan'daki feminist akademisyenler, egemen epistemolojilere meydan okuyarak ve yaşanmış deneyimler, düşünümSELLİK ve kesişimsellik temelinde dönüştürücü pedagojiler geliştirerek sosyolojik araştırmayı yeniden şekillendirdiler. Maithreyi Krishnaraj'ın SNTD Kadın Üniversitesi Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi'ndeki liderliğı, feminist perspektiflerin öğretim ve araştırmaya entegre edilmesinde etkili olmuştur. Katılımcı öğrenme yaklaşımı, öğrenciler ve topluluklar arasındaki iş birliğini vurgulayarak bilginin birlikte üretilmesini teşvik etmiştir. Vina Mazumdar, Kadın Kalkınma Çalışmaları Merkezi'nin kurucu direktörü olarak

>>

aktivizm ve akademi arasında köprü kurmuş, marjinalleştirilmiş kadınları güçlendiren ve onların deneyimlerini feminist araştırmada ön plana çıkaran toplum temelli eğitim ve araştırma girişimlerine öncülük etmiştir. Neera Desai, 1974 yılında SNTD Kadın Üniversitesi'nde Hindistan'ın ilk özerk Kadın Çalışmaları Merkezi'ni kurarak [feminist pedagojiyi daha da kurumsallaştırdı](#) ve feminist akademi ile aktivizm arasında organik bir bağ kurdu.

Sharmila Rege kast, sınıf ve toplumsal cinsiyetin kesişim noktalarını ön plana çıkaran eleştirel bir [pedagoji](#) geliştirdi. Pune Üniversitesi Kranti Jyoti Savitribai Phule Kadın Çalışmaları Merkezi Direktörü olarak Rege'nin Dalit kadınların anlatılarını ve tanıklıklarını kullanması, feminist kuram ve pedagojide radikal bir müdahaleye işaret etmiş, metodolojik ufukları genişletmiş ve hem anaakım sosyolojinin hem de üst kast feminist söylemlerin dışlayıcı uygulamalarına meydan okumuştur.

Sujata Patel ve Maitrayee Chaudhuri, özellikle metodolojik ve etik bir zorunluluk olarak düşünömselliğe yaptıkları vurguyla feminist pedagojiye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Chaudhuri, [The Practice of Sociology](#) (Sosyoloji Uygulaması) adlı etkili çalışmasında, özdüşünömselliği teşvik eden ve yerleşik epistemik hiyerarşilere meydan okuyan sınıf alanlarını savunmaktadır. Chaudhuri'nin yaklaşımı metodolojik çoğulculuğu vurgulamakta ve öğrencileri önemli bilgi kaynakları olarak yaşanmış deneyimlerinden yararlanmaya teşvik etmektedir. Patel'in müdahaleleri de benzer şekilde düşünömselliği, disiplinlerarasılığı ve dönüştürücü öğrenmeyi vurgulamaktadır. Hint sosyolojisindeki sömürgeci ve milliyetçi mirasa yönelik eleştirileri, Avrupa-merkezci çerçevelerin baskınlığını ortaya koymakta ve [marjinal grupların bakış açılarını](#) merkeze alan bir sosyoloji çağrısında bulunmaktadır. Patel'in feminist pedagojisi, daha kapsayıcı ve sosyal olarak angaje bilgi üretimini teşvik etmek için [epistemik hiyerarşileri ortadan kaldırmayı](#) teşvik eder.

> Bilginin konumlandırılması ve kesişimselliklerin ortaya çıkarılması

Donna Haraway'ın konumlandırılmış bilgi kavramı, bilimdeki yanlış nesnellik iddialarını eleştirir ve yaşanmış deneyimlere ve belirli toplumsal konumlara dayanan epistemolojiler için çağrıda bulunur. Hindistan'da [Sharmila Rege](#), Dalit kadınların tanıklıklarıyla yaptığı çalışmalarla bu çerçeveyi işlevsel hale getirmiş, Dalit feminist bakış açısının epistemolojisini geliştirmiş ve kast, sınıf ve toplumsal cinsiyetin birlikte oluşan baskı yapıları olarak ele alınmasında ısrar ederek hem ana akım sosyolojiye hem de üst kast feminist söylemlerine meydan okumuştur.

İlk olarak Kimberlé Crenshaw tarafından kavramsallaştırılan [kesişimsellik](#), Hint feminist sosyolojisinde önemli bir analitik ve metodolojik çerçeve haline gelmiştir. Sujata Patel ve Mary E. John, Hindistan bağlamında kast, sınıf, toplumsal cinsiyet, din ve bölgenin belirli kesişimlerini ele almak için uygulamasını genişletmiştir. Patel, Hint sosyolojisinin sömürgeci ve Brahmanacı temellerini eleştirerek, ke-

“kadınların katkıları disiplin için temel oldu”

şimsel yaklaşımların ortadan kaldırmaya çalıştığı dışlayıcı uygulamaları ortaya koymaktadır. Benzer şekilde [Mary E. John](#) da patriyarka, kast sistemi, komünalizm ve neoliberal küreselleşmenin nasıl birlikte işlediğini incelemek için kesişimsel analizi kullanmaktadır. Bu karmaşık güç yapılarının farkında olan bir feminist politika çağrısında bulunmaktadır.

> Feminist kuramı sosyal dünya içinde konumlandırmak

Gail Omvedt ve Kamla Bhasin [feminist praksişi](#) akademinin ötesine taşıyarak feminist metodolojileri taban hareketlerine ve toplumsal öğrenme alanlarına getirdiler. Omvedt, feminist kuramı Dalit ve kırsal kadın hareketleriyle bütünleştirerek, katılımcı öğrenme ve kolektif güçlendirmeyi vurgulayarak akademisyen ve aktivist arasındaki çizgileri bulanıklaştırdı. Katılımcı eylem araştırması üzerine yaptığı çalışmalar, marjinalleştirilmiş toplulukları ortak araştırmacılar olarak konumlandırarak bilgi üretimindeki geleneksel hiyerarşileri bozmuştur. Kamla Bhasin, Sangat ile yürüttüğü feminist eğitim girişimleri ve [What is Patriarchy?](#) (Patriyarka Nedir?) ve [Understanding Gender](#) (Toplumsal Cinsiyeti Anlamak) gibi erişilebilir yazıları aracılığıyla feminist bilgiyi demokratikleştirdi. Hikaye anlatımı, şarkılar ve diyalog yoluyla Bhasin, kırsal kesim ve işçi sınıfı kadınları arasında kolektif öğrenmeyi ve bilinç yükseltmeyi teşvik ederek feminist kuramı taban düzeyinde erişilebilir hale getirdi.

Kolektif olarak, bu feminist metodolojiler katılımcı, kapsayıcı ve etik açıdan ilgili araştırma uygulamalarına öncelik verir. Düşünömselliği, konumlandırılmış bilgiyi ve kesişimselliği teşvik ederek pozitivist ve bağımsız sorgulama biçimlerine meydan okurlar. Gita Chadha ve [Maitrayee Chaudhuri](#) tarafından vurgulanan düşünömsellik, araştırmacıları kendi konumlarını ve bilgi üretimine içkin güç ilişkilerini eleştirel bir şekilde incelemeye çağırır. Pierre Bourdieu'nün düşünömsel sosyoloji kavramından yola çıkan feminist akademisyenler, araştırmacıyı çalıştığı sosyal dünyanın içine yerleştirerek ve nesnel tarafsızlık iddialarını ortadan kaldırarak daha derin bir öz-düşünömselliği savunmaktadır. Bu yaklaşımlar, bilgi üretimini sömürgeleştirme ve akademiye toplumsal dönüşümle ilişkilendiren pratiği teşvik etme taahhüdünün altını çizmektedir.

> Kadınlara karşı şiddet ve ayrımcılık sürüyor

Ancak, bu temel katkılara rağmen, Hindistan akademisi, kadınların akademik çalışmalarını genellikle görünmez veya periferik kılan eril kurumsal kültürlerle boğuşmaya de-

vam etmektedir. Chaudhari, cinsiyete dayalı hiyerarşilerin devam ettiğini ve liderlik pozisyonlarının ötesine geçerek bilgi üretimine ve yayılmasına kadar uzandığını savunuyor. Kadınlar tarafından yapılan araştırmalar - özellikle de feminist kuram, kast ve marjinallikle ilgili olanlar - anaakım sosyolojik söyleme entegre edilmek yerine, sıklıkla değersizleştirilmekte veya "kadın çalışmaları" içinde yalıtılmaktadır. Maitrayee Chaudhuri, [bu epistemik dışlamayı eleştirerek](#), feminist içgörülerin disiplinin analitik çerçevelerinin merkezinde yer almak yerine genellikle tamamlayıcı olarak ele alındığını savunmaktadır.

Bugün Hindistan'da feminist sosyoloji, neoliberal küreselleşme, teknolojik değişim ve artan sosyopolitik gerilimler tarafından şekillendirilen karmaşık bir dizi iç içe geçmiş zorlukla karşı karşıyadır. Gig ekonomisinin ve platform tabanlı emeğin yaygınlaşması, güvencesiz işlerin feminizasyonunu yoğunlaştırmış, güvencesiz geçim kaynakları, ücret eşitsizlikleri ve sosyal korumadan dışlanma ile karşı karşıya kalan Dalit, Adivasi ve azınlık kadınlarını orantısız bir şekilde etkilemiştir. Dijital uçurumla birleşen bu gelişmeler, mevcut kast, sınıf ve toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini güçlendirerek ekonomik fırsatlara eşit erişimi sınırlamaktadır. Aynı zamanda, kentsel planlama ve altyapısal gelişim genellikle baskın gruplara ayrıcalık tanıyarak marjinalleştirilmiş kadınların güvenli ve kapsayıcı kamusal alanlara erişimini kısıtlamaktadır.

Bina Agarwal ve Vandana Shiva gibi akademisyenlerin altını çizdiği çevresel bozulma ve iklim kaynaklı yerinden edilme, özellikle de emekleri toplumun hayatta kalmasını ve ekolojik sürdürülebilirliği sağlayan kırsal kesim ve yerli kadınlar için kırılganlıkları daha da artırmaktadır. Dahası, köktendinciliğin, toplumsal çatışmaların ve siyasi kutuplaşmanın yükselişi, dini azınlıklardan kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılığı yoğunlaştırarak haklarını ve güvenliklerini zayıflatmıştır. Birbiriyle bağlantılı bu zorluklar, dönüşen dünya düzeninde eşitsizliğin hem yerel hem de küresel yapılarını ele alan, düşünümsel, kesişimsel ve sosyal adaletle bağlı bir feminist praksis gerektirmektedir.

> Gerçekten kapsayıcı ve düşünümsel bir disipline doğru ilerlemek için çoğulculuğu benimsemek ve toplumsal içerikli araştırmayı teşvik etmek

Feminist akademisyenler, Hint sosyolojisinin yeniden şekillendirilmesinde, eril temellerine meydan okunmasını

da ve hem metodolojik yaklaşımlarının hem de tematik kaygılarının genişletilmesinde etkili olmuştur. Kalıcı ve gelişen eşitsizlik biçimleriyle karşılaşmalarına rağmen, sürekli katkıları ve dönüştürücü müdahaleleri, başta Hindistan Sosyoloji Derneği (ISS) olmak üzere kilit akademik kurumlarda kadınların daha fazla yer almasını ve liderlik etmesini sağlamıştır.

Hindistan sosyolojisindeki son gelişmeler, anlamlı bir kurumsal ilerlemeye ve kapsayıcılığa yönelik yenilenmiş bir bağlılığa işaret ediyor. Sujata Patel'in 2016 yılında ISS'nin ilk kadın başkanı olarak seçilmesi, akademik liderlikteki cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir adım oldu. Onun görev süresi, başkanlıkları bu kazanımları pekiştiren Prof. Indira, Prof. Abha Chauhan ve Prof. Maitrayee Chaudhuri de dahil olmak üzere sonraki kadın liderler için yollar açtı. Onların liderliği, ISS'nin demokratikleşmesini ilerletmiş, yapısal eşitsizlikleri ele alma ve kapsayıcı araştırmayı teşvik etme odağını güçlendirmiştir.

Feminist akademisyenler pedagoji, araştırma ve kurumsal uygulamalara eleştirel müdahalelerde bulunarak sosyal adaleti merkeze alan düşünümsellik, kesişimsellik ve katılımcı metodolojileri ön plana çıkarmışlardır. Özellikle ISS içindeki kadın liderlerin katkıları, bu dönüştürücü çabaları daha da güçlendirmiştir. Yine de Hint sosyolojisini demokratikleştirme görevi devam eden bir proje olmaya devam etmektedir. Gerçekten kapsayıcı ve düşünümsel bir disiplin inşa etmek, tüm cinsiyetlerden akademisyenlerin aktif katılımını gerektirmektedir.

Amaç, erkekleri dışlayan feminist alanlar yaratmak değil, farklı seslerin Hint toplumuna dair daha kapsamlı ve eşitlikçi anlayışlar geliştirmek için birlikte çalıştığı işbirlikçi platformları teşvik etmektir. Erkek akademisyenleri feminist perspektiflerle derinlemesine ilişki kurmaya teşvik etmek, yerleşik hiyerarşilerin yıkılmasına ve disiplinin zenginleşmesine yardımcı olabilir. Hint sosyolojisi, çoğulculuğu benimseyerek ve toplumsal içerikli çalışmaları teşvik ederek, feminist düşünce ve pratiğin entelektüel ve kurumsal gelişiminin merkezinde olduğu bir geleceğe doğru ilerleyebilir. ■

Arvinder Ansari'ye ulaşmak için <arvinder2009@gmail.com>

> Hindistan'daki Toplumsal Hareket Çalışmalarını Yeniden Düşünmek

Shruti Tambe, Savitribai Phule Pune Üniversitesi, Hindistan

Toplumsal hareketler sosyolojisi, Batı akademik dünyasında yirminci yüzyılın ikinci yarısında bir alan olarak gelişmiştir. Sosyolojinin bu alt alanı 1960'larda Hindistan da dahil olmak üzere dünya çapında çok popülerdi. Aslında, toplumsal hareketler sosyolojisi dünya çapında sömürgeleşme döneminde ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik karşıtı hareketlerin yükselişi ve başarısı ile toplumsal hareketler sosyolojisinin popüleritesindeki artışın aynı döneme denk gelmesi bir tesadüf müdür?

Birçok farklı protestonun ve sömürge karşıtı, anti-emperyalist ve ırkçılık karşıtı hareketlerin ayrı bir sosyoloji alanının doğmasına ilham verdiğini savunuyorum; tam ifadesiyle geleneksel toplumsal değişim formülasyonunun ötesine geçen toplumsal hareketler sosyolojisi. Ancak bu alan, sömürgeleşme döneminde sahada gözlemlenen yöntemleri, stratejileri ve ideolojileri kabul etmedi ve içermeydi. Sanki toplumsal hareketler sosyolojisinin uzmanlık alanı "sömürge dünyasındaki" gelişmelerden tamamen izole edilmiş gibiydi.

> Batılı liberal kapitalist demokrasiler içindeki modern proleter hareketler

Toplumsal hareketler sosyolojisi ayrı bir araştırma alanı haline gelirken bu alanda önemli olan üç önermeyi ortaya koymak istiyorum. Bunlar aynı zamanda belirli deneyimlere akademik erişimin ve bu deneyimlerin meşruiyetinin sınırlarını da belirlemektedir.

Bunlardan ilki, toplumsal hareketlerin modern bir olgu olduğu iddiasıdır. Modernitenin tüm unsurları - fikirlerin ve değerlerin, yönetimin, ekonominin, toplumun ve teknolojinin dönüşümü - toplumsal hareketlerin tamamen modern bir olgu olmasına katkıda bulunmuştur. Dönüşüm süreci başlangıçta çok yavaş ve bölgesel olarak spesifik olsa da, on beşinci yüzyıldan bu yana Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde belirli entelektüel süreçler yaygın olarak gözlemlenmiştir. Bireycilik, rasyonelleşme ve hem yeni estetiğin hem de bilim ve teknolojinin öneminin teşvik edilmesi modern dünyada yaygın olarak yaşanmıştır. Bu dönüşümler de siyaset, ekonomi ve toplumsal ilişkilerde değişimlere yol açmıştır. Sömürge dünyasında da durum böyle miydi? O dönemde Küresel Güney'de ırk önemli bir mesele miydi?

"Küresel Güney homojen bir kategori değildir"

İkinci olarak, bu alan kurumsallaşmış kolektif eylem çalışmasının Batı kapitalizmi tarafından şekillendirilen liberal demokrasilerdeki modernite, bireycilik ve muhalefetin tüm yönlerine dayandığını ima eder. Bu da yalnızca Batı deneyimine özgünlük kazandırır. Bu kurumsallaşmış eylemler, Batılı liberal kapitalist bir demokrasideki yirminci yüzyıl demokratik kurumsal yapılarıyla ilişkilidir.

Üçüncü önerme, bu mücadelelerin liderlerinin kimler olduğu ve takipçilerinin kimler olduğu üzerinde durmaktadır. Bu alandaki açık varsayım, proleterlerin toplumsal hareketlerin öncüleri olduğudur. Mücadeleler, sınıf çatışmalarının ve bunun sonucunda demokratik toplumlarda sosyopolitik ve ekonomik reformlar için ortaya çıkan baskıların altını çizmektedir.

Bu önermeler ve bir dizi kavramsal çerçeve ve kuramsal bakış açısıyla, toplumsal hareketler dünyanın dört bir yanındaki akademisyenler tarafından incelenmiştir. Yapısal zorlanma, ayrımcılık, geçim kaynaklarının kaybı ve demokratik muhalefet konularının altını çizdiler. Aynı yolu izleyerek, Hindistan'da ve Küresel Güney'de hareketler tarafından benimsenen çeşitli stratejiler belgelenmiştir.

> Hindistan'da altmış yıldır popüler olmasına rağmen anaakımda yeri yok

Hindistan'da 1980'ler toplumsal hareketler, milliyetçi hareketler, köylü hareketleri ve kabile hareketleri üzerine yapılan araştırmalarda bir artışa tanık olmuştur. Ayrıca, Bhodan-Gramdan (toprak hediyesi ve köy hediyesi) hareketi gibi vaka çalışmaları, toplumsal hareketler sosyolojisinin yerleşik çerçeveleri dahilinde çeşitli mücadeleleri, hareketleri ve çalkantıları belgelemiş ve analiz etmiştir. Aynı dönemde birçok üniversitede çeşitli doktora tezleri de sunulmuştur.

Buna rağmen toplumsal hareketler sosyolojisinin uluslararası sosyolojik düzeyde akademik bir alan olarak popülerlik kazanmasının üzerinden geçen altmış yılın ardından, Güney Asya'da ve özellikle Hindistan'da milyonlarca sıradan kaynaklı insanı kapsayan muhalefet, protesto ve çekişme vakaları ve deneyimleri nasıl ve neden toplumsal hareketlere ilişkin ana akım sosyolojik söylemin çerçevelerine uymakta zorlanıyor? Bugün de devam eden bu muammayı anlayabilir ve bize bir çıkış yolu gösterebilecek faktörleri tespit edebilir miyiz?

> Hindistan'daki çalkantı ve toplumsal hareket dalgaları sosyolojik tartışmalara odaklanmayı başaramadı

NAPM@30, mücadeleleri (hem başarılı hem de başarısız) kutlayan bir belgedir ve 1990'ların başında bu halk ittifakı ortaya çıktığında, Dünya Bankası tarafından yürütülen Yapısal Uyum programının Hindistan hükümetine çoktan dayatılmış olduğunu belirtir. Bu saldırı, hibeleri, sosyal yardım programlarını, sübvansiyonları ve binlerce kişi için istikrarlı kalıcı istihdamı ciddi şekilde etkiledi. Yine de NAPM@30'un bize hatırlattığı gibi, 1980'lerin sonlarına kadar egemen sınıf ve kaynaklı sömürülen kitleler arasında refah devleti vaadi ve anayasal değerlere dayalı kurumsal yapı üzerinde - çok net olmasa da - genel bir anlaşma hüküm sürüyordu.

1970'ler ve 1980'lerde Hindistan'da öğrenciler ve gençler öncülüğünde, sömürgecilik karşıtı milliyetçi hareketin hedeflerine ve demokratik sosyalizm ve refah devletinin kurulmasına yönelik anayasal hedeflere atıfta bulunarak toplumsal hareketler yoluyla Hint toplumunun sosyoekonomik ve siyasi reformunu talep eden bir çalkantı dalgası yaşandı. Topraksızlara toprağın yeniden dağıtılması, en düşük kastlar gibi sosyal ve ekonomik olarak yoksun kesimler için konut, yoksul öğrenciler için eğitim sübvansiyonları, yoksulluğu azaltmak için sübvansiyonlu gıda ve tahıl sağlayan bir kamusal dağıtım sistemi, taleplerden bazılarıydı. Seksenli yılların ortalarına kadar bile, kırk yıllık sömürge sonrası varoluşun ardından, Hindistan demokratik cumhuriyetinin milyarlarca insana adil bir gelecek sağlamak için (sosyal, ekonomik ve siyasi) adalet, laiklik ve sosyalizmle desteklenen özgürlük, eşitlik ve kardeşlik yolunda yürümesi gerektiğine inanılıyordu. Bu amaçlarla Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde binlerce çalkantı, kampanya ve hareket yükselip alçaldı. Yine de Hindistan'da toplumsal hareketler sosyoloji çevrelerinde önemli bir tartışma konusuydu ancak merkezi bir tartışma konusu değildi. Hindistan'da sosyoloji çevrelerindeki temel tartışmalar hala geleneğe karşı modernite tartışması, kıra karşı kent tartışması ve toplumsal tabakalaşmanın kavramsal ve maddi yönleri tartışmasıydı.

> “Yeni” mücadeleler, gelişmiş kapitalist ekonomiler ile sömürge kapitalisti Hindistan ekonomisi arasındaki uçurumu yansıtmaktadır

Ancak 1980'lerin sonlarında, Marksist toplumsal hareketler kuramına göre “eski” hareketlerin aksine gelişmiş

Batı dünyasında 1960'lardan bu yana gözlemlenen “yeni” hareketleri analiz eden Yeni Toplumsal Hareketler (YTH) kuramı ortaya çıkmıştır. “Yeni” toplumsal hareketlerin özelliği, gelişmiş Batı kapitalist ekonomilerinde yaşam tarzlarına, değerlere, özel hayatın ve sembolik alanın dönüşümüne dair yeni bir odaklanmadır.

Bu dönem, gençlerin istihdam için, çiftçilerin ve küçük köylülerin adil fiyatlar ve toprak hakları için, kabile topluluklarının yerinden edilmeye karşı ve kaynak talep etmek için yaptıkları ajitasyonlar da dahil olmak üzere birçok kitlesel hareketin Hindistan demokratik arenasını hareketlendirdiği bir dönemdi. Siyasi ve ekonomik yeniden yapılanma konuları su yüzüne çıkmış, gelir ve gücün yeniden dağıtılması yoluyla yoksulluğun acilen azaltılması ihtiyacı sivil toplumdaki tartışmaların merkezinde yer aldı. Hayatta kalma sorunları ve saygınlık talep eden hareketler ve sendikalar aracılığıyla desteklenen demokratik haklar, 1980'li yılların ortak gündemleriydi.

Başka bir deyişle, Hindistan'da maddi çatışmalar, vatandaşlık ve insan onuruyla ilgili hareketler yan yana mücadele ederken, Batı toplumlarında hayatta kalma meseleleri zaten az çok çözülmüştü ve tartışılan kimlik, yaşam tarzı ve değerler meseleleriydi. Alavi ve Shanin'in (1982) güçlü bir şekilde savunduğu gibi Hindistan kapitalizme sömürge kapitalizmi yoluyla girmişti ve bu durum gelişmiş kapitalist ekonomiler ile sömürge kapitalisti Hindistan ekonomisi arasındaki uçurumu açıklıyordu.

> İhmal edilen kavramsal ve kuramsal çerçeveler

1990'lardan bu yana, toplumun sosyo-kültürel olarak yoksun bırakılan ve sömürülen kesimlerinin - bağımsızlıktan sonra devletin onları etiketlediği şekliyle “düşük kastların” - hareketleri, orman arazileri ve orman ürünleri üzerinde kalıtsal hakların yanı sıra kültürel haklar ve vatandaş olarak saygınlık talep eden kabile hareketleri ve kadın hareketlerinin tümü YTH kuramı çerçevesinde incelenmiştir. YTH'in kabul edilen çerçevesi akademisyenler tarafından çok fazla gözden geçirilmeden “uygulanmıştır”.

Yeni milenyumda, maddi haklar ve sosyo-kültürel talepler için yarım kalan protestolar ve mücadeleler sahada devam ederken, akademisyenler görece yoksunluğu kullanan işlevselci açıklamadan YTH kuramına kadar tüm toplumsal hareket kuramlarını kullanıyorlar.

Kıdemli akademisyenler tarafından, 1980'lerde Hintli hareket çalışmaları akademisyenleri tarafından kullanılan kavramsal ve kuramsal çerçevelerin Hint akademisinde büyük ölçüde ihmal edildiğine dair bir gariplik gözlemlenmekte ve neredeyse özür dileyen bir görüş ifade edilmektedir. Aktivistler, sloganlar ve gündemlerin yanı sıra sahadaki hareketlerde kullanılan stratejilerin, birkaç akademisyenin merakı dışında, akademide fazla tartışma yaratmadığına işaret etmektedir.

> Küresel Güneyden son sorular

Günümüz dünyası, muhalefetin, protestonun ve çeşitli ideoloji ve gündemlere karşı çıkışın demokratik ifadeleri sayesinde canlıdır. Küresel Güney'den baktığımızda, bazen hepimizin yaşadığı dünyanın aynı dünya olup olmadığını merak ediyoruz. Daha derin bir analiz, Küresel Güney'in bile homojen bir kategori olmadığını ortaya koymaktadır. Doğal kaynakların adil dağılımı konusundaki çatışmalardan #MeToo gibi cinsel istismara karşı özgürlük hareketlerine, LGBTQ topluluklarının gibi kimlik temelli hareketlerden kapitalist madencilik, sanayi ve altyapı projeleri nedeniyle yerinden edilmeye karşı protestolara kadar bazı sorunlar ortaktır, bazıları ise Küresel Güney'e özgüdür. Bu, kaynaklar, gelirler, haklar ve cezasızlıklar arasındaki çelişkilerle dolu küresel bir tablodur.

Sonuç olarak, aşağıdaki soruları gündeme getiriyorum: Hindistan'daki toplumsal hareketler sosyolojisi, kavramsal ve kuramsal temelini, İngilizlerle şiddetli çatışmalardan Mahatma Gandhi'nin liderliğinde kurulan şiddet içermeyen topluluk temelli ağlara kadar çeşitli stratejiler kullanan sö-

mürge karşıtı mücadeleden alamadı mı? Batılı toplumsal hareketler sosyolojisi kuramları milliyetçiliği dar bir ideolojik duruş olarak damgalarken, Gandhi liderliğindeki milliyetçiliğin anlamı Batı'dakiyle aynı mıydı? Şiddetsizliğe dayalı hakikat ve ahlak göz önüne alındığında, daha geniş bir uluslararası vizyona sahip yeni bir demokratik devletin temeli olarak insani değerlerin Küresel Güney'de ortaya çıkan yeni modernite biçimi olarak incelenebileceği görülmektedir. Peki, Hindistan'daki ve Küresel Güney'deki diğer toplumlardaki mücadeleleri ve çatışmaları analiz ederken, bilinçsiz bir Oryantalizmle, kabul edilmiş Batılı kavramsal ve kuramsal çerçeveleri uygularken çok mu mekanik davrandık?

Toplumsal hareketler sosyolojisine çok ihtiyaç duyulan yeni bir soluk kazandırmak için bu sorulara yanıt bulmak yerinde olacaktır. Ancak o zaman, özellikle Küresel Güney'deki toplumsal hareketlerin çeşitli gerçekliklerine daha uygun ve adil bir alt alana ulaşabiliriz. ■

Shruti Tambe'ye ulaşmak için <shruti.tambe@gmail.com>

> Aşırı Sağın Normalleştirilmesi ve Radikalleşmiş Anaakım

Sabrina Zajak, DeZIM Enstitüsü, Almanya, **Emanuele Toscano**, Guglielmo Marconi Üniversitesi, İtalya, ve **Anna-Maria Meuth**, DeZIM Enstitüsü, Almanya

Fotoğraf: Sebastian Christoph Gollnow;
Al'la düzenlendi.

Dünyanın dört bir yanındaki pek çok demokrasinin ilkelerinde ve temel değerlerinde muazzam değişimler yaşandı ve bu değişimler halen devam ediyor: Her zaman aşırı sağ olarak nitelendirilen akımlar artık aşırı sağ olmaktan çıkıp yeni normal, anaakım haline geldi. Etno-milliyetçi, otoriter, göçmen karşıtı, cinsiyetçi ve çoğulculuk karşıtı ideolojiler toplumlarda kilit konumları ele geçirmiştir. Aşırı sağcı aktörler ekonomik ve siyasi elitlerin içinde yer alırken, aynı zamanda taban hareketleri ve insta-influencer'lar aracılığıyla da mobilize oluyorlar. Uzun yıllar süren anaakımlaştırma ve mobilizasyon, aşırı sağ ideolojileri toplumun her alanında kelimenin tam anlamıyla iktidar pozisyonlarına ve birçok sıradan vatandaşın, erkeklerin, kadınların ve çocukların kalplerine ve zihinlerine yerleştirdi ve toplumu “radikalleşmiş anaakım” olarak adlandırmak istediğimiz şeye dönüştürdü.

> Radikalleşmiş anaakım kavramı

Küresel Diyalog'un bu özel sayısında, aşırı sağın normalleşmesinin son dönemdeki yeni dinamiklerine ve bunun Avrupa, ABD ve ötesindeki liberal demokrasiler ile demokratik müttefikliğin küresel mimarisi üzerindeki etkilerine ışık tutmak istiyoruz. Daha önce marjinalize edilmiş hangi etno-milliyetçi fikir ve söylemlerin anaakım söylem, sosyo-kültürel boyutlar, kişisel tutumlar ve siyasi seferberlik ve programlarda giderek daha fazla benimsendiğini ve açıkça ifade edildiği ve bunun nasıl gerçekleştiğini inceleyeceğiz. “Radikalleşen anaakım” kavramını, bakış açısını (tek başına) aşırı sağın taktiklerini, aktörlerini ve ideolojilerini analiz

etmekten, anaakımın kendisini radikalleştiren bir anlayışa doğru kaydırmak için kullanmayı öneriyoruz.

Radikalleşmiş anaakımdan, toplumu ve toplumsal ilişkileri eşitsiz değer düzenleri aracılığıyla yeniden yapılandıran, yerelden küresele giderek yoğunlaşan bir aktörler ağı (politikacılar, iş dünyası liderleri, dijital faşistler, siyasi partiler, örgütler ve taban hareketlerinin yanı sıra özel bireyler dahil) tarafından ideolojilerin yayılmasını ve brikolajını anlıyoruz. Bu kavramı kullanarak, birbiriyle ilişkili ve şimdiye kadar büyük ölçüde ihmal edilmiş bir süreç de daha fazla dikkat çekmek istiyoruz: demokratik ve kapsayıcı norm ve ilkelerin normalleştirilmesi ve demokrasi yanlısı, ayrımcılık karşıtı (örneğin ırkçılık karşıtı, cinsiyetçilik karşıtı) ve ilerici güçlerin kenarlara itilmesi.

Bu giriş bölümünde radikalleşmiş ana akım fikrini detaylandırmak ve bunun bazı uluslararası sonuçlarına ve eşitlik ve liberal çoğulcu demokrasi açısından (beklenen) etkilerine işaret etmek istiyoruz.

> Arayıştan analize

Radikalleşmiş anaakım kavramını ilk kez 2023 yılında Berlin'de ISA'nın ev sahipliğinde Alman Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Merkezi'nde (DeZIM) düzenlenen uluslararası bir konferansta geliştirdiğimizde, bir paradoksa odaklanmak istemiştik. Bize göre radikalleşmiş anaakım kavramı daha ziyade üslupsal ve düşündürücü bir araçtı, bir tezattı, çünkü radikal ve anaakım birbirine zıt ya da en azından birleştirilemeyen kavramlardır: radikal olan aynı

zamanda anaakım olamaz. Konferansın adını, uluslararası üne sahip akademisyenlerle normalleşmenin dinamiklerini ve (anaakım) toplum radikalleştiğinde bunun tehlikelerini tartışmak için bir platform olarak “Radikalleşen Anaakımın Peşinde” koyduk.

Bugün, arayış yerine, giderek radikalleşen bir toplumun ampirik gerçeklerine ve aşırı sağın normalleşmesi ile demokratik, çoğulcu ve ilerici aktörlerin ve değerlerin normalleşmesi arasındaki dinamiklere bakmanın zamanının geldiğini düşünüyoruz. Bu sayıdaki katkılar geniş kanıtlar sunuyor.

Terry Givens, aşırı sağın normalleşmesini Avrupa’daki farklı parti sistemlerinin farklı evrelerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceliyor. Damla Keşkekci, platform anaakımlaştırmanın farklı mekanizmalarından bahsediyor. Pasha Dashtgard ise manosferin erkeklerin kişisel gelişim ağlarını nasıl ideolojik savaş alanlarına dönüştürdüğünü inceliyor; kişinin bedenini ve erkekliğini optimize etmesinin nasıl bir radikalleşme mekanizması haline geldiğini gösteriyor. Daha geniş bir kültürel dönüşle hareket eden aşırı sağ aktörler de kimlik inşa etmek, ideolojiyi yaymak ve anaakım kültürün yüzeyinin altındaki aşırılık yanlısı anlatıları normalleştirmek için modayı stratejik bir araç olarak giderek daha fazla kullanmaktadır. Andrea Grippo, nesiller boyunca aşırı sağcı estetik stratejilerin - açık alt kültür stillerinden ironik, hiper-normalleştirilmiş modaya kadar - estetiği siyasi sızma ve kültürel meşrulaştırma aracı olarak nasıl bir silah haline getirildiğini gösteriyor. Son olarak, Sumrin Kalia aşırı sağın Pakistan ve ötesinde sivil toplumu ihlal ettiği çoklu mekanizmaları tanımlarken, Roberto Scaramuzzino ve Cecilia Santilli popülist yönetimin sivil toplumu yeniden yapılandığı çeşitli yolları analiz ediyor.

> Söylemsel değişimlere odaklanmak

Peki, burada aşırı sağ ve aşırı sağın mobilizasyonu üzerine mevcut araştırmalardan farklı olan nedir?

Çok sayıda çalışma ve makale, aşırı sağ partilere oy verenlere (ağırlıklı olarak erkek, tüm sosyal sınıflardan) ve Batı liberal demokrasilerinde yükselişlerinin nedenlerine odaklanmaktadır. Bunlar arasında hızlı modernleşme deneyimleriyle başa çıkma, sosyal eşitsizlik, güvensizlik duyguları, siyasi ortamlardaki ve temsil sistemlerindeki değişiklikler, çoklu krizin rolü, savaş ve pandemi yer almaktadır. Diğerleri ise toplumsal düzeye odaklanmakta ve toplumsal mobilizasyonun bir etkisi olarak aşırı sağın yükselişini araştırmaktadır.

Normalleşme perspektifi, aktörlerin ve etno-milliyetçi ideolojilerin toplumsal anaakım içinde nasıl benimsendiğini ve siyasi, kültürel ve söylemsel olarak nasıl yayıldığını inceler. Siyasi gündemlerin sağa kaymasını ve bunun demokratik toplumlar üzerindeki etkilerini anlamak ve tanımlamak bu perspektifin temel odak noktasıdır. Birçok uzman ve yazar, demokratik kurum ve değerlere yönelik saldırıların genellikle demokrasinin kendi içinden, kurum ve değerlerini ele geçirerek gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır.

Analitik odak söylemsel değişimlere üzerindedir: normalleşme, daha önce sağcı aktörler tarafından kullanılan ancak o zamandan beri anaakım söyleme giren ve normalleşen terimlerin kullanımı ve yayılması yoluyla izlenebilir. Bu süreç, siyasi tartışmaların ve kültürün dönüşümünün yanı sıra kamusal alanda yapısal değişikliklere de yol açabilir. Sosyal medya platformları bu süreçte önemli bir rol oynamakta, özellikle de nefret söylemi artık düzenlemeye tabi olmadığından dezenformasyonu hızlandırmakta ve radikalleşmiş aktörleri güçlendirmektedir. Bu durum, örneğin iltica yasası kısıtlamaları, zorunlu sınır kontrolleri ya da cinsellik ve toplumsal cinsiyete dair kendi kaderini tayin hakkı gibi somut politikalara yol açmaktadır.

> İnsanların eşit olmayan değerine ilişkin ideolojiler ayrımcılığa dayalı hiyerarşileri meşrulaştırır

Dolayısıyla normalleşme, geleneksel aşırı sağ çalışmaları- nın ötesine geçmekte ve bunun yerine demokratik anaakım içindeki aktörlerin rolünü vurgulamaktadır. Radikalleşmiş anaakım kavramı bu anlayışları temel almakta ve bütünleştirmektedir. Ancak aşırı uçlardan anaakıma giden ‘tek yönlü yola’ odaklanmak yerine, önceden var olan ideolojilerin, dünya görüşlerinin ve uygulamaların aşırı sağ aktörler ve ideolojilerle karıştığı ve iç içe geçtiği anaakımı tüm belirsizlikleri ve karmaşıklıklarıyla ortaya koyuyoruz. Demokratik fikirler, değerler ve uygulamalar sadece yapı bozumuna uğramakla kalmıyor, aynı zamanda kenarlara da itiliyor.

Genel olarak, **radikalleşmiş anaakımı**, aşırı sağ partilerle resmi olarak bağlantılı olmasa bile, (bir zamanlar) radikal siyasi oluşumlara ait olan söylem ve pozisyonları benimseyen veya bunlara yönelen, giderek yoğunlaşan bir aktör, kurum ve medya ağı olarak tanımlıyoruz.

Anaakım diyerek, oldukça heterojen bir olgu olarak bahsediyoruz: çok çeşitli koşullar altında ve çok farklı nedenlerle aşırı sağ ideolojileri, faaliyetleri ve tutumları barındıran, bunlarla uyum sağlayan, bunları meşrulaştıran ve normalleştiren, çeşitli alanlarda farklı konumlara ve geçmişlere sahip çeşitli toplumsal aktörler. Buna karşılık **radikalleşme**, söylemden eyleme, insanların eşitsiz değerine ilişkin ideolojilerin ırk, cinsiyet, aşırı milliyetçi ve ayrımcılığa dayalı hiyerarşileri meşrulaştırmak ve yoğunlaştırmak için kullanıldığı süreçleri ifade eder; dışlama biçimleri nefret ve şiddeti körükler ve hatta bireyler ve gruplar tarafından cinayet işlenmesine yol açabilir.

> Karmaşık yerel, ulusal ve uluslararası sonuçlar

Bu durum siyaset, kültür, iş dünyası, sivil toplum ve kamusal alan gibi tüm toplumsal alanları bireysel, örgütsel ve kurumsal düzeyde etkilemektedir. Bu bağlamda radikal sağın normalleşmesi, kurumsallaşmış bir olgu olduğu kadar bir toplumsal kabul süreci olarak da görülebilir.

Bu çerçevede, radikalleşmenin, aşırı sağ mobilizasyonun veya anaakımdaki söylemsel değişimlerin sadece seçim-

le ilgili yönlerine odaklanmak, olgunun çarpıtılmış bir yorumunu üretme riski taşımaktadır. Bunun yerine, arkadaş canlısı komşuları, arkadaşları veya aile üyelerini cehalet, nefret veya şiddet eylemcilerine dönüştüren karmaşık etkileşimlere, belirsizliklere, çapaklanan sınırlara ve ideolojik brikolajlara bakmamız gerekir. Bunu yapmak aynı zamanda demokratik ve ilerici aktörlerin, fikirlerin ve uygulamaların normalleştirilmesi ve marjinalleştirilmesi mekanizmalarını daha derinlemesine incelememizi sağlar. Liberal demokrasi için temel sonuçlar aşikar hale gelmektedir: demokrasi fikri, toplumsal yaşamın yerel, ulusal ve küresel örgütlenme ilkesinden, giderek daha küçülen kolektif olarak örgütlenmiş eşitlik, dayanışma ve umudun adalarına indirgenmektedir.

Radikalleşen anaakımın yerel, ulusal ve uluslararası sonuçlarından sadece birkaç örnek veriyoruz. Birçok sözde liberal demokraside, emek, kadın, LGBTQI+, iklim, barış ve (Filistin) dayanışma hareketlerinin yanı sıra demokrasi yanlısı hareketler de dahil olmak üzere toplumsal hareketler ve ilerici sivil toplum giderek kriminalize edilmekte, susturulmakta ve baskı altına alınmaktadır. Sınırların kapatılması ve mültecilerin kabulünün kısıtlanması, yerinden edilmiş insanların hem kaçış yolları boyunca hem de sığınma haklarını kullanabilmeleri açısından koruma ve güvenlik durumlarını daha da kötüleştirmektedir. Güçlü endüstrilerin iklim hedeflerini göz ardı etmesi, sınır ya da ulusal çıkar tanımadığı için küresel iklimi etkilemektedir.

Uluslararası düzenlemeler de tehlikededir. Bir zamanlar barışın ve anti-faşizmin kalesi olan Avrupa Birliği'nin hem içeriden hem de dışarıdan radikalleşen anaakımın baskısından kurtulup kurtulamayacağı belirsizdir. BM'nin savunduğu insani kavramlar itibarsızlaşmakta ve fonlar geri

çekilmekte, bu da dünya çapında insani yardıma muhtaç milyonlarca hayatı tehlikeye atmaktadır. Artan milliyetçilik, küresel sorunları ele almak ve yönetmek için son yıllarda gelişen çok taraflılığı zayıflatmaktadır. Bu durum, ticaret, iklim, göç ve güvenlik ittifakları gibi alanlarda müzakerelerin boykot edilmesi veya daha önce imzalanmış anlaşmalardan çekilmelerde açıkça görülmektedir. Ticaret alanında ise, artan gümrük tarifeleri ve ticaret savaşları (tehdidi) yoluyla korumacı ekonomi politikaları uygulanmaktadır.

> Demokrasinin yenilenmesi ve yeniden icadı için bir araştırma gündemi

Bunlar, radikalleşen ana akımın yeni normalinin, insan hakları ve demokrasinin korunması, uygulanması, takdir edilmesi ve görünürlüğü'nün erozyona uğramasına hali hazırda nasıl katkıda bulunduğu ve katkıda bulunmaya devam etmesinin beklendiğinin sadece birkaç örneğidir. Anaakımın radikalleşmesini durdurmak ve tersine çevirmek istiyorsak, anaakımın radikalleşme mekanizmalarını daha iyi anlamak için kapsamlı ampirik analizlere ve ülkeler arası karşılaştırmalara ihtiyacımız olduğuna kuvvetle inanıyoruz. Bir anaakımın nasıl radikalleştiğini anlamak, nihayetinde demokratik değerlerin, uygulamaların ve toplulukların restore edildiği, yeniden üretildiği ve yenilendiği "umut vizyonlarına" bakarak radikalleşmenin giderilmesine yönelik kavramların geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Her ikisini birlikte ele aldığımızda, aşırı sağın normalleşmesi ve demokratik normalleşmenin bozulması dinamikleri araştırma gündemini şekillendirmelidir, böylece gelecekte demokrasinin yenilenmesine ve yeniden icat edilmesine katkıda bulunabiliriz. ■

Sabrina Zajak'a ulaşmak için <zajak@dezim-institut.de>

> “Radikal” Sağdan Anaakım Sağa: Değişen Avrupa Parti Sistemi

Terri Givens, British Columbia Üniversitesi, Kanada

Aşırı sağ siyasetin gelişimindeki anahtar kelimeler.
Yazar tarafından oluşturuldu.

1 990'ların ortalarında radikal sağ üzerine çalışmaya başladığımdan beri gördüğüm eğilimlerden biri, o zamanlar “radikal” olarak görülen fikirlerin anaakım haline gelmiş olmasıdır. Radikal sağ hakkındaki ilk kitabım üzerinde çalışırken, birçok araştırmacı radikal sağ partileri “saman alevi” olarak gördükleri için cesaretimi kırdı. Ancak bu partiler seçim ortamında kalıcı bir güç haline geldi. *The Roots of Racism* (Irklılığın Kökenleri) adlı kitabımda da belirttiğim gibi, “Sağ siyaset, göçmenleri politik bedeninin içindeki yabancı nesneler olarak görüyor ve yüksek suç oranları ve işsizlik de dahil olmak üzere bir dizi toplumsal hastalıktan onları sorumlu tutuyor.” Bir zamanlar radikal olarak kabul edilen görüşler, özellikle göçmen karşıtlığı ve İslamofobi açısından ana akım haline gelmiştir.

> Muazzam sağa kayış

1980'lerde radikal sağ partilerin seçim sahnesine girmesiyle birlikte, sağ politikacıların aşırı sağcı adaylarla işbirliği

yapmasını engelleyen ve sol seçmenleri anaakım adayları desteklemeye teşvik eden bir “cordon sanitaire” (bariyer) oluşturarak bu partilerle mücadele etmek üzere [bir elit konsensüsü gelişmiştir](#). Bu konsensüs, 11 Eylül sonrasında Avrupa genelinde muhafazakar hükümetlerin iktidara gelmesi ve terörizmin göç konusundaki odağı işgücü politikasından güvenlik meselelerine kaydırılmasıyla [çökmüştür](#). Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), kısmen büyük koalisyon hükümetine tek alternatif olarak görüldüğü için 2000 yılında Avusturya hükümetinin bir parçası oldu. Hükümetin bir parçası olmak o dönemde partinin en azından liderlerini ılımlı hale getirmiş gibi görünse de parti son yıllarda daha sert bir göçmen karşıtı tona geri dönmüştür. Bu ılımlılık eksikliği, daha fazla parti kuruldukça ve seçim başarısı elde ettikçe devam etti.

Avusturya Özgürlük Partisi, Danimarka Halk Partisi ve diğer çeşitli aşırı sağ partilerin 2000'li yılların başında koalis-

>>

yon hükümetlerinde yer alması, bu partiler için daha büyük başarıların kapısını açmıştır. Avrupa'da aşırı sağ partilere verilen destek 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde artarak 2016 yazında Birleşik Krallık'ta yapılan başarılı Brexit oylamasının habercisi oldu; ve bu destek 2019'da Marine Le Pen'in aşırı sağcı Ulusal Birlik Partisi'nin (*Rassemblement National*) Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un parti koalisyonunu %23 oyla kıl payı yenmesiyle artacaktı. Eski en-karnasyonu olan Ulusal Cephe'nin pozisyonlarının çoğunu koruyan *Rassemblement National*, Avrupa Parlamentosu ve Fransız Meclisi'nde düzenli bir demirbaş haline geldi. 1990'ların ortalarında siyasi partiler üzerine araştırma yapmaya başladığımdan bu yana Avrupa'daki parti politikaları muazzam bir sağa kayış yaşadı. Özellikle Fransa'da sol kanat sosyal demokrat ve komünist partilere verilen desteğin azaldığını gördük. Radikal sağın parti siyasetinin uç noktalarından anaakıma doğru bir evrim geçirdiğini gördüğümüz için değişimin daha geniş bağlamını akılda tutmak önemlidir.

> Bu yüzyılda radikal sağ partilere yönelik artan seçim desteği

2000'li yılların başından bu yana Avrupa'da yapılan neredeyse her seçimde radikal sağ partiler parlamento seçimlerinde desteklerini arttırmış ve açıkça anaakım siyasetin bir parçası haline gelmiştir. Eylül 2022'de İsveç Demokratları 73 sandalye ile *Riksdag*'daki en büyük ikinci parti oldu. Fransa'da *Rassemblement National* (RN) 2024 erken yasa seçimlerinde oyların yüzde 37'sini aldı, ancak sol partilerin stratejik koordinasyonu nedeniyle beklenen sandalye sayısını elde edemediler. Almanya'da *Alternative für Deutschland* (AfD) Şubat 2025'te oyların yaklaşık yüzde 21'ini kazanarak Almanya'nın ikinci büyük partisi oldu ve 2021 seçimlerindeki oy oranını ikiye katladı.

Neo-faşist politikacı Giorgia Meloni'nin koalisyonu İtalya'nın Kardeşleri'nin, Meloni'nin başbakan olmasıyla İtalya'da bir hükümet kurulmasına öncülük edecek kadar oy kazandığı 2022'den bu yana yapılan seçimlerde birçok parti birinci oldu. Hollanda'da Geert Wilders'in Özgürlük Partisi (PVV) Kasım 2023 seçimlerinde en çok sandalyeyi kazandı, ancak çekişmeli koalisyon görüşmeleri, bağımsız bir devlet memurunun başbakanlığında Temmuz 2024'e kadar bir hükümet kurulamamasına yol açtı. Elbette Viktor Orbán 2010'dan bu yana Macaristan'da iktidarı elinde tutuyor ve liberal olmayan hükümeti Avrupa Birliği'nin başına bela olmuş durumda.

> Popülist cazibe, ırkçılık ve azınlık korkusu işçi sınıfının desteğini artırdı

Aşırı sağ ya da radikal sağ partilerin ciddiye alınmaması üzerinden çok uzun zaman geçmemiş gibi görünüyor, ancak bu partilerin rolü sürekli muhalefet olmaktan çıkıp siyasi iktidar için ciddi rakipler haline geldi. 1990'ların or-

talarında radikal sağ üzerine çalışmaya başladığımdan bu yana ırk ve göç politikalarına ilişkin normlar açıkça değişti. 1999 yılında Joerg Haider'in Özgürlük Partisi Avusturya parlamento seçimlerinde ikinci olduğunda, o zamanki diğer on dört Avrupa Birliği (AB) ülkesi Haider'in göçmenlik ve AB konusundaki tutumlarını haddini aşmak olarak değerlendirdi. Oylamanın sonucunu değiştiremeseler de, [ayrım-cılık karşıtı politikaya desteklerinin](#) bir göstergesi olarak 2000 yılında Irk Eşitliği Direktifi'ni (IED) kabul etmek de dahil olmak üzere bu konulardaki tutumlarını belirtmek için önlemler aldılar. Avrupa'daki radikal sağ partiler, "sıradan insan"dan yana ve elitlere karşı olduklarını savunarak popülist bir çağrı yapma eğilimindedir. Yabancılar karşı güvenlik çağrısı yaparken genellikle otoriter bir tavır takınırlar ve partiye ya da liderlere körü körüne sadakat beklerler. Bir diğer bileşen ise Avrupa'daki siyasetçiler tarafından ayrıcalıklarını ve nihayetinde siyasi hakimiyetlerini kaybetmekten korkan seçmenleri harekete geçirmek için kullanılan ırkçılık ve azınlık ve göçmen korkusudur.

2000'li yılların başından bu yana araştırmacılar, aşırı sağcı adayların işçi sınıfı seçmenlerinden artan bir destek gördüğünü belirtmektedir. 1990'ların ortalarından sonlarına doğru yaşanan önemli bir gelişme de ABD Başkanı Bill Clinton, İngiltere Başbakanı Tony Blair ve Almanya Şansölyesi Gerhard Schroeder gibi merkez sol siyasetçilerin başarısı olmuştur. Bu liderler, yönetime daha bireyci bir yaklaşımı destekleyen neo-liberal bir ekonomi politikası yaklaşımını benimsemişlerdir. Bu politikalar bir bütün olarak ekonomik büyümeye katkıda bulundu, ancak işçi sınıfı için ücretleri veya sosyal hakları iyileştirmek için çok az şey yaptı ve servet eşitsizliğini genişletti. Eğer merkez solun ekonomi politikaları işçi sınıfı seçmenlerinin yaşam standartlarını iyileştirmiş olsaydı, muhtemelen radikal sağın mesajlarına bu kadar açık olmazlardı. Bunun yerine, ücretler durgun kaldı ve sendika üyeliği imalat işleriyle birlikte azaldı.

> Gelecek ne getirebilir

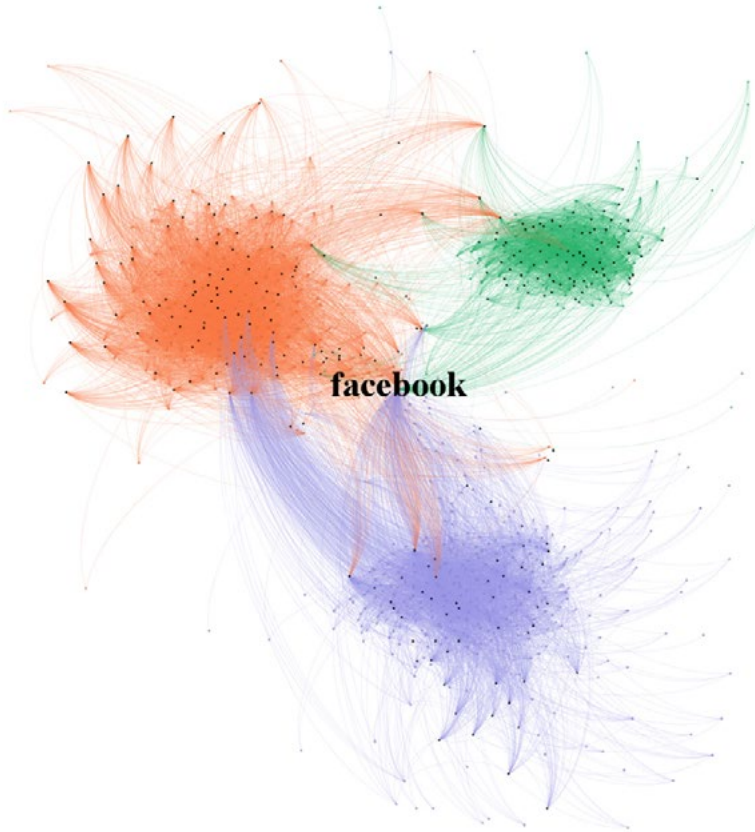
Siyaset sürekli gelişen bir alan ve liberal olmayan siyasetçiler sadece Avrupa'da değil ABD'de de kazanımlar elde etmeye devam ettikçe demokrasinin geleceği konusunda karamsar olmak kolay. Sağcı politikacıların demokrasiyle bağlarını sürdürecekleri ve seçmenlerin demokratik normlarla açıkça uyumlu olan partileri destekleyecekleri umulabilir. Söylemlerin demokratik normları desteklemeye dönüp dönmeyeceğini ve bu normların seçmenler tarafından desteklenip desteklenmeyeceğini ancak zaman gösterecektir. Bu arada araştırmacıların, seçmen davranışını ve siyasi partiler tarafından yapılan çağrılarını yönlendiren siyasi, ekonomik ve sosyal etkileri anlamaya ve açıklamaya çalışırken nicel ve nitel analizlerine devam etmeleri gerekecektir. ■

Terri Givens'a ulaşmak için <terri.givens@ubc.ca>

> Uçlardan İçerik Akışına: Aşırı Sağın Platform Temelli Anaakımlaştırılması

Damla Keşkekci, Scuola Normale Superiore, İtalya

Avusturya: mor; Almanya: turuncu; Birleşik Krallık: yeşil. Aşırı sağ aktörlerin Facebook sayfalarında paylaşılmış köprülerin in-degree ağı (2017–2021). Yazar tarafından oluşturuldu.

AT: Purple, DE: Orange, UK: Green, in-degree network of hyperlink shares by far-right actors (2017 – 2021)

Bir zamanlar uçlara hapsolmuş olan aşırı sağ aktörler, giderek artan bir şekilde kendilerini siyasi anaakım içerisinde normalleşmiş, meşru aktörler olarak yeniden konumlandırmaya çalışmaktadır. Liriam Sponholz ile birlikte hazırladığımız “[Batı Avrupa’da Anaakımın Radikalleşmesi](#)” başlıklı çalışmada, Almanya’da siyasi partilerden alternatif medya ve toplumsal hareketlere kadar çeşitli aktörlerden oluşan aşırı sağın Facebook’taki köprüleri (hyperlinks) stratejik olarak nasıl kullandığını araştırıyoruz. Kamuya açık 100 Facebook sayfasından (2017-2020) 120.000’den fazla gönderiyi içeren bir veri setine dayanan analizimiz, platform dinamiklerinin siyasi iletişimi nasıl şekillendirdiğini ve *platform temelli anaakımlaşmaya* nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koyuyor.

Aşırı sağ aktörler için bu süreci kolaylaştıran üç temel mekanizma tespit ediyoruz: (1) kendilerini “normal” olarak yansıttıkları ağlar kurmak ve sürdürmek; (2) anaakım

medya içeriğini paylaşarak meşruiyet ödünç almak; ve (3) mesajlarını yaymaya devam edebilmek için platform kısıtlamalarına uyum sağlamak. Sonuçta ortaya çıkan ikili hareket - anaakım radikalleşmeye yol açan aşırı sağ normalleşme - daha geniş bir sosyopolitik eğilime işaret ediyor; uç ve merkez, çevrimiçi ve çevrimdışı, aşırı ve ılımlı arasındaki sınırları bulanıklaştıran bir eğilim.

> Platform mantığı ve köprülerin stratejik kullanımı

Aşırı sağ aktörler dijital platformları sadece eğlence için kullanmıyor, stratejik olarak kısıtlamalarının üstesinden gelmeye çalışırken bu platformların mantığına uyum sağlıyorlar. Örneğin Facebook’un platform mantığı, etkileşim yoluyla görünürlüğü ödüllendiriyor. Tepkileri (Beğen, Sev, Haha, Wow, Üzgün, Kızgın), yorumları ve/veya paylaşımları tetikleyen içeriklerin diğer kullanıcıların haber akışlarında daha fazla yer bulması daha olasıdır. Burada köprüler güçlü

>>

bir araç olarak ortaya çıkıyor. Diğer şeylerin yanı sıra, köprüler ideolojik olarak uyumlu anlatıların yayılmasına ve aşırı sağcı aktörlerin birbirine bağlanmasına hizmet etmektedir.

Köprülerin stratejik kullanımı, platform temelli anaakımlaştırma için bir mekanizma sunmaktadır. Aşırı sağ aktörler köprüleri temel olarak şu amaçlarla kullanmaktadır: ağın sürdürülmesi, kendini tanıtmak ve güçlendirme. Özellikle, Tichys Einblick blogu ve Rusya destekli medya sitesi Russia Today DE (RT DE) gibi aşırı sağcı alternatif medya kuruluşları “süper paylaşımcılar” olarak faaliyet göstermekte ve az sayıda alandan binlerce bağlantı yayınlamaktadır. Siyasi partiler (AfD - Alternative für Deutschland) ve sosyal hareketler (PEGIDA - Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes) gibi diğer aşırı sağ aktörler ise daha geniş bir kaynak yelpazesinden bağlantılar dağıtarak “süper yayıcılar” olarak hareket etmektedir. Bu bağlantı paylaşma pratikleri Facebook’taki aşırı sağcı ekosistemin iç tutarlılığını güçlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda kamuoyundaki imajının yeniden şekillendirilmesine de yardımcı oluyor.

> Virallik değil görünürlük: stratejilerde bir değişim

Aşırı sağcı aktörlerin sosyal medya stratejileri, viral olmak için paylaşılabirlik peşinde koşmanın ötesine geçiyor. Bunun yerine, sürekli olarak görünür olmaya odaklanıyorlar. İşte bu noktada platform temelli anaakımlaştırma kavramı önem kazanıyor, zira bu süreç yalnızca aşırı sağın niyetleri tarafından değil, aynı zamanda izin verilenler ve sosyal medyanın kısıtlamaları tarafından da yönlendiriliyor. Facebook gibi ana akım platformlar bu süreçte paradoksal bir rol oynamaktadır. Hem kapı bekçisi hem de kolaylaştırıcı olarak hareket etmektedirler. İronik bir şekilde, aşırılık yanlısı içeriği denetlemek ve önlemek için tasarlanan platform kuralları, nihayetinde aşırı sağın normalleşmesine katkıda bulunabilir.

Örneğin, Cambridge Analytica skandalının ardından, 2018’de yaşanan platformsuzlaştırma dalgası birçok aşırı sağcı aktörü Facebook’tan temizledi. Ancak Facebook hâlâ dünya çapında en yaygın kullanılan sosyal medya platformu ve aşırı sağ aktörler tarafından yoğun bir şekilde kullanılıyor. Çalışmamızda, aşırı sağ aktörlerin sayısının araştırma dönemimiz boyunca çoğunlukla sabit kaldığını ve Facebook’un Alman aşırı sağı içinde/için kilit bir konumda olduğunu gözlemledik.

> İnce çerçeveleme ve kendi kendine bağlantı kurma aşırı sağ aktörlerin görünürlüğünü korur

Köprü kullanımı 2018’den sonra biraz azalsa da Facebook’ta kalan aşırı sağ aktörler arasında tutarlı bir strateji olmaya devam etmiştir. Aslında, veri setimizdeki tüm köprü paylaşımlarının %69’u aşırı sağcı medya ve ticari aktörlere aitti. Aşırı sağcı aktörlerin platformdaki varlığını sürdürmesi tesadüfi değil, görünür ve etkili kalmak için anaakım platformların kurallarına uymaya yönelik kasıtlı

stratejilerin bir sonucudur.

Facebook’un platform mantığına ve topluluk kurallarına uyum sağlamak için aşırı sağ aktörler genellikle açık nefret söyleminden veya tartışmalı aşırılık yanlısı kaynaklardan bağlantılar paylaşmaktan kaçınırlar. Bunu yaparken de *performatif bir moderasyon* uyguluyorlar. Söylemlerini yumuşatıyor, açık eylem çağrıları yerine ince çerçevelemelere odaklanıyor ve izlenmesi daha zor olan harici web sitelerine bağlantı veriyorlar.

Bu yaklaşımın daha önce bahsedilen bir örneği, Facebook’ta neredeyse yalnızca kendi üçüncü taraf içeriklerine kendi kendine bağlantı veren aşırı sağcı alternatif medya kuruluşları RT DE ve Tichys Einblick tarafından kullanılmaktadır. Bu strateji, doğrudan içerik denetimini atlamalarına, görünürlüklerini korumalarına ve potansiyel olarak daha geniş kitlelere daha ılımlı bir imaj sunmalarına, ancak yine de destekledikleri dışlayıcı ve liberal olmayan gündemleri teşvik etmelerine olanak tanıyor.

> “Ödünç alınmış” meşruiyet ve anaakım medyanın rolü

Platform temelli anaakımlaştırmanın bir diğer önemli mekanizması da anaakım medyadan “ödünç alınan” meşruiyetin kullanılmasıdır. Çalışmamızın en çarpıcı bulgularından biri, aşırı sağcı aktörlerin Facebook sayfalarında alternatif medya kaynaklarına değil, sıklıkla anaakım medya kuruluşlarına bağlantı vermeleridir. Dahası, paylaşılan bağlantı türleri aktör türüne göre değişmektedir. AfD’nin sayfaları öncelikli olarak *Die Welt* gibi ulusal nitelikli gazetelerden makaleler paylaşırken, PEGIDA ise *Bild* ve *Nordbayern* gibi tabloid ve bölgesel yayınları tercih etmektedir.

Geleneksel medyadan bu şekilde meşruiyet ödünç alınması, aşırı sağcı aktörlerin mesajlarını saygın kaynaklara dayandırarak sunmalarını sağlamaktadır. Böyle bir mekanizmanın kullanılması, anaakım ile marjinalleştirilenler arasındaki sınırların pek çok kişinin fark ettiğinden daha gözenekli hale gelmiş olabileceğini göstermektedir. Aşırı sağın artık tüm içeriğini kendisinin üretmesine gerek yok. Bunun yerine, göçmen karşıtı, elit karşıtı veya İslamofobik duruşlarını desteklemek için yeniden çerçevelendirilebilecek anaakım yayın organlarından seçici bir şekilde malzeme topluyor.

> Demokrasi için çıkarımlar

Facebook’taki Alman aşırı sağı örneğinde görüldüğü üzere, *platform temelli anaakımlaştırma*, küresel olarak aşırı sağ çevrimiçi iletişimin gelişen dinamiklerine dair ilgi çekici bir hikaye sunmaktadır. Bugün tanık olduğumuz şey yalnızca “anaakımın radikalleşmesi” ya da “radikalin anaakımlaşması” değildir. Bu daha ziyade, karşılıklı olarak birbirini güçlendiren bir süreçtir: aşırı sağ aktörler anaakım platformlarda aktif kalabilmek için stratejilerini platform kurallarına uyarlarlarken, platform mantığı da aşırılık yanlısı içeriğin ılımlı görünen formatlarda yeniden paketlenmesini mümkün kılmaktadır.

Bu dinamiğin derin etkileri vardır. Doğruluk kontrolü, içerik moderasyonu ve platformsuzlaştırma gibi karşı stratejilerin etkinliğini zorlamaktadır. Aşırı sağ aktörler, platform temelli anaakımlaştırma mekanizmalarından yararlanarak, anaakım medya içeriğini ödünç alarak, “daha güvenli” iletişim biçimlerine geçerek veya kitleleri üçüncü taraf web sitelerine yönlendirerek sosyal medya platformlarının belirlediği sınırlar içinde faaliyet göstermeye devam ediyor. Nihayetinde soru artık aşırı sağın anaakım platformlarda yer almasına izin verilip verilmemesi değil; bu platformlar aşırı sağın çevrimiçi repertuarlarına zaten iyi bir şekilde entegre olmuş durumda.

Daha acil olan soru ise, platform ilkeleri değişirse ne olacaktır? Aslında, Ocak 2025’te Meta, Facebook’tan üçüncü taraf doğruluk kontrolünü kaldırdı ve bunun yerine kullanıcılar tarafından oluşturulacak “Topluluk Notları”nı getirdi. Özellikle göçmenlik ve cinsiyet kimliği gibi konularda izin verilen içeriğe ilişkin yönergeler de güncellenerek moderasyon çabaları yalnızca ciddi ve yasadışı vakalara odaklanacak şekilde sınırlandırıldı. Bu tür değişiklikler platform temelli anaakımlaştırma için ne anlama gelebilir?

Bulgularımız, bu gelişmelerin aşırı sağın çevrimiçi faaliyetlerini daha da artırabileceğini, ana akımın radikalleşmesini hızlandırabileceğini ve liberal demokrasiler için daha geniş bir zorluk oluşturabileceğini göstermektedir. Daha sıkı içerik denetleme çabaları altında bile Facebook, aşırı sağ aktörlerin platform üzerinden anaakımlaşmasında rol oynamıştır. Aşırı sağa daha sıcak bakan bu yeni platform mantığı, aşırı sağ aktörlerin söylemlerini daha özgürce yaymalarını sağlayarak anaakım siyasi söylem içindeki varlıklarını daha da normalleştirebilir.

Sonuç olarak, sosyal medyada aşırı sağla mücadele yalnızca doğruluk kontrolü çabalarına, içerik denetleme rejimlerine, devlet gözetimine veya akademik araştırmalara dayanamaz. Aşırı sağ aktörler nihayetinde kendi söylemlerini yaymaya devam etmek için değişen platform mantıklarına uyum sağladıkça, her türlü görünürlük altyapısı aşırılık yanlısı içeriğin anaakımlaştırılması için bir kanal haline gelebilir. Bu sorunun ele alınması, sosyal medya platformlarına taraf-sız ortamlar olarak değil, kendi siyasi gündemleri olan kâr odaklı özel şirketler olarak, onlara aktörlerin kendisi olarak odaklanan sistemik bir yaklaşımı gerektirmektedir. ■

Damla Keşkekci’ye ulaşmak için <damla.keskekci@sns.it>

> Erkekliği Optimize Etmek: Erkeklerin Kendilerini Geliştirme Ağları ve İdeolojik Savaş Alanları

Pasha Dashtgard, Kutuplaşma ve Aşırılık Araştırma ve İnovasyon Laboratuvarı, Amerikan Üniversitesi, Washington, ABD

Erkek çocukları ve erkekler, oldukları kişi ve olmaları beklenen kişi arasındaki mesafe nedeniyle sıkıntı hissetmektedir.
Fotoğraf: Elias Schäferle, Pixabay.

> Giriş

Internette erkek üstünlükçü ideolojinin etkisinden uzak, erkeklere ve erkek çocuklarına yönelik yerlerin sayısı giderek azalıyor. Başlangıçta tavsiye, destek ve yoldaşlık bulma yerleri olarak ortaya çıkan bu erkek merkezli alanların çoğu, bunun yerine radikalleşme için üreme alanları haline geldi. İster flört ve ilişki forumlarında ister fitness ve moda topluluklarında ya da oyun ve spor tartışma panolarında olsun, nefret dolu cinsiyetçi söylemler giderek normalleşiyor. Gerici inançların görünüşte apolitik veya kişisel gelişim odaklı içeriklere ustaca yerleştirilmesi, aşırılık yanlısı görüşlerin varlığının fark edilmesini zorlaştırarak yayılma alanlarını daha da kolaylaştırıyor.

Bu farklı erkek merkezli çevrimiçi alanlarda izlenebilen bir çizgi, kendini optimize etmeye yoğun bir şekilde odak-

lanılmasıdır. Bu bağlamda kişisel optimizasyon, genellikle toplumsal beklentiler ve kişisel özlemler tarafından yönlendirilen, sürekli kendini geliştirmeye odaklanan, süregelen, bireysel bir strateji olarak anlaşılmaktadır. Kendini geliştirme kendi başına son derece sağlıklı olsa da kendini optimize etmeye odaklanmak, öz-takip uygulamaları, fitness eğitimi, kozmetik ameliyatlar, nörolojik iyileştirmeler, diyet takviyeleri kullanımı ve flört ve ilişkilere yönelik katı, kalıplaşmış bir strateji ve yaklaşım benimseme yoluyla kişinin bedenini ve yaşam tarzını “en üst düzeye çıkarma” takıntısına yol açabilir. Kendini optimize etme anlatısı, içselleştirilmiş utanç, kendinden nefret etme ve idealize edilmiş bir erkeklik biçimine ulaşmak için maddeden ziyade zihinsel bir zorlama yoluyla yayılan çok sayıda multi-milyon dolarlık endüstriye katkıda bulunmaktadır. Bu fikirlerin içselleştirilmesi, kendini optimize etmeyenlerin ya da başarısız optimize edenlerin, özellikle de kişinin kendisi için daha değersiz olarak görülmesine yol açmaktadır. Bu da erkek çocuklar

>>

ve erkekler üzerinde fiziksel uygunluk, cinsel hüner ve finansal başarının imkansız bir kombinasyonunu elde etmeleri için muazzam bir baskı yaratır ve daha azı kişinin erkekliği doğru bir şekilde somutlaştırmadaki yetersizliğinin kanıtıdır.

Hayatın her alanında kendini en iyi hale getirmeye yönelik bu endişe, ideolojik telkine karşı kırılganlığı artırmaktadır. Haenfler (2004), özdenetim ve ahlaki saflığa ilişkin bireysel kaygıların, altkültürel direniş ve grup kimliği oluşumuna yol açmak için nasıl silah haline getirilebileceğini özellikle belirtmektedir. Kişinin kendini geliştirmek istemesi değerli ve övgüye değer bir hedef olsa da bireysel ve grup saflığına - ve acı ve hazzın reddi yoluyla disipline - yapılan vurgu, kötü aktörlerin ve zehirli ideolojilerin geleneksel eril ideallere bağlılık eksikliğini, feminizmin ve ilerici çöküşün modern erkekleri nasıl yozlaştırdığının bir örneği olarak ahlaki bir başarısızlık olarak çerçevelemesine olanak tanır.

> Flört ve ilişkiler: Kırmızı Hap ve “manosfer” in yükselişi

Aşırı sağ ideolojinin kök saldıgı en görünür alanlardan biri, flört ve ilişkilerle ilgili çevrimiçi tartışmalardır. Erkek üstünlükçü ideolojiye adanmış çevrimiçi alanlar ağı olan “manosfer”de bulunan Kırmızı Hap toplulukları, erkeklerin ve erkeklerin kadınları nasıl manipüle edecekleri, mümkün olduğunca çok kadınla nasıl seks yapacakları ve kadınların karşı koyamayacağı güçlü, seksi, alfa erkek rolünü nasıl somutlaştıracakları konusunda tavsiye bulabilecekleri en kolay erişilebilir yerlerden bazılarıdır. Bu forumlar, web siteleri, uygulamalar ve platformlar feminizmi ve kadınların güçlenmesini erkeklere yönelik doğrudan bir tehdit olarak görmektedir. Bu topluluklarda geleneksel cinsiyet rolleri pekiştirilmekte, kadınlar genellikle manipülatif, aşırı eşli ve hilekâr olarak tasvir edilmektedir. Bu inançları benimseyen erkekler ilişkilere hükmetmeye ve her türlü ilerici toplumsal cinsiyet eşitliğini reddetmeye teşvik edilir. Bu fikirler flört tavsiyesi olarak başlasa da genellikle daha geniş gerici politikalara açılan bir kapı görevi görür.

Manosfer içindeki bir diğer zehirli alt grup da “kadın düşmanı incel” (istemsiz bekar) topluluğudur. Kadın düşmanı inceller, kadınların yalnızca çekici ve baskın erkekleri seçtiği baskıcı, feminist bir toplumsal düzenin kendilerini romantik ve cinsel açıdan umutsuz bıraktığına inanmaktadır. Birçok incel, kişisel mücadeleleri için feminizmi, çok kültürlülüğü ve algılanan diğer toplumsal değişiklikleri suçlar ve şiddete yol açabilecek kızgınlığı besler. Inceller topluma karşı kâderci, biyolojik olarak determinist bir tutum benimserler; kişinin genetiği ve fiziksel özellikleri ya cinsel, finansal ve sosyal olarak başarılı olmanızı garanti eder ya da sizi sefalet ve başarısızlıkla dolu bir hayata mahkum eder. Kitlesele silahlı saldırılar da dahil olmak üzere incel bağlantılı şiddet olaylarındaki artış, bu zehirli ideolojilerin gerçek dünyadaki sonuçlarını göstermektedir.

> Moda ve fitness: “lookmaxxing”den aşırıcılığa

Görünürde erkeklere iyi giyinme, karın kası yapma ve kendilerine daha iyi bakma konusunda ipuçları vermek için

var olan çevrimiçi alanlar, erkeklerin güvensizliklerinden ve sözde maskülen bir hiyerarşinin tepesine çıkma arzularından yararlanan anlatılar tarafından istila ediliyor.

“Lookmaxxing”, moda, dış görünüş ve zindeliğe adanmış bazı çevrimiçi kişisel gelişim topluluklarında kullanılan ve sahte bilim, “alternatif” tedaviler ve çeşitli çağdaş erkek üstünlükçü şarlatanlık türlerinin kullanılması yoluyla kişinin fiziksel çekiciliğini analiz etme ve en üst düzeye çıkarma sürecini tanımlayan çevrimiçi bir terimdir. Görünüşte bu zararsız bir kendini iyileştirme biçimi gibi görünse de birçok lookmaxxing topluluğu erkeklik, genetik ve sosyal hiyerarşi hakkındaki zararlı fikirleri pekiştirmektedir. Bu tartışmalar genellikle öjenik inançlarla kesişmekte, yalnızca belirli fiziksel özelliklerin (yani Beyaz, Anglo-Sakson) arzu edilir olduğu ve genetik determinizmin aşılmaz bir gerçeklik olduğu fikrini desteklemektedir.

Fitness kültürü aynı zamanda aşırı sağcı radikalleşme için de bir giriş noktası haline gelmiştir. Birçok erkek üstünlükçüsü, fitness ve erkeklerin vücutlarını fiziksel olarak geliştirme arzusunu hegemonik eril idealleri savunmanın bir yolu olarak kullanıyor. Güç, disiplin ve baskınlık tartışmaları bazen bireysel ahlaki çürümeye ve daha sonra daha geniş bir toplumsal çürümeye karşı çerçeveleenerek ideolojik bölünmeleri daha da sağlamlaştırıyor. Bazı çevrimiçi fitness alanlarında, ince ve güçlü bir fiziksel formu koruyamamak ahlaki bir başarısızlık, kişinin arzularını kontrol edememesi ve bunun yerine özdenetim eksikliğini şımartması olarak görülüyor.

Aşırı sağın fitness’a artan ilgisi, dövüş sanatları eğitimi aşırılık yanlısı ideolojilerle harmanlayan gruplar olan “Aktif Kulüpler” in ortaya çıkmasına da neden oldu. Bu kulüpler kendini savunma, kendini geliştirme ve güçlendirme kisesi altında erkekleri cezbediyor ancak çoğu zaman siyasi şiddet için eğitim alanı olarak hizmet ediyor. Fitness ve aşırı sağcılık arasındaki bu bağlantı, görünüşte zararsız olan çevrimiçi toplulukların gerçek dünyada radikalleşmeye nasıl yol açabileceğinin altını çiziyor.

> Spor ve oyun: erkek üstünlüğünün normalleştirilmesi için yeni arenalar

Geleneksel kişisel gelişim alanlarının ötesinde, erkek üstünlükçü ideoloji, çevrimiçi erkekler ve erkek çocukları için önemli kültürel merkezler olarak hizmet veren bilgisayar oyunu ve spor forumlarına sızmıştır. Sonuç olarak, kişisel gelişim anlatıları spor ve oyun tartışmalarına da yerleşmiştir.

Oyun, bir bilgisayar oyununu oynayan ya da söz konusu oyunu üreten şirketi takip edenlerden oluşan niş çevrimiçi toplulukları organik olarak besler. #GamerGate, görünüşte bilgisayar oyunu gazeteciliğinde etik üzerine odaklanan ancak büyük ölçüde oyun toplulukları içindeki kadın düşmanı ve ilerçilik karşıtı duygulardan beslenen 2014 tarihli bir tartışma ve çevrimiçi taciz kampanyasıydı. Oyun sektöründeki kadınlara karşı, özellikle de daha fazla çeşitlilik ve kapsayıcılığı savunan geliştiricileri, eleştirmenleri ve gazetecileri hedef alan koordineli taciz, doxxing ve tehditleri içeriyordu.

Bu olay, video oyunlarının güçlü bir grup içi özdeşleşme yaratma kabiliyetini ve bilgisayar oyunu topluluklarının radikalleşmeye karşı savunmasızlık potansiyelini ortaya koymuştur. Birçok oyun forumu, ırkçı, cinsiyetçi ve homofobik şakaların yaygın olduğu ve ifade özgürlüğü kisvesi altında dışlayıcı dünya görüşlerini güçlendiren “siyaseten yanlış” bir kültür geliştirmektedir. #GamerGate artık çevrimiçi ortamda harekete geçirici bir güç olarak hizmet etmese de #GamerGate’in mirası, oyuncuların belirli gruplarının, farklı oyuncu kadrosuna sahip olan veya “uyanmış” veya ilerici olarak kabul edilen hikayeleri ve karakterleri merkeze alan oyunlara, filmlere ve televizyon şovlarına tepki verme şekillerinde hissedilebilir.

Spor influencer’ları YouTube ve podcast gibi platformları kullanarak aktivizmle uğraşan sporcular hakkında gerici anlatılar öne sürüyor ve muhafazakâr siyasi yorumları spor haberleriyle harmanlayarak sıklıkla sporda ırksal adalet protestoları veya toplumsal cinsiyet kapsayıcılığı gibi ilerici hareketleri eleştiriyor. Erkek üstünlükçü fikirlerin yaygınlaşmasında rol oynayan popüler bir spor medyası markası olan Barstool Sports buna bir örnektir. Kendisini neşeli, kanka kültürüne sahip bir medya kuruluşu olarak sunsa da içeriği sıklıkla kadın düşmanlığını teşvik etmekte, ilerici hareketleri reddetmekte ve hiper-erkeklik kültürünü teşvik etmektedir. Barstool Sports, “Guess that Ass”, “Guess that Rack” ve “Twerk Wednesday” adlı yinelenen bölümler yayınlamaktadır. Barstool Sports’un yaratıcısı Dave Portnoy 2010 yılında şöyle yazmıştı: “Tecavüze asla göz yummam ama 6 bedensensiz ve skinny jean giyiyorsanız tecavüze uğramayı hak ediyorsunuz demektir, değil mi?” Bu görüşleri mizahi, sinirli ve asi olarak çerçeveleyerek, sadece spor ha-

berleriyle ilgilenmeyi amaçlamış olabilecek genç erkekler için onları daha çekici hale getiriyor, aynı zamanda erkek üstünlükçü ideolojiyle de ilgilendiklerini fark etmiyorlar.

> Sonuç

Erkeklerle ve erkek çocuklarına yönelik dijital alanlar gide-rek erkek üstünlükçü ideoloji tarafından şekillendirilmekte ve bir zamanlar destekleyici olan toplulukları radikalleşme merkezlerine dönüştürmektedir. İster flört tavsiyeleri ister fitness, moda, spor veya oyun yoluyla olsun, bu alanlar kişisel gelişim kisvesi altında geleneksel cinsiyet hiyerarşilerini ve dışlayıcı idealleri pekiştiren gerici inançları normalleştiriyor. Aşırı sağ ideolojinin bu alanlara sızması, erkekler ve erkek çocukları için daha sağlıklı, daha kapsayıcı topluluklara duyulan ihtiyacın altını çizmektedir.

Bu eğilime karşı koymak için şunu sormalıyız: Erkek çocukları ve erkekler, erkek üstünlükçü ideolojinin desteklediği içeriği tüketmeye zorlanmadan topluluk oluşturmak için nereye gidebilirler? Cevap, sağlıklı erkekliği, duygusal zekayı ve gerçek desteği teşvik eden yeni, olumlu alanlar yaratmakta yatıyor. Kimlik, kırılganlık ve saygı hakkında açık konuşmaları teşvik etmek genç erkekleri zehirli etkilerden uzaklaştırmaya yardımcı olabilir. Nihayetinde toplum, erkeklerin ve erkek çocuklarının zararlı ideolojik çerçevelere çekilmeden bağlantı kurabilecekleri ve büyüyecekleri kapsayıcı ortamları teşvik etmeye yatırım yapmalıdır. Erkek çocukları ve erkekler tavsiye, rehberlik ve komünite sunan topluluklar ve çevrimiçi alanlar ararlar; erkek çocuklarının ve erkeklerin çıkarlarına adanmış çevrimiçi alanların kadın düşmanlığı ve aşırıcılığa adanmış alanlara dönüşmesi için hiçbir neden yoktur. ■

Pasha Dashtgard’a ulaşmak için <dashtgard@american.edu>

> Modanın Aşırı Sağ Tarafından Silah olarak Kullanılması

Andrea Grippo, Viyana Güzel Sanatlar Akademisi, Avusturya

Tekdüzelikten parçalanmaya: Aşırı sağın estetik değişimi.
Görsel yazar tarafından ChatGPT ile yaratılmıştır.

Aşırı sağın kolektif eylemi derin bir dönüşüm geçirmiştir. Doğrudan siyasi çatışmanın yanı sıra sembolik, estetik ve performatif içeriğe odaklanan kültürel stratejiler de önemli ölçüde genişlemiştir. Aşırı sağ aktörler artık kolektif tahayyülleri yeniden şekillendirmeye, kültürel aidiyeti yeniden tanımlamaya ve yaşam tarzı pratikleri aracılığıyla gündelik hayatı etkilemeye çalışmaktadır.

> Modanın aşırı sağ için değişen rolü

Moda, dışlayıcı anlatıların, milliyetçi mitlerin ve otoriter ideallerin yayılabileceği ve normalleştirilebileceği bir ortam

sunarak, bu kültürel hegemonya savaşında aşırı sağın en etkili araçlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Aşırı sağın kültürel dönüşünün merkezinde moda stratejik olarak silah haline getirilmiştir.

Nazi dazlak alt kültüründe moda, gruba giriş kapısı ve kimlik inşası için önemli bir araç olarak işlev görmüştür. Nazi dazlakları bir “brikolaj” süreciyle İngiliz işçi sınıfı tarzını Jamaika ve mod etkileriyle birleştirerek tıraşlı kafalar, deri ceketler ve savaş botlarından oluşan farklı bir estetik oluşturdular. Tarihsel olarak güçlü olsa da günümüzde dazlak estetiği aşırı sağın daha geniş ve parçalı görsel kültürü içerisinde küçük bir yer tutmaktadır.

1990’ların sonlarından bu yana aşırı sağ moda, kamuflaj ve belirsizlik lehine açık kodları bir kenara bırakarak çeşitlendi. Estetik uygunluk artık harekete giriş için bir gereklilik değil; bunun yerine moda, farklılaşma ve uyarlanabilirlik için bir alan haline geldi. [Miller-Ildriss’in gözlemlediği gibi](#), “bugünün aşırı sağcı gençleri kendi bireyselliklerini ifade edebilir ve yine de sağcı olabilirler”.

Aşırı sağ, sadece kimlik ve aidiyeti ifade etmenin değil, aynı zamanda görünürlük kazanmanın, yeni takipçiler çekmenin ve dünya görüşünü semboller, stil ve günlük tüketim malları aracılığıyla normalleştirmenin bir aracı olan “[modanın dilini](#)” benimsemiştir. Estetik stratejiler, ideoloji ve kültürel değerleri aktarmak için görsel dil, stil ve sembolizm kullanımında önemli yeniliklere işaret ederek aşırı sağ nesiller boyunca gelişmiştir. Bu estetik değişimler, ana akım alanlara yumuşak bir giriş sağlayarak toplumsal olarak kabul edilebilir sayılanın sınırlarını incelikle zorlamaktadır.

> X Kuşağı (1965-1980): estetik isyan ve biçimsel melezleşme

Doksanlı yılların sonlarında aşırı sağ, neo-Nazi dazlak alt-kültürlerinin katı tekdüzeliğinden uzaklaşarak ve daha çeşitli, melez ve isyankâr bir estetiği benimseyerek önemli bir estetik değişim geçirdi. Bu dönemde ortaya çıkan önemli bir görsel arketip Viking savaşçısıydı: rünler, Valhalla’ya atıflar ve Thor gibi mitolojik figürler giysilerde yinelenen motifler haline geldi ve hem güç işaretleri hem de etnik mirasın kodlanmış ifadeleri olarak işlev gördü. Bu mitolojik referanslar, geleneksel aşırı sağ semboller ve motorcu,

rockçı ve holigan ortamları gibi karşı kültür dünyalarından alınan unsurlarla harmanlanmaya başladı. Sokak kıyafetleri kilit bir referans olarak ortaya çıkmaya başladı ve eril isyanı ideolojik sinyallerle dengeleyen görsel bir kimlik yarattı. Semboller kodlu ve muğlak hale gelerek, giyenlerin bir yandan aidiyetlerini ifade etmelerine olanak tanırken, bir yandan da kamu denetiminden kaçınmalarını sağladı.

Dönüm noktası, İskandinav-Germen mitolojisini outdoor ve teknik modayla harmanlayan bir Alman markası olan Thor Steinar'ın yükselişiyle geldi. Logoları, rakamları ("44" gibi) ve runik sembolleri semiyotik gri alanlar olarak işlev görüyordu - aşırı sağcı çevrelerde deşifre edilebilir ancak halk arasında inkar edilebilir. Markanın adı bile İskandinav gök gürültüsü tanrısı "Thor" ile Waffen-SS generali Felix Steiner'e atıfta bulunan "Steinar" ı yan yana getiriyordu. Strateji açıkltı: radikal sembolizmi anaakım dostu tasarıma yerleştirmek.

Bu strateji standardı belirledi. Bunu Erik & Sons ve Ansgar Aryan gibi markalar izledi ve görünüşte nötr bir estetikle sarılmış olan beyaz üstünlüğünün kodlarını, miras, güç ve direnişi vurgulayan bir "savaşçı" ethosunu güçlendirdi.

> Y kuşağı (1981-1996): klasik antikite ve kültürel kamuflaj

Dijital kültürün yükselişi, aşırı sağ modayı yeniden değiştirdi. Agresif ve militan tarzlar yerini daha şık, daha pazarlanabilir estetiklere bıraktı - gündelik spor giyim, normcore ve hipster tarzları. Minimalist polo tişörtler ve pastel tonlar, savaş botlarının ve bomber ceketlerin yerini aldı.

Sembolik olarak Viking temaları soldu. Onların yerine markalar klasik antik çağları benimsedi: Sparta, Roma, falankslar, lejyonlar. Aşırı sağ, kendisini çok kültürlülüğün kuşatması altındaki birleşik Greko-Romen medeniyetinin mirasçısı olarak yeniden hayal etti. Burada görsel kültür, Avrupa'yı farklı ve kültürel açıdan saf bir medeniyet bloğu olarak çerçeveledi. Bu değişim, ırksal hiyerarşi yerine kültürel ayrımı vurgulayan etnoçoğulculuk ile uyumluydu. Phalanx Europa, Pivert ve Peripetie gibi markalar Yunan ve Latin sloganlarını ve kahramanlık referanslarını normcore kıyafetlerle birleştirdi.

Direnç ve kültürel köken temaları temiz, ulaşılabilir bir estetikle aktarıldı. Bu strateji, bu markaların hem radikal hem de anaakım alanlarda dolaşıma girmesini sağladı.

Giysiler bir Truva atına dönüştü: ideolojik olarak yüklü, ancak görsel olarak daha nötr.

> Z Kuşağı (1997-2012): estetik hiper-normalleşme ve görsel performativite

Z kuşağı ile birlikte aşırı sağ moda ironi, yumuşaklık ve belirsizliği benimsiyor. İnternette yetişen bu nesil, meme kültürünü, pop estetiğini ve yıkıcılığı bir araya getiriyor. İdeolojik mesajlar hafif ya da esprili tasarımların içine yerleştiriliyor - genellikle LGBTQ+ imgeleri ya da solcu sloganlar gibi karşıt sembollere atıfta bulunuluyor, ancak daha sonra alay ya da ideolojik tersine çevirme için yeniden kullanılıyor. Gökkuşağı renkli tasarımları, tek boynuzlu atları ve ironik sloganlarıyla kapsayıcılık ve cinsiyet çeşitliliğinin parodisini yapan Alman aşırı sağcı YouTuber Tim Kellner bunun en iyi örneklerinden biri. Ürünleri parlak, kapsayıcı görselleri nefret dolu içeriklerle birleştiriyor. Radikal içeriğin pop ambalajlarla giydirildiği bu hesaplanmış görsel uyumsuzluk, Z kuşağı aşırı sağ modasının ayırt edici özelliği haline geldi.

> Sonuç

Tekdüzelikten melezleşmeye, mitolojiden klasik uygarlığa ve son olarak kodlanmış sembollerden hiper-normalleştirilmiş ironiye, aşırı sağ moda sofistike bir kültürel iletişim sistemine dönüşmüştür. Alt kültür kimliği olarak başlayan moda, gündelik kıyafetler aracılığıyla aşırılık yanlısı söylemleri normalleştirebilen, tamamen işlevsel bir yaşam tarzı pazarı haline gelmiştir.

Aşırı sağcı estetiği anaakım modaya entegre etme girişimi sadece bir markalaşma çalışması değil, normalleştirmeyi amaçlayan kasıtlı bir siyasi stratejidir. Aşırı sağcı aktörler, ideolojilerini gündelik tüketim kültürünün içine yerleştirerek kabul edilebilir söylemin sınırlarını değiştirmektedir. Normcore ve minimalist tarzları kullanmaları, görüşlerini daha geniş, normalleştirilmiş bir siyasi manzaranın parçası olarak konumlandırarak tehditkâr görünmelerini sağlar. Sonuç, aşırıcılığı yumuşaklık, ironi ve anaakım çekicilikle gizleyen, direnişi daha zor ve sızmayı daha etkili hale getiren ince ve sinsi bir estetik savaş biçimidir. Sonuç olarak estetik silah haline getirilirken aşırıcılık normalleştirilmiştir. ■

Andrea Grippo'ya ulaşmak için <a.grippo@akbild.ac.at>

> Aşırı Sağ Sivil Toplumunu Nasıl İhlal Ediyor

Sumrin Kalia, Hür Berlin Üniversitesi, Almanya

30 Mart 2022'de Karaçi'deki TLP mitinginde toplanmış insanlar. Fotoğraf yazar tarafından çekildi.

Avrupa ve ötesinde, aşırı sağ artık uç bir güç değil. Aşırı sağ partiler, seçimlerde önemli başarılar elde etmiş ve devlet aygıtını azınlıkları kovuşturmak, insan hakları örgütlerini baskı altına almak ve marjinalleştirilmiş topluluklara karşı kanunsuz şiddeti cesaretlendirmek için kullanmıştır.

Aşırı sağ partiler neden ve nasıl popüler bir cazibe kazanmayı başardı? Bu sorular çeşitli akademik çalışmaların odak noktası olmuştur. Bazı akademisyenler küreselleşme ve modernleşmenin getirdiği hızlı değişimlerin ekonomik ve kültürel mağduriyetlere yol açarak aşırı sağ partilerin yükselişi için verimli koşullar yarattığını savunmaktadır. [Diğerleri ise](#), ana akım siyasi partilerin tepkisizliğinin, sınıf temelli oy vermenin azalmasının ve siyasetin giderek medyatikleşmesinin aşırı sağcı dışlayıcı fikirlerin yankı bulmasını kolaylaştırdığını iddia etmektedir.

> Pakistan örneği

Pakistan gibi bazı ülkelerde bu tür koşullar her zaman var olmuştur. Ancak ordunun vesayetçi kontrolü ve seçim rekabetinin zayıf kurumsallaşması, Pakistan'da aşırı sağ partilerin yükselişini kısıtlamıştır. Bununla birlikte, bu partilerin fikirleri önemli ölçüde popülerlik kazanmış ve Pakistan'daki azınlıkların yanı sıra feminist ve liberal gruplara yönelik düşmanlıkların artmasına neden olmuştur.

Bu makalede, aşırı sağ fikirlerin yankı bulmasını ve normalleşmesini anlamak için, odağımızı sosyal ve siyasi bir katılım alanı olarak anlaşılan sivil topluma kaydırmamız gerektiğini savunuyorum. Aşırı sağ partiler, mevcut şikayetleri istismar etmek, fikirlerinin etkisini genişletmek ve [siyasi davranışları, tutumları ve kültürü değiştirmek](#) için [hareket stratejilerini kullanmaktadır](#).

Argümanımı açıklamak için Pakistan'daki aşırı sağcı bir partinin durumunu inceliyorum. Pakistan, aşırı sağ fikirlerin sivil toplumda normalleşmesini incelemek için ilginç bir örnek teşkil ediyor çünkü siyasi kurumlar demokratik normları uygulama konusunda zayıftır. Bunun yanında ordu, siyasi aktörleri seçici bir şekilde himaye ederek ve baskı uygulayarak siyasi rekabeti kontrol etmektedir. Sonuç olarak, siyasi rekabet, aşırı sağ partilerin sadece geleneksel siyasi tercih oluşumuna değil, aynı zamanda çekişmeli mobilizasyona da dahil olduğu sivil topluma yayılmaktadır.

Aşağıda, partinin dışlayıcı fikirlerinin yankısını artırmak için hareket benzeri stratejileri nasıl kullandığını gösteriyorum. Özellikle, parti liderleri, üyeleri ve aktivistlerinin fikirlerini ve normlarını genişletmek için kullandıkları üç tekniği örnekliyorum.

> Tehreek-e-Labbaik Pakistan (TLP)

Tehreek-e-Labbaik Pakistan (TLP), Pakistan'ın özellikle İslam, kutsal figürler ve Kur'an ile ilgili suçları hedef alan küfür karşıtı yasalarını korumayı amaçlayan dini bir siyasi parti olduğunu iddia ediyor. Parti, 2018 seçimlerinde 262 adayla Pakistan'ın siyasi sahnesine çıktı ve beşinci büyük

parti oldu. 2024 seçimlerine gelindiğinde ise tüm köklü İslamcı partileri geride bırakarak dördüncü sıraya yerleşti. Seçimlerin ötesinde TLP, dine hakaret yasalarının reformuna ilişkin her türlü tartışmayı susturdu. Ahmedilere, feministlere ve aktivistlere yönelik hukuk dışı cinayetleri ve saldırıları meşrulaştırdı.

Pakistan, aşırı sağ fikirlerin sivil toplumda normalleşmesini incelemek için ilgi çekici bir örnek sunuyor çünkü siyasi rekabet seçimler yoluyla tam olarak kurumsallaşmıyor, bunun yerine sivil toplum içinde geliyor. Ülkenin yargı, yasa ve yürütme gibi siyasi kurumları, demokratik normları uygulama konusunda zayıf kalmaktadır çünkü güçlü ordusu sadece bu kurumları kısıtlamakla kalmayıp sivil özgürlükleri de sınırlamaktadır. Yüksek düzeydeki eşitsizlik ve elitlerin ele geçirilmesi sosyal hareketliliği sekteye uğrattırken, solcu, laik ve feminist grupların aktivizmi de kısıtlı kalmaktadır. Ordu [tarihsel olarak seçici bir himayeyi](#) benimsemiş ve kontrolü sağlamak için İslamcılar da dahil olmak üzere çeşitli siyasi aktörleri desteklemiştir. Önceki askeri rejimler Deobandi ve Selefi grupları desteklerken, mevcut düzen TLP'nin yükselişini kolaylaştırmış, ona daha fazla siyasi alan ve meşruiyet sağlamıştır.

> Sivil toplumu ihlal etme teknikleri

Avrupa'daki çoğu aşırı sağcı parti gibi TLP de seçim ve hareket stratejilerini birleştirerek hem sivil toplum hem de resmi siyasi rekabete girebilmektedir. Aşırı sağ partiler genellikle resmi siyasi oluşumlara dönüşmeden önce toplumsal hareketler olarak sivil toplum içinde ortaya çıkar ve kendilerini hareketler veya kitle partileri olarak örgütlerler. [Melez partiler](#) olarak seçim ve hareket stratejilerini birleştirirler; siyasi girişimciler ve aktivistler hem çekişmeli mobilizasyona hem de geleneksel siyasi tercih oluşumuna yatırım yaparlar.

Bir hareket partisi olarak TLP, sivil toplumdaki etkisini artırmak ve meşruiyet kazanmak için aşağıda detaylarını verdiğim üç tekniği kullanmıştır. Partinin fikir ve normlarının etkisini genişleten bu teknikleri birlikte "sivil toplumu ihlal etme teknikleri" olarak adlandırıyorum. İhlal ile sivil ve sivil olmayan toplum arasındaki sınırın aşıldığı kültürel bir sürece atıfta bulunuyorum - öyle ki sivil olmayan sivil olanı ihlal ediyor.

> Anlatıların yeniden çerçevelenmesi

TLP dini anlatıları kendi siyasi hedeflerine hizmet edecek şekilde yeniden çerçevelendirmektedir. Örneğin, tarihsel olarak bir sabır ve bağışlama hikayesi olarak anlatılan Peygamber'in Taif ziyareti, TLP'nin karizmatik lideri Khadim Hussain Rizvi tarafından nefret ve intikamı körüklemek için yeniden şekillendirilmiştir. Benzer şekilde, sömürge Hindistan'ında bir Hindu yayıncıyı öldüren genç bir Müslüman olan İlam Din'in hikayesi de TLP aktivistleri tarafından yasa dışı şiddeti yüceltmek için yeniden anlatılmaktadır. Bu yeniden yorumlamalar, çağrışım yapan konuşmalar, düzenlenmiş sosyal medya videoları ve dini bağlılığı siyasi eylemle birleştiren retorik stratejiler aracılığıyla pekiştiriliyor.

> Ağ aracılığı

TLP, farklı ağlar arasında aracı görevi gören ve TLP'nin mevcut dini örgüt ve ağlara sızmasını sağlayan tabandaki aktivistleri kendi bünyesine katarak erişim alanını genişletiyor. Örneğin, 2018 seçimleri sırasında TLP aktivistleri Dawat-e-Islami (DI) ve Sunni Tehreek gibi örgütlerle bağlantı kurarak TLP propagandasını yaymak için WhatsApp gruplarını kullandılar. Benzer şekilde, siyasi mesajlarını Anjuman-e-Tulba-e-Islam (ATI) gibi öğrenci örgütlerinde de yaydılar ve bu örgütler TLP'nin Faizabad oturma eylemi için desteği harekete geçirmeye yardımcı oldu. Bu araçlar, partinin çekirdek mezhepsel tabanının ötesine yayılmasını kolaylaştırarak etkisini farklı dini, eğitimsel ve siyasi alanlara genişletti.

> Sembolik performanslar

TLP, dışlayıcı fikirlerini mevcut dini sembollere ve uygulamalara yerleştirerek yankılarını artırmaktadır. Camiler, özellikle de Karaçi'deki Bahar-e-Shariat camisi, rutin dini toplantıların siyasi seferberlikler için tahsis edildiği yerler olarak hizmet vermektedir. Peygamberi övgülerin okunması gibi ritüeller TLP söylemlerini yaymak için yeniden kullanılmaktadır. Seçim kampanyaları sırasında, Peygamber'in sandaletleri (Nalaain) bir kampanya sembolü olarak kullanılırken, Peygamber'e bağlılık eylemi olarak başparmağı öpme uygulaması TLP'ye oy vermenin sembolik bir eylemi olarak yeniden yorumlanmıştır.

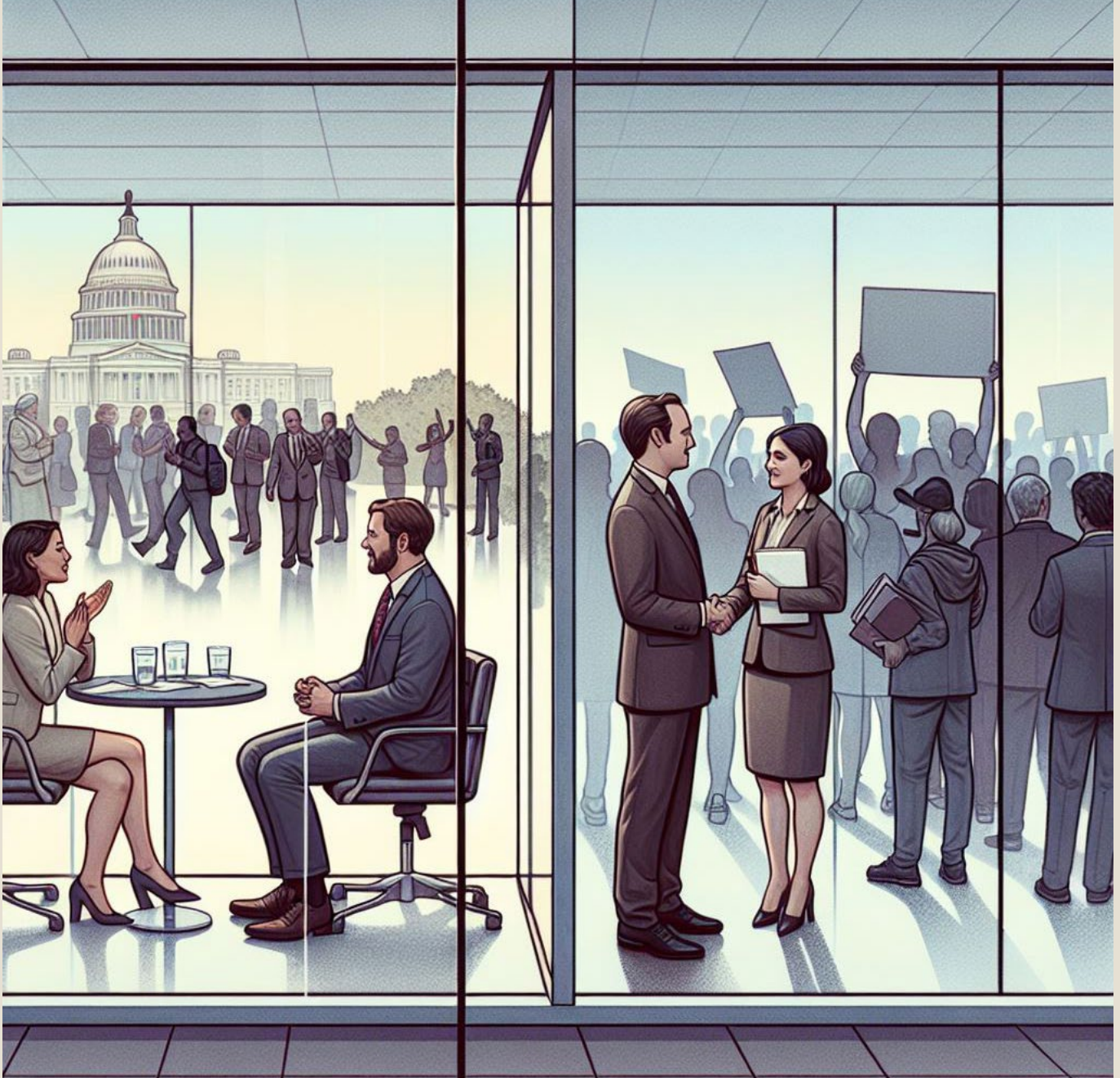
Pakistan'da, önceden var olan sosyo-kültürel bölünmeler, askeri himaye ve karşı hareketlerin zayıflığı gibi koşullar TLP'nin ihlalini kolaylaştırmıştır. Parti, tarihsel İslamcı hareketlerden, özellikle de 1950'ler ve 1970'lerdeki Ahmedî karşıtı kampanyalardan faydalanmış, meşruiyet kazanmak için "peygamberliğin kutsallığı" etrafında kendini yeniden markalaştırırken onların anlatılarını yeniden çerçevelemiştir. TLP aynı zamanda Pakistan'ın ordunun dini partileri seçici bir şekilde hoş görüp himaye ederken diğerlerini baskı altında tuttuğu melez siyasi sisteminden de faydalanmış ve böylece TLP'nin etkisini Barelvi mezhebinin ötesine genişletmesine olanak sağlamıştır. Bu arada, dini azınlıklar, sol partiler ve seküler feministler gibi diğer sivil toplum aktörleri, artan TLP etkisine karşı koyamayacak kadar baskı ve himaye politikalarıyla kısıtlanmış durumdadır.

Pakistan'ın zayıf sivil özgürlükleri, dini milliyetçiliği ve siyasi kayırmacılığı sivil toplumu ihlal için verimli koşullar yaratırken, güçlü siyasi kurumlara, sivil hakların korunmasına ve kurumsallaşmış siyasi rekabete sahip bağlamlarda sivil toplumun ihlal edilip edilmediği ve nasıl edildiğini araştırmaya değer olabilir. Nihayetinde, aşırı sağın sivil toplumu ihlal etmesine ve fikirlerinin dünya çapında normalleşmesine direnebilecek olan sadece siyasi kurumlar değil, aynı zamanda güçlü bir sivil alandır. ■

Sumrin Kalia'ya ulaşmak için <sumrin.kalia@fu-berlin.de>

> Popülist Yönetimin Sivil Toplum Savunuculuğu Üzerindeki Etkisi

Roberto Scaramuzzino ve Cecilia Santilli, Lund Üniversitesi, İsveç

Lobicilik ve savunuculuk arasında. Görsel yazar tarafından Microsoft Copilot ile yaratıldı.

Liberal demokrasilerde sağcı popülist partilerin iktidara gelmesi, demokrasinin durumu ve geleceği hakkında yoğun tartışmalara yol açmıştır. İsveç, sağcı popülist bir parti olan İsveç Demokratları'nın seçimden seçime başarısını arttırdığı, istikrarlı demokratik kurumlara, canlı bir sivil topluma ve

kamu kurumlarına yüksek derecede güvene sahip bir ülkenin açık bir örneğidir. İsveç Demokratları, 2022 seçimlerinin ardından liberal-muhafazakar bir parti tarafından yönetilen merkez sağ bir hükümeti destekleyerek devlet politikalarına doğrudan erişim elde etti.

Lund Üniversitesi Sosyal Hizmet Okulu'nun sivil toplum çalışmalarındaki önemli deneyiminden yararlanarak ve İsveç Araştırma Konseyi tarafından finanse edilerek 2024 yılında "Sivil Toplum ve Popülizm: Popülist partilerin iktidara gelmesi devlet-sivil toplum ilişkilerini nasıl etkiliyor?" başlıklı bir araştırma projesi başlattık. Proje, iki ülkeye odaklanarak karşılaştırmalı bir yaklaşım kullanıyor: İsveç ve İtalya. İsveç, sağ popülist partilerin hükümet politikalarını etkilediği uzun bir geçmişe sahip liberal demokrasinin ilginç bir örneğidir. Bu kısa makalede, projenin araştırma gündemini ve yakın zamanda [International Journal of Politics, Culture, and Society](#)'de yayınlanan bir vaka çalışmasından elde edilen içgörülerini sunuyoruz.

> Liberal demokrasilerde savunuculuğun merkezi önemi

Liberal demokraside sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) temel işlevlerinden biri savunuculuktur. Bazı kuruluşlar için bu, kadınların, engellilerin veya diğer azınlık gruplarının hakları gibi üyelerinin haklarını veya çıkarlarını savunmak anlamına gelir. Diğer kuruluşlar, sürdürülebilirlik, barış veya insan haklarına odaklananlar gibi katı bir temsil rolü olmaksızın daha genel çıkarların peşindedir. Bu savunuculuk rolü liberal demokrasinin bir özelliğidir ve özgür kamusal tartışma ve politika oluşturma süreçlerine erişimi gerektirir. Dolayısıyla STK'lar devlet mekanizması ile vatandaşlar arasında araçlar olarak görülebilir.

Bu tür bir savunuculuk rolü, birçok sağ popülist partinin toplumdaki ve siyasi sistemdeki konumlarını algılama biçimleriyle potansiyel olarak gerilim ve hatta çatışma içindedir. Bu partiler, lider ile halk arasındaki doğrudan bağlantıyı vurgulama eğiliminde olup, yozlaşmış bir elitin parçası olarak görülebilecek STK'lar gibi araçlar fikrini reddetmektedir. Ayrıca, son birkaç on yılda kamu politikalarına erişimde merkezi bir konuma sahip olan pek çok STK, insani yardım, dayanışma, azınlık gruplarının hakları ve ayrımcılığa karşı mücadele eden toplumsal hareketlerden doğmuştur. Bu değerler, birçok sağ popülist partinin milliyetçi, yerlici ve değer muhafazakâr görüşleriyle çatışmaktadır.

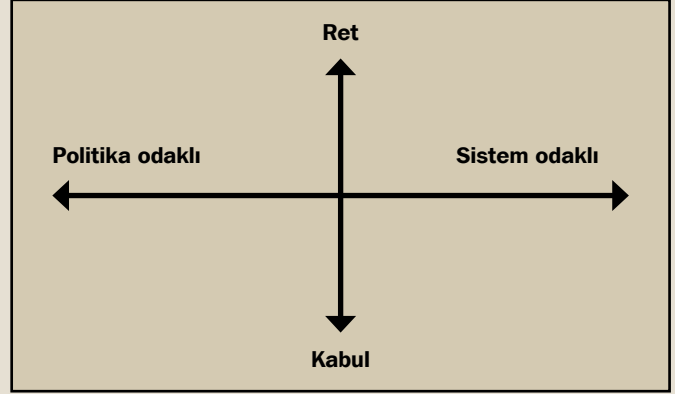
> Savunuculuk ve dört tür STK tepkisi

Çalışmamız, İtalya ve İsveç'teki operasyonel olarak etkili STK'ların hükümetlerinin 2024 bütçe mevzuatına nasıl tepki verdiğini araştırmaktadır. Bütçe mevzuatı, STK'lar için finansman da dahil olmak üzere çeşitli politikalara kaynak tahsis eden yönetimin önemli bir parçasıdır. Popülist partiler tarafından iktidarın kullanılması olarak anlaşılan popülist yönetim için önemli bir araç haline gelebilir. Etkili STK'ları inceliyoruz çünkü politika yapımında merkezi bir konuma ve önemli kaynaklara sahip olan STK'lar, popülist yönetim önlemlerinin getirdiği değişikliklerden, özellikle de fon-

larının kesilmesi durumunda harekete geçme kapasiteleri açısından büyük ölçüde etkilenebilirler. Ayrıca, ayrıcalıklı konumlarını kaybetme riskine rağmen, operasyonel olarak etkili konumlarından hükümetin hükümlerini eleştirebilirler.

Farklı savunuculuk stratejilerini anlamak için, STK'ların iki boyuta dayalı olarak politika değişikliklerine verdikleri tepkilere ilişkin bir model geliştiriyoruz: 1) kabulden rette doğru eleştiri düzeyi; ve 2) politika odaklıdan sistem odaklıya doğru eleştirinin kapsamı. Bu iki boyut kesişerek aşağıdaki modelde gösterildiği gibi dört farklı tepki seçeneği oluşturmaktadır.

Politika değişikliklerine STK tepkileri

Kaynak: Yazarlar

Model, tepkilerin bu boyutlara göre karakterize edilmesine olanak tanımaktadır. Politika odaklı kabul (sol alt), siyasi statükoyu büyük ölçüde kabul eden ancak belirli politika detaylarını eleştirebilen STK'lar tarafından izlenecektir. Sistem odaklı kabul (sağ alt) ise daha geniş siyasi çerçeveyi kabul eden ancak önemli sistemik reformları savunan STK'lar tarafından kullanılacaktır.

Daha gelişkin tepkilerle ilgili olarak, politika odaklı ret (sol üst), popülist hükümetlerin belirli politikalarını veya girişimlerini tüm sisteme meydan okumadan reddeden STK'lar tarafından benimsenecektir. Son olarak, sistem odaklı ret (sağ üst) popülist yönetime temelden karşı çıkan ve dönüştürücü değişimi savunan STK'lar için geçerli olacaktır.

> Farklı STK'lar farklı şekilde tepki verir

Çalışmamızda, STK'ların popülist yönetimin getirdiği değişikliklere, örgütsel alandaki konumlarına bağlı olarak oldukça farklı tepkiler verebildiğini gösteren dört tepki türünün de örneklerini bulduk. Bazı politika alanları, STK'ların olumsuz olarak algıladıkları reformlara daha fazla veya daha az maruz kalabilmekte, bu da üyelerin reformların STK veya temsil ettikleri çıkarlar üzerindeki etkisine ilişkin algılarını etkileyebilmektedir. Belirli politika alanlarında faaliyet gösteren STK'larla karşılaştırıldığında, tüm sivil toplum sektörünü temsil etmeyi amaçlayan bazı STK'lar, muhtemelen üyeleri arasındaki fikir birliği düzeyine bağlı olarak daha çatışmacı bir yaklaşım ya da daha ihtiyatlı bir yaklaşım benimseyebilir. İdeolojilerine ve misyonlarına bağlı olarak, bazıları milliyetçi-muhafazakar bir gündem olarak

algıladıkları şeylerden daha fazla tehdit altında hissedebilirler. Bu durum örneğin işçi veya göçmen hareketleriyle bağlantılı kuruluşlar için geçerli olabilir.

Bu sonuçlar, farklı STK'ların reformların etkilerine ilişkin algılarına, ilgilendikleri politika alanına, ideolojilerine ve değer temellerine ve sivil toplum sektörü hiyerarşisindeki konumlarına bağlı olarak popülist yönetime farklı tepkiler vereceklerini göstermektedir.

> STK tepkileri için bağlam önemlidir

Karşılaştırmalı çalışmaların temel değerlerinden biri, ilgilendiğimiz sonuçlar için bağlamın önemli olduğu varsayımına dayanır. İtalya ve İsveç, Avrupa'daki istikrarlı liberal demokrasiler çerçevesinde çok farklı iki bağlam sunmaktadır. İtalyan sivil toplumu geleneksel olarak öncelikle hizmet sunumuna yönelirken, İsveç sivil toplumu ifade işlevleri ve savunuculuğa yönelmiştir. İtalya'da sivil topluma yönelik devlet finansmanı genellikle bölgesel ve yerel otoriteler aracılığıyla daha dolaylı iken, İsveç'te daha doğrudan ve devlet kurumları tarafından yönetilmektedir. Popülist partilerin türleri, tarihsel yörüngeleri ve iktidara erişimleri de iki ülke arasında farklılık göstermektedir.

İtalyan ve İsveç STK'larının bütçe mevzuatına verdikleri tepkiler arasında önemli farklılıklar bulmamıza rağmen, STK'ların bireysel ülke düzeyindeki tepkilerinde de önemli bir çeşitlilik gözlemliyoruz. Her iki ülkede de dört tepki türünden üçüyle ilgili tepki örnekleri gözlemliyoruz. Ancak STK'ların tepkilerini incelerken ve iki ülkeyi karşılaştırırken, İsveç STK'larının popülist yönetimi reddetmeye ve daha sistemik bir eleştiri sunmaya daha yatkın olduğunu görüyoruz. Vaka çalışmamızın az sayıda STK'ya (her ülke için 11 STK) dayandığı çekincesiyle birlikte, bu sonuçlar STK'ların popülist yönetime nasıl tepki verdikleri konusunda ulusal bağlamın gerçekten de önemli olduğunu göstermektedir.

Farklılıkların olası bir açıklaması, STK'ların bu politikalarla daha uzun süredir uğraştığı bir ülke olan İtalya'da popülist yönetimin normalleşmeye devam etmesi olabilir. Böyle bir normalleşme mekanizması İsveç'teki STK'lar üzerinde henüz bir etki yaratmamış olabilir. İtalya'daki sivil toplum sektörünün hizmet sunumuna yönelmesi, İsveç'teki gibi savunuculuk odaklı bir sektöre kıyasla STK'ların hükümeti eleştirme olasılığını azaltıyor olabilir. Kamu kurumlarını incelediğimizde, İsveç'te olduğu gibi devletin sivil toplum fonlarını doğrudan kontrol ettiği bir ülkede, muhalif STK'ları engellemeyi amaçlayan popülist yönetimin STK'lar üzerinde daha doğrudan bir etkiye sahip olduğunu ve bunun da daha güçlü bir tepki doğurduğunu düşünebiliriz.

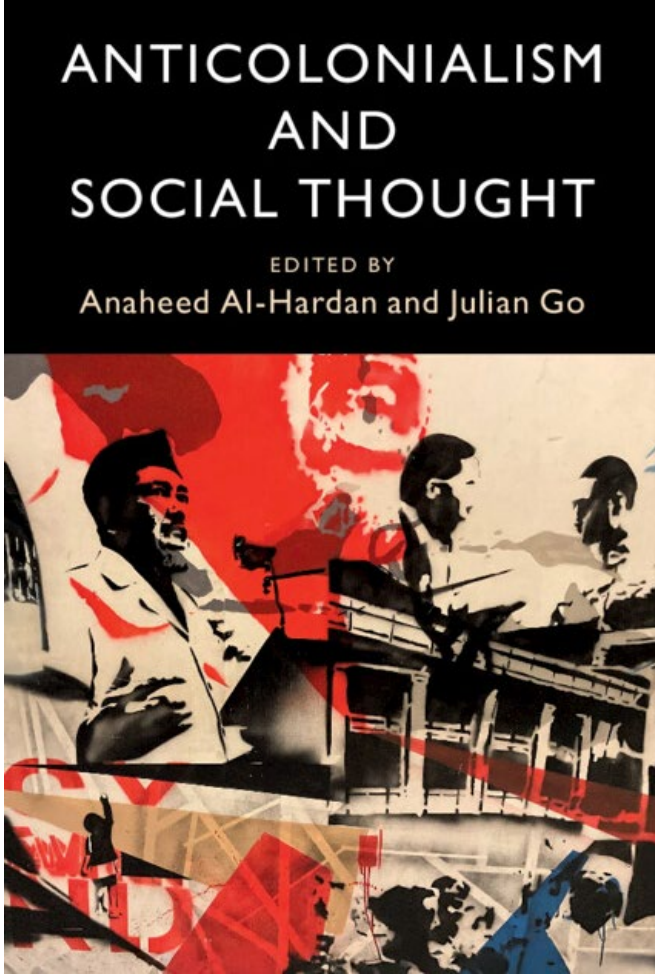
> STK'lar popülist yönetime karşı bir denge unsuru olabilir mi?

Bu soruya cevap vermek kolay değildir. İyi işleyen liberal demokrasilerde liberal hükümetlerin popülist partilerle doğrudan bağlantısı olmayan STK'lara karşı kısıtlayıcı tedbirler uyguladığını unutmamak gerekir. Dolayısıyla farklı bağlamlardaki pek çok STK'nın sivil alanın daraldığını düşünmesi şaşırtıcı değildir. Giderek kısıtlanan manevra alanına, operasyonel olarak etkili STK'ların çalıştığı birçok grubu ve konuyu hedef alan kısıtlayıcı politikalar eşlik etmektedir. STK'ların bir yandan kamu politikalarına karşı eleştirel bir tutum takınırken diğer yandan ne ölçüde etkili bir pozisyona sahip olabilecekleri sivil toplum çalışmalarında merkezi bir konu olmuştur. Bu konu, demokratik gerilemeye ve daha otokratik bir yönetime doğru kaymaya yol açabilecek popülist yönetim dönemlerinde daha da güncel hale gelmektedir. Ayrıca, popülist yönetim ve sağcı söylemin normalleşmesi nedeniyle STK'ların eleştirel savunuculuk işlevini yerine getirme olasılığı azalabilir. Popülist yönetim dönemlerinde ve diğer ulusal bağlamlarda STK'ların faaliyetlerinin yapısal ve örgütsel ön koşullarını araştırmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. ■

Roberto Scaramuzzino'ya ulaşmak için <roberto.scaramuzzino@soch.lu.se>

> Tarihte ve Toplumsal Kuramda Sömürgecilik Karşıtlığı

Anaheed Al-Hardan, Howard Üniversitesi, ABD ve **Julian Go**, Chicago Üniversitesi, ABD

Anticolonialism and Social Thought, editörler: Anaheed Al-Hardan and Julian Go, Cambridge University Press. Beklenen çevrimiçi yayınlanma tarihi: Ağustos 2025.

Topluşsal kuramı “küreselleştirme”, hakim sosyolojik perspektiflerin sınırlamalarını tersine çevirme ve kanonu yeniden düşünme çabaları on yıllardır devam etmektedir. Sömürgecilik karşıtı düşüncenin bu proje için temel bir kaynak olarak ön plana çıkarılması gerektiğini öneriyoruz. Sömürgecilik karşıtlığı, imparatorluk ve emperyalizme karşı bir duruş olarak, yeni, yenilikçi ve hayati toplumsal düşünceler üretmiş ve üretmeye devam etmektedir. Yirminci yüzyılda emperyal dünyayı değiştirmek için verdikleri mücadelenin ortasında, sömürgecilik karşıtı aktörler ona karşı yıkıcı eleştiriler yönelttiler. İmparatorluğun ırkçılığına, ekonomik sömürüsüne, siyasi dışlamalarına ve sosyal eşitsizliklerine meydan okudular. Aynı zamanda mücadele ettikleri dünyayı

daha iyi anlamaya çalıştılar, yeni kavramlar geliştirdiler ve dünyayı yeni şekillerde kuramlaştırdılar. Sömürgecilik karşıtlığı böylece toplumu anlamak için yeni sosyal analizler, kavramlar ve kuramlar üretmiştir: gerçek anlamda eleştirel ve muhalif bir sosyolojik tahayyül. Sömürgecilik karşıtı hareketlerden ve düşünürlerden öğrenmenin, birçok baskın sosyolojik perspektifin sınırlamalarının üstesinden gelmek için bir strateji olduğunu öneriyoruz.

> Sömürgecilik karşıtı düşüncenin konumlandırılması

Modern Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri emperyalizmi on beşinci yüzyılda Amerika kıtasının fethiyle başlamıştır. Sömürgeciliğin siyasi ve ekonomik tahakkümün ana araçlarından biri olduğu modern emperyalizm, dünyadaki yerleşim alanlarının büyük çoğunluğunun sömürge imparatorlukları ve eski sömürgelerden oluştuğu yirminci yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Emperyalizm bugün de devam eden sömürgecilik veya yeni sömürgecilik şeklinde dünyayı yapılandırmaya devam etmektedir. Ancak, ister köylüler, bağlı işçiler ve köleleştirilenlerden olsun, ister Avrupa ve daha sonra ABD hakimiyetine ve eşitsizliklerine karşı çıkan aktivistler, yazarlar, sanatçılar ve entelektüellerden olsun, her zaman direnişle karşılaşmıştır. Yeni sömürgecilik ve sömürgeciliğin devam ettiği günümüzde, Standing Rock’tan Gazze’ye sömürgecilik karşıtlığı, emperyal güçleri rahatsız etmeye devam ediyor. Amerika’da yerleşimci-sömürgeci yönetime karşı yerli direnişinden, Fransa’ya karşı Haiti Devrimi’ne, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bocalayan Avrupa imparatorluklarına karşı sömürgesizleştirme döneminin sayısız silahlı mücadelesine ya da daha yakın tarihli Black Lives Matter hareketine ve Filistin’de adalet için küresel üniversite işgallerine kadar çeşitli biçimlerde ve karmaşık soyağaçlarında ortaya çıkan sömürgecilik karşıtlığı, zengin ve çok yönlü bir geleneğe sahiptir ve dünyaya ilham veren ve meydan okuyan sürekli bir mücadele teşkil etmektedir.

Tarihçiler sömürgecilik karşıtı hareketlerin bazı kilit yönlerini ortaya çıkararak karmaşıklıklarını, çelişkilerini ve mücadelelerini aydınlatmış olsalar da bizim amacımız sömürgecilik karşıtlığının kuramsal ve epistemik yönlerini ortaya çıkarmaktır. Cambridge University Press tarafından yayınlanacak olan ve eş editörlüğünü yaptığımız *Anticolonialism and Social Thought* (Sömürgecilik Karşıtlığı ve Toplumsal Düşünce) başlıklı kitapta açıklandığı üzere, sömürgecilik karşıtlığı, imparatorluklara ve emperyalizme meydan okuma süreci boyunca yeni, yenilikçi ve hayati toplumsal düşün-

celer üretmiş ve üretmeye devam etmektedir. Sömürgecilik karşıtlığı, günümüzde de geçerliliğini koruyan ve farklı bir toplumsal düşünce ve kuram türü olduğunu savunduğumuz bir toplumsal tahayyül için uzun zamandır aktif bir alan olmuştur. Bu nedenle, tarihteki sömürgecilik karşıtlığından türetilen sömürgecilik karşıtı düşüncenin toplumsal kuram için bir kaynak olarak ön plana çıkarılması gerektiğini öneriyoruz. Sömürgecilik karşıtlığını, sömürgecilik ve emperyalizmin yarattığı eşitsizlikleri tersine çevirmek için belirli kültürel, sosyal ve ekonomik taahhütler taşıyan, başlangıçta imparatorluklar tarafından sömürgeci boyunduruk altına alma deneyimlerinden ortaya çıkan ve bu deneyimler tarafından koşullandırılan siyasi bir duruş olarak tanımlıyoruz. Tarihsel olarak ve bugün, bu duruş bir dizi eleştirel görüş ve projeyi kapsamaktadır. Projemiz bu duruşun sosyal ve sosyolojik boyutlarını yeniden ele almaktadır.

> Emperyal bakış açısına meydan okumak

Katkımızın arkasında iki temel öncül bulunmaktadır. Birincisi, sosyoloji bölümlerinde ve genel olarak sosyal bilimlerde dolaşımda olan toplumsal kuramın çoğunun uzun bir emperyalist gelenekten kaynaklandığı ve gizli ya da açık bir “emperyal bakış açısı” içerdiğidir. Bugün sosyoloji olarak adlandırılan şey ve onun soyut ilkelerinin ifadesi olan “toplumsal kuram”, yukarıda özetlendiği gibi Avrupa ve ABD’nin emperyalist küresel yayılması bağlamında oluşmuştur. İmparatorluk içinde ve imparatorluk için doğan toplumsal kuram, bu nedenle belirli türden soruları ele almış, farklı kavram ve kuramlar formüle etmiş ve emperyal metropollerdeki elitlerin çıkarlarını, kaygılarını ve deneyimlerini yansıtan araştırmalar yürütmüştür. W.E.B. Du Bois gibi imparatorlukların kalbinde anti-emperyalist seslerin var olduğu yerlerde, bu sesler bir kenara itilmiştir.

Günümüzde sosyal bilimler, önceki dönemlerin emperyalist izlerini taşımaya devam etmektedir. Bu, analitik kategorilerinde, temel varsayımlarında ve hala emperyal metropollerin çıkarlarını ve kaygılarını yansıtan araştırma sorularında görülebilir. Emperyalist bir bakış açısıyla oluşturulan geleneksel toplumsal kuram akımları, hala taşralılıklarına, hatalarına ve kör noktalarına bağlıdır. Son yıllarda pek çok eleştirmenin ileri sürdüğü gibi, disiplinler sosyal bilimlerin çoğu, kuramlaştırmadan araştırma yöntemlerine kadar, emperyalizm ve ırkçılıkla olan ilişkisini ciddiye alamamaktan, ısrarcı Avrupa-merkezcilik ve Oryantalizmden ve dünya nüfusunun çoğunluğunun deneyimlerini, çıkarlarını ve endişelerini görmezden gelmekten muzdariptir. Aynı zamanda, toplumsal kuramın ve daha geniş anlamda sosyolojinin büyük bir kısmı, emperyal bakışın sınırlı merceklerini içselleştirmeye devam ederek özcülük, analitik çatallanmalar ve metamerkezci varsayımlar gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Frankfurt Okulu düşünürlerinden Michel Foucault’ya kadar “eleştirel” olarak kabul edilen baskın kuramcılarının kuramları da buna dahildir. Sözde “sömürgecilik sonrası” dünyada bile, birçok ülkesinde sosyal bilimler ilk olarak Avrupa ve daha sonra ABD imparatorluklarının kültürü içinde yaratıldığı için toplumsal kuram ve modern sosyal bilimlerin çoğu Avrupa ve ABD emperyalizminin mirasını taşımaktadır.

İkinci önerme, toplumsal kuramın imparatorluk ve emperyalizmle olan temel bağlantısının bıraktığı zararlı mirasın üstesinden gelmenin, sosyolojiyi ve kuramsal kolunu daha az taşralı, daha küresel ve dünyanın deneyimlerinin çeşitliliğine daha açık hale getirmek için disiplindeki mevcut girişimlerin ötesine ulaşmamızı gerektirdiğidir. Bunlar arasında “yerli sosyoloji”, “güney kuramı” veya “güney epistemolojileri” iddiasında bulunan projeler yer almaktadır. Diğer projeler de benzer şekilde “özerk bir sosyal bilim geleneği” arayışında ya da Avrupa dışındaki farklı bölgesel ve ulusal gelenekleri kurtarmaya çalışıyor. Bu epistemik projelerin hepsi değerlidir ve tartışmayı önemli şekillerde ilerletmiştir. Ancak, bugün için geçerliliği devam eden bir toplumsal düşünce kaynağı olarak tarihteki sömürgecilik karşıtlığına dönerek aşılabileceğini düşündüğümüz belirli odaklara ve sınırlamalara sahiptirler.

> Küresel kapitalist siyasi coğrafya, sömürgecilik karşıtı kuram veya siyasi taahhütler için gerekli değildir

Mevcut yaklaşımların temel kısıtlılığı, dar tanımlı bir soruna, Avrupa merkezciğe yönelik olmaları ve bu nedenle coğrafi temelli çareler aramalarıdır. Bu mevcut yaklaşımlara göre, hakim toplumsal kuramın sorunu Avrupa ya da “Batı” kaynaklı olmasıdır. Dolayısıyla çare, “Batılı olmayan” ya da “Avrupalı olmayan” fikirler ya da düşünürler bulmakta yatmaktadır. Amaç “Batılı olmayan”, “yerli”, “Asyalı”, “Afrikalı” veya “Güneyli” düşünürleri bulmak ve kullanmak, “Batı” ve “Küresel Kuzey”in “dışında kalan” veya “dışında” entelektüel alanlar aramaktır. Dolayısıyla bu yaklaşımlar, düşüncenin içeriğinden ziyade coğrafi kökenine meydan okurken, ikincisinin birincisi tarafından belirlendiğini varsaymaktadır. Eğer bir sosyal düşünür “Batılı olmayan” ya da “Avrupalı olmayan” bir yerde ikamet ediyor ya da ortaya çıkıyorsa, fikirlerine (sadece bu coğrafi konum nedeniyle) mutlaka değer verilmelidir.

Coğrafya temelli Avrupa sosyal bilimine yönelik bu eleştiriler kesinlikle bir anlam ifade ediyor. Tarihsel olarak, emperyalizmin ekonomi politikası kabaca, kapitalist çekirdeğin, Avrupa’nın ve daha sonra ABD’nin, sıklıkla “Batı” ve daha yakın zamanda “Küresel Kuzey” olarak anlaşılan, “Doğu” ya da daha yakın zamanda “Küresel Güney” üzerinde hem maddi hem de epistemolojik olarak hakimiyet kurduğu küresel bir coğrafyaya tercüme edilmiştir. Ancak küresel kapitalist ekonomi politikasının bu kaba coğrafyası, emperyalist merkezlerde sömürgeleştirilen ve ırksallaştırılanların gerçekliğini tam olarak hesaba katmamaktadır. Yerli topluluklar ve sömürgeleştirilen ve köleleştirilenlerin diğer torunları Küresel Kuzey’de olduğu kadar Küresel Güney’de de yaşamaktadır. Dahası, Avrupalı yerleşimci-sömürgeciler ve onların torunları da eskiden ya da günümüzde sömürgeleştirilmiş alanlarda yaşamaktadır.

İlgili sınırlama, coğrafi konumların siyasi taahhütler veya bilgi oluşumları ile düzgün bir şekilde eşleşmemesidir. Ne tüm sosyal düşünürler ne de eskiden sömürge olan dünyadan çıkan tüm kuramlar sömürgecilik karşıtıdır. Emperyalist

varsayımların yayılmasına ve kurumsallaşmasına hizmet eden emperyalizm tarihi ve çağdaş emperyalist çıkarlara hizmet eden ve bilgi üretiminin yeni-sömürgeci küresel yapısını yeniden üreten çağdaş bilgi üretiminin jeopolitik yapılanması nedeniyle, eski sömürge dünyadaki toplumsal söylem hala emperyalist bakış açısını içselleştirebilir. Aynı şekilde, “Avrupa” ya da “Küresel Kuzey”deki tüm kuramcılar zorunlu ve varsayılan olarak hegemonik emperyalist epistemenin bir parçası değildir. Hepsi emperyalizmi ve sömürgeciliği desteklememiştir ve desteklemeye de devam etmemektedir; emperyalist bir bakış açısıyla hareket etmeleri gerekmez. Anti-emperyalist hareketler, özellikle de Marksist düşünceden etkilenenler, sömürgelelerdeki yoldaşlarıyla iletişim halinde metropollerde çoğalmıştır ve kitabımız, farklı geleneklerden gelen kavramların sömürgecilik karşıtı siyasi hatlar boyunca verimli ve üretken bir şekilde yayıldığını ve yeniden eklemelendiğini göstermektedir.

Dolayısıyla, coğrafi temelli bu yaklaşımların yapamadığı şey, emperyalist bakış açısına bir alternatif ya da eleştiri sunmaktır ve bunu yaparak farkında olmadan emperyalist varsayımları yeniden üretirler. Bölgeleri, kültürleri, halkları veya toplumları coğrafi olarak tanımlanmış farklı kategorilere özelleştirirken, bu farklı coğrafi alanların belirli epistemik niteliklerini varsayarlar. Bu “jeoepistemik özcülük”, uzun zamandır emperyalist epistemin bir parçası olan ve Edward Said’in uzun zaman önce, özellikle de *Oryantalizm*’de karşı uyarıda bulunduğu türden bir özcülüğün ifadesidir.

> Sömürgecilik karşıtı bakış açısının vaadi

Belirli düşünürlerin ya da kuramların söylemsel ve dilsel düşünce geleneklerini bir kenara atmadığımız gibi, fikirlerin gelişimi ve dolaşımının kurumsal bağlamının tamamen ilgisiz olduğunu da iddia etmiyoruz. Bununla birlikte, coğrafya ve kimliğin muhalif toplumsal kuramcılar ve toplumsal kuramı tanımlamak ve kategorize etmek için tek başına yeterli kategoriler olmadığını iddia ediyoruz. Bu nedenle kitabımız, sosyal düşünürleri ve kuramcılar anlamamızı coğrafi kimlik veya konumdan ziyade sömürgeciliğe karşıtlık açısından çerçevelemektedir. Emperyalist bakış açısına gerçek bir alternatif sunmak için, verimli bir şekilde “sömürgecilik karşıtı” olarak etiketlenebilecek çeşitli bir toplumsal düşünce ve kuram geleneği oluşturan sömürgecilik karşıtı bakış açısıyla (emperyalizme ve onun temel biçimleri olan sömürgecilik ve yeni sömürgeciliğe karşı sosyopolitik bir konum olarak tanımlanır) ilgileniyoruz.

Bazı epistemik projelerin kurtarmaya çalıştığı “yerli”, “Batılı olmayan” veya diğer düşünce biçimlerinin aksine, sömürgecilik karşıtı bakış açısına dayanan bu düşünce bütününü sözde Batı düşüncesinin “dışında” veya “dışından” değildir ve olamaz. Aksine, sömürgecilik karşıtı düşünürler Avrupa ve daha sonra ABD emperyalizmine karşı mücadele ederken Avrupa düşünce geleneklerine eleştirel bir şekilde angaje olmuşlardır. Sömürgecilik karşıtı düşünce ve kuram, emperyal bakış açısının fikir ve söylemleriyle eleştirel bir

ilişki içinde şekillenmiştir. Sömürgecilik karşıtı düşünürlerin Marksist düşünce, metropoliten sosyoloji ya da Avrupa felsefesi akımlarını genişletme ya da düzeltme girişimleri bu tür angajmanların başlıca örnekleridir. Dahası, sömürgecilik karşıtı düşünce coğrafi olarak “Küresel Güney”deki tekil alanlarla sınırlandırılmamıştır ve sınırlandırılmamaktadır. Antikolonyal sosyal düşünürler ve onların fikirleri hem metropol ve sömürge arasında hem de sömürge dünya genelinde geniş çapta dolaşıma girmiştir. Burada örnek olarak, fikirleri Çin’deki sömürgecilik karşıtı ve devrimci kurtuluş savaşından Afrika ve Asya’daki sömürgecilik karşıtı düşünürler ve aktivistler tarafından benimsenip yorumlanmak üzere yayılan Maoizm verilebilir. Bu, merkezin yapılandırıcı güç ilişkisini inkar etmek değildir; daha ziyade sömürgecilik karşıtı toplumsal kuramcıların çeperlerde dolaşan kuramlar ve düşünce biçimleri formüle ettiklerini kabul etmek ve küresel güç konfigürasyonlarının merkeziyle ilişkili olarak her zaman zaten yatay olması gerekmeyen, aynı zamanda dikey olan ilişkileri vurgulamaktır.

> Sömürgecilik karşıtlığına duyulan ihtiyaç her zamankinden daha acil

Sömürgecilik karşıtı bakış açısını romantikleştirmiyor ya da eleştirmeden yüceltmiyoruz. Sömürge dünyasını yeniden düzenlenmesine dair sömürgecilik karşıtı görev, hiçbir zaman saf veya pürüzsüz bir girişim olmamıştır. Sömürgecilik karşıtı düşüncenin bazı kollarının özcü kimlik iddialarından ya da hiyerarşik ve köktenci eğilimlerden muaf olmadığı da doğrudur. Sömürgecilik karşıtı düşünceyle ideolojik ya da siyasi olarak lekelenmemiş olduğunu varsaydığımız için değil, daha ziyade kuramsal ve siyasi potansiyeli nedeniyle ilgileniyoruz. Bu düşünce içgörüler, tahayyüller, kavramlar ve kategoriler sunar; emperyal bakış açısının ve onun geleneksel sosyal bilimlerdeki ifadesinin bastırdığı ve göz ardı ettiği hayati soru ve sorunları gündeme getirir.

Son olarak, emperyalizmin ve tersine, sömürgecilik karşıtlığının sona erdiğini ima etmek istemiyoruz. Sömürgecilik ve yeni-sömürgecilik biçimindeki emperyalizm bugün de devam etmektedir. Hala resmi sömürge olarak kalan bölgeler var. Porto Riko, Martinique ve Anguilla bunlardan bazılarıdır. Aslında Birleşmiş Milletler, toplam nüfusu yaklaşık iki milyon olan on altı bölgeyi hala sömürge kontrolü altında kabul etmektedir. Kalıcı ve doğrudan sömürgeciliğin diğer örnekleri, Siyonist yerleşimci-sömürgecilikten ulusal kurtuluş için sürmekte olan Filistin mücadelesinde de bulunabilir. Gerçekten de geçmişte olduğu gibi bugün de emperyalizm ve sömürgeciliğin çeşitli biçimleri, hem metropolün kalbinde hem de yeni-sömürge dünyamızda yeni sömürgecilik karşıtı direniş biçimleriyle karşılanmaktadır. Bu durum güçlü kuramsal araçlar ve eleştirel mercekler gerektirmektedir ki bunların da ancak her zamanki gibi aciliyetini koruyan sömürgecilik karşıtı toplumsal düşünce ve kuramdan türetilileceğini savunuyoruz. ■

Julian Go’ya ulaşmak için <jgo34@uchicago.edu>

> Darcy Ribeiro ve Güneyden Küresel Kuram

Adelia Miglievich-Ribeiro, Federal Espirito Santo Üniversitesi, Brezilya

Darcy Ribeiro ve Oscar Niemeyer 1985 yılında Brasília Üniversitesi'ni (UnB) ziyaret ediyorlar. Fotoğraf: Merkez Arşiv/UnB

Brezilyalı sosyal bilimci ve kamusal entelektüel Darcy Ribeiro (1922-1997) yaklaşık 1.000 sayfalık bir yazılı çalışma mirası bıraktı. Latin Amerikalı yazarlar arasında nadir görülen bir başarı olan çalışmalarının düzinelerce dilde 90 baskısı yapılmasına rağmen, Brezilya akademisinde bile hala yeterince araştırılmamıştır. Tezlerini çevreleyen göreceli sessizlik, ideolojik anlaşmazlıklara, ilişkilenmiş entelektüelin sadık savunuculuğundan ve bu tür çabaların modasının geçtiğinin düşünüldüğü bir dönemde genel kurama olan ısrarlı bağlılıktan duyulan rahatsızlığa bağlanabilir.

Ribeiro, 1964 askeri darbesiyle hükümetin devrildiği Brezilya'da Başkan João Goulart'ı destekledi. Goulart gibi o da sürgüne gitti ve bu süre zarfında kendi deyimiyle "Latin Amerika vatandaşı" oldu. 1979'da afa ülkesine döndükten sonra Brezilya Demokratik İşçi Partisi'ne (PDT) katıldı ve kendini demokrasinin yeniden inşasına adanmıştı.

> Uzun vadeli bir perspektif: uygarlık süreci

Ribeiro, Latin Amerika'nın otoriter eğilimlerini ve halklarını "dış proletarya" statüsüne indirgediğini düşündüğü kalıcı kalkınma gecikmelerini anlama arzusuyla hareket ediyordu. Yine de bu tarihsel tekilliği kavramak için öncelikle Latin Amerika'yı küresel bir uygarlık süreci içine yerleştirmeye çalışmış ve yaklaşık 14.000 yıllık kalkınmanın izini sürmüştür.

Gelişmiş uygarlıklardan, fetihe ulaştıkları gelişmişlik düzeyine göre tepki veren tarım öncesi ordulara kadar uzanan Yerli halkları birbirlerine göre nasıl sınıflandıracakız? Yerli halkları, Avrupalıları ve Amerika'ya köle olarak götürülmek üzere farklı kalkınma aşamalarındaki gruplardan koparılan Afrikalıları nasıl konumlandırıyoruz? Fethi yöneten Avrupalıları nasıl sınıflandırıyoruz? İlk gelen İberyalılar ile daha sonra gelen ve geniş alanlara hakim olan İskandinavlar aynı tür sosyokültürel oluşumu mu temsil ediyordu? Son olarak, Amerikan ulusal toplumlarını tarım-ticaret uygarlığının ve şimdi de sanayi uygarlığının yaşam biçimlerine dahil olma derecelerine göre nasıl sınıflandırır ve ilişkilendiririz?

Ribeiro gençliğinde Marx'ın *Grundrisse*'sinden, özellikle de toprağın firavuna ait olduğu ve tarımsal planlama ve işgücü dağıtımını düzenleyen bürokratlar tarafından yönetildiği bir üretim tarzı olan Yakın Doğu'nun antik hidrolik uygarlıklarına ilişkin analizinden derinden etkilenmiştir. Ribeiro bu küresel medeniyet çerçevesine kışkırtıcı bir şekilde İberya ve Amerika kıtalarını da eklemiş ve eleştirilere cevap vermiştir: "Yine de, her şeye rağmen Marx'ın mirasçısı olduğuma inanma hakkımı saklı tutuyorum."

Bilimsel söylemin hem sosyal bağlamlara hem de gözlemcinin konumuna yakın ilgi gösterilerek yeniden şekillendirilmesini savunmuştur. Marx gibi Ribeiro da dönüştürücü olasılıklara yönelik bir bakış açısıyla gözlemleme, karşılaştırma ve yorumlama ihtiyacını vurgulamıştır. "Uygarlık Süreci'ni işte bu duruşla yazdık..."

İlk çalışmalarında Ribeiro, on dört bin yıl boyunca on iki uygarlık süreci ve on sekiz sosyokültürel konfigürasyon tanımlayarak eleştirel bir teknoloji tarihi yürütmüştür. Aşırı genelleme riskinin farkında olan Ribeiro, yine de eşzamanlı ve artzamanlı analizleri sentezleyerek bütünlükleri kuramsallaştırma konusunda ısrarcı olmuştur. Hiyerarşik sıralamalardan kaçınan ve bunun yerine ilişkisel açıklamayı tercih eden sağlam bir karşılaştırmalı çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır.

> Tekil uygarlık süreci ve teknolojik yenilikler

Ribeiro, tek nedenli ve teleolojik modellerden uzaklaşarak (klasik evrimcilikten bir ayrışma olan) çok doğrusal neo-evrimciliği benimsemiştir. Endüstriyel ve sosyalist devrimler de dahil olmak üzere toplumsal değişimi anlamak için gerekli olduğunu düşündüğü evrimsel bir tarih anlayışını - "ille de evrimci olmak zorunda değil" - savundu. Ona göre evrim, grupların çevreleri ve tarihsel olaylar tarafından

belirlenen sınırlar dahilinde varlıklarını yaratıcı bir şekilde nasıl inşa ettiklerine atıfta bulunuyordu; bu yapılar nispeten tekdüze ancak geçici yapılar olarak kristalize edilebilirdi.

Ribeiro çoklu soyutlama seviyelerinde faaliyet göstermiştir. (Alfred Weber'e benzer şekilde) uygarlık süreci kavramını kullanmış, (Sorokin'in kültürel süper sistemlerine benzer şekilde) tekil uygarlık süreçlerine odaklanmış ve teknolojik devrimleri Gordon Childe ve Leslie White tarafından tartışılan daha geniş kültürel devrimlerden daha sınırlı bir kapsamda tanımlamıştır. Julian Steward'ın kültürel ekoloji üzerine yaptığı çalışmalarda kültürel tipler olarak adlandırdığı şeye "kültürel-tarihsel konfigürasyonlar" adını vermiştir.

Ribeiro'ya göre teknolojik devrimler, insanın doğayla etkileşimindeki niteliksel dönüşümlere atıfta bulunarak toplumlarda niteliksel değişimler anlamına gelmektedir. Bu devrimler, enerji kullanımındaki değişimler yoluyla uygarlık yollarını şekillendirmiş, bu değişimler insanları koşullandırmış ama aynı zamanda insanlar tarafından da şekillendirilmiştir. Evrimsel aşamalar doğrusal olarak gerçekleşmemiş, çevresel karmaşıklığa başarılı bir şekilde uyum sağlama yoluyla ortaya çıkmıştır. Teknolojik yenilikler asla izole olaylar olmayıp, her biri içsel bir yapılanmaya sahip üçlü bir sistemin parçasıdır: a) adaptif sistem: maddi yaşam koşullarının üretimi ve yeniden üretimi; b) ilişkisel sistem: üretim ilişkilerinin düzenlenmesi; c) ideolojik sistem: tüm sembolik iletişim/dil, bilgi, inançlar, değerler, sosyal normlar, yaşam biçimleri ve davranış biçimleri.

> Düşünsel modernleşme ve evrimsel hızlanma

Ribeiro, teknolojik icatların içsel olarak ortaya çıkabileceğini ya da yayılma yoluyla benimsenebileceğini vurgulamıştır. Her uygarlığın kendine özgü bir alımlama şekli vardı. Buradan yola çıkarak iki anahtar kavram geliştirmiştir: düşünsel modernleşme/tarihsel birleştirme ve evrimsel hızlanma.

İlki, "halkların teknolojik olarak daha gelişmiş sosyokültürel sistemlere zorunlu olarak bağlanmasını ve bunun sonucunda özerkliklerini kaybetmelerini ve hatta etnik bir varlık olarak yok olmalarını" ifade etmektedir. Birleştirme ya da düşünsellik kavramı, öyle olmadığı halde ilerleme olarak gizlenen gerileme hareketlerini açıklamaktadır. Evrimsel hızlanma kavramı, düşünsel modernleşme/tarihsel birleştirme kavramının alternatifidir.

Düşünsel modernleşme/tarihsel birleştirme durgunluktur, kalkınma değil. Ribeiro'ya göre doğru kalkınma, insanların kendi hedeflerini tanımlama becerisine sahip olmalarını gerektirir.

Yoksulluk, açlık, soykırımlar ve türlerin yok olması, eleştirel entelektüelin gözünde hiçbir zaman bir ilerleme işareti olmamıştır. "Verimli bir teknolojinin süper kullanımının" tetiklediği yıkımın da gösterdiği gibi, her zaman "sonradan gelenler" daha fazla refah anlamına gelmez. Çöken sistemler hava koşullarına uyum sağlama konusunda anlamlı bir

ilerleme kaydetmemiştir. Bunun yerine, bu koşulların altında ezildiler - durgunlaştılar, gerilediler ve nihayetinde yok oldular.

Bu görüşler, özellikle de küçülme çağrılarının yapıldığı günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Teknolojik gelişme eşitsizliği derinleştirebilir ve daha zayıf toplumlara zararı dışsallaştırabilir. Örneğin Avrupa'nın refahı sömürgeci şiddet yoluyla sağlanırken, Küresel Güney'in büyük bir kısmı derinleşen yoksulluk, savaşlar, felaketler ve sürekli çatışmalardan muzdarip oldu.

> Darcy Ribeiro ve çağdaş küresel sosyoloji

Ribeiro'nun çalışmasının bugün yeniden ele alınması, merkez ve çevre üzerine küresel sosyolojik tartışmaları zenginleştirmektedir. Ribeiro bunları sabit konumlar olarak değil, dinamik süreçler olarak kavramsallaştırmıştır: evrimsel hızlanma hareketleri olarak merkez ve düşünsel modernleşme süreçleri olarak çevre.

Bu da bizi çağdaş düşünürlerle ilişki kurmaya davet etmektedir. Örneğin [Niklas Luhmann](#), [Maturana ve Varela](#)'yı takip ederek, çevreleriyle etkileşim halinde olan evrimleşen sistemleri kavramsallaştırır ve Ribeiro'nun medeniyet çerçeveleriyle paralellikler sunar. Şu sorulabilir: medeniyetler nihayetinde toplumlar, bireyler ve çevre arasındaki başarılı iletişim biçimleri midir?

Ribeiro'nun fikirleri aynı zamanda Latin Amerika'nın Marksist bağımlılık kuramcıları - Ruy Mauro Marini, Vânia Bambirra, Theotônio dos Santos - ve Immanuel

Wallerstein'in dünya-sistemleri analizi ile de örtüşmektedir. Hepsi de küresel kapitalizmin krizi, merkez-çevre dinamikleri ve sistem karşıtı hareketlerle boğuştu.

Küresel sosyolojide simetrik diyalog çağrısı acildir. [S.F. Alatas](#)'ın da belirttiği gibi, Güneyli kuramlar "naif yerlilikten" kaçınmalı ve bunun yerine isyancı, kozmopolit sosyolojiler geliştirmelidir. Sujata Patel'in [ISA Çeşitli Sosyolojik Gelenekler El Kitabı](#) adlı kitabı, ulusal ve bölgesel gelenekler arasında diyalogu teşvik ederek bu çoğulculuğu örneklemektedir.

İleriye dönük olarak, Anglofon sömürgecilik sonrası çalışmalarını Latin Amerika sömürsüzleştirme düşüncesi, Siyah çalışmaları, madun feminizmleri ve Kızılderili epistemolojileri ile ilişkilendirmek elzemdir. Hem jeopolitik hem de sosyal olarak marjinalleştirilmiş bu "yeni epistemik özneler" devlet, ulus, kapitalizm, kalkınma ve demokrasi gibi temel kavramlara eleştirel bir bakış açısı getirmektedir.

Bu çoklu evren içinde Darcy Ribeiro'nun çalışmaları Kuzey ile Güney, teori ile pratik arasında bir köprü olarak öne çıkıyor. Sınırları aşan bir entelektüel olan Ribeiro, aynı zamanda bir sosyal bilimci, bir yerli antropolog, bir halk figürü ve beklenmedik bir şekilde, bir edebiyat yazarıydı. ■

Adelia Miglievich-Ribeiro'ya ulaşmak için <miglievich@gmail.com>

* Bu makale yazarın [Darcy Ribeiro, Civilisation and Nation: Social Theory from Latin America](#), Routledge, 2024 (Darcy Ribeiro, Uygarlık ve Ulus: Latin Amerika'dan Sosyal Kuram), adlı kitabına dayanmaktadır.

> Almanya'da Antisemitizmin Araçsallaştırılması ve Filistin Dayanışmasının Çok Yönlü Baskılanması

* Yazarlar, çalıştıkları kurumlardan, Alman medyasından, siyasetçilerden ve genel olarak Alman devlet mekanizmasından gelebilecek tepkilerden korktukları için isimlerinin gizli kalmasını istiyorlar.

Görsel: Freepik.

Birleşmiş Milletler İşgal Altındaki Filistin Yönetimi Özel Raportörü Francesca P. Albanese, Berlin Hür Üniversitesi profesörleri ve öğrencileri tarafından 19 Şubat 2025 tarihinde “Yok Etmek İçin Hesaplanmış Yaşam Koşulları: Devam Eden Gazze Soykırımı Üzerine Hukuki ve Adli Perspektifler” konulu bir konuşma yapmak üzere davet edildi. Üniversite rektörü güvenlik kaygılarını gerekçe göstererek kısa süre içinde yüz yüze konuşmayı iptal etti. Bu koşullar altında konuşma farklı bir yerde yapıldı ve üniversitede canlı olarak yayınlandı. Almanya'daki siyasi aktörler Albanese'yi İsrail'in Gazze'de soykırım yaptığına dair görüşleri nedeniyle antisemitik olarak nitelendirmişti. Etkinliğin iptali için Berlin Belediye Başkanı, Berlin [Bilim](#) Senatörü ve olası etkinliği “ [Hamas destekçileri](#) için bir eğitim kampı” olarak nitelendiren İsrail Büyükelçisi'nden baskı geldi. Alman medyası planlanan etkinlikle ilgili [haberlerinde](#) Albanese'yi “dünya çapında eleştirilen fanatik bir İsrail düşmanı” olarak nitelendirdi. Bir hafta önce Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi de benzer gerekçelerle Albanese'nin bir konuşmasını iptal etmişti. Bu iptallerin ardından [Albanese şunları söyledi](#): “Üniversitelerin baskı altında bu kadar boyun eğdiğini hiç görmemiştim ama bu kadar baskı da görmemiştim.” Albanese'nin konuşmasının iptal edilmesi, Almanya'daki pek çok susturma örneğinden biridir.

> Muhalefetin susturulması

Gazze'deki soykırma karşı ve Filistin'le dayanışma amacıyla yürütülen küresel toplumsal hareketin bir parçası olarak Almanya, 7 Ekim 2023'ten bu yana protestoların ve ilgili faaliyetlerin yüksek düzeyde mobilizasyonuna tanık oldu. Hareket, Alman makamları tarafından daha önce görülmemiş düzeyde bir susturma ile karşı karşıya kalmıştır. Siyaset sosyolojisi ve toplumsal hareket çalışmaları literatürünü takiben, susturma, hakim anlatılara veya iktidar yapılarına meydan okuyan seslerin, bakış açılarının veya diğer ifade biçimlerinin - genellikle kurumsal, siyasi veya söylemsel mekanizmalar yoluyla - sistematik olarak bastırılması,

marjinalleştirilmesi veya gayrimeşrulaştırılması anlamına gelmektedir. Şu ana kadar [200'ün üzerinde \(kamuya bildirilen\) iptal](#) gerçekleşmiştir. Bunlar arasında konuşmalar, akademik atamalar, ödülleri, kültürel etkinlikler, film gösterimleri ve sanat performansları yer almaktadır. Ayrıca sokak protestolarının polis tarafından şiddetle bastırılması ve hatta Berlin'deki gösterilerde Arapça kullanımının yasaklanması da buna dahildir.

Bu makalede, antisemitizmin Gazze'deki soykırıma yönelik eleştirileri ve Filistin ile dayanışma ifadelerini susturmak için Alman akademisinde ve ötesinde bir araç olarak kullanıldığını tartışıyoruz. Belirli bir mekanizmaya odaklanıyoruz: Almanya'da belirli ve stratejik olarak inşa edilmiş bir antisemitizm fikrinin, susturmayı meşrulaştırmak için muğlak ve esnek bir araç olarak araçsallaştırılması. [Donatella della Porta](#) Almanya'daki antisemitizmin tartışmalı politikasını ahlaki panik olarak nitelendirirken, [Peter Ullrich](#) otoriter antisemitizmden bahsetmektedir. Bu farklı kavramlar, eylem ve söylemlerin antisemitik olarak suçlanması ve çerçevelenmesi etrafındaki gözenekli sınırların, susturmak için kullanılan ideolojik, politik ve stratejik bir araç olduğunu ima etmektedir - farklı alanlarda ve ortamlarda çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir. Almanya'da antisemitizmin var olmadığını iddia etmiyoruz; kesinlikle var ve ülkedeki uzun süredir devam eden anti-faşist ve ırkçılık karşıtı mücadelelere de yansıyor. Demek istediğimiz, antisemitizm etiketinin İsrail hükümetine yönelik tüm eleştirileri ya da Filistin'le dayanışmayı gayrimeşrulaştırmak için kullanılması halinde eleştirel söylemin bastırılmış olacağıdır. Antisemitizm suçlamaları, savaş suçları, soykırım, insan hakları ihlalleri ve İsrail'in Filistin ve Filistinlilere karşı uyguladığı zararlı politikaların tartışılmasını engelleyerek, Almanya'da kritik bir ihtiyaç olan dürüst ve açık bir tartışmayı önlemektedir.

> Neden susturma?

Almanya dışındaki pek çok gözlemci, ülkede antisemitizmin bir susturma aracı olarak kötüye kullanılmasına karşı direnç ve farkındalık eksikliği karşısında şaşkınlık yaşamaktadır. Gerçekten de antisemitizm suçlamaları, başta ABD olmak üzere diğer ülkelerde de bir baskı aracı olarak kullanılıyor; ancak Almanya bağlamının farklı yönleri var.

İlk olarak, benzersiz bir Alman fenomeninin açıklamasının bir kısmı, Holokost'un İsrail hükümetine karşı önemli bir sorumluluğu yansıtacak ve İsrail devletinin güvenliğini Almanya'nın Staatsräson'una bağlayacak şekilde inşa edilmiş olan Alman kimliği ve kurumlarıyla olan ilişkisidir. Holokost'a ilişkin tarihsel sorumluluğunun bir parçası olarak, antisemitizmle mücadele ve antisemitizmin önlenmesi Alman hükümetinin önceliği olarak ilan edilmiştir. Bu konu yasal çerçevelere, siyasi söyleme ve eğitim sistemine derinlemesine yerleşmiştir.

İkinci olarak, bu kurumlar Alman toplumundaki sosyal kuralları, normları ve değerleri şekillendirerek belirli bir öz kimliğe doğru yol açmaktadır. Hatta Alman solunun bir kısmı, Almanya'nın ulusal kimliğini doğası gereği faşist ve

antisemitik geçmişine bağlı gören ve kendisini İsrail yanlısı olarak konumlandıran - İsrail politikasına yönelik eleştirileri doğası gereği antisemitik olarak çerçeveleyen - sözde ["Alman karşıtı" bir bilinci](#) benimsemiştir. Holokost'a ilişkin tarihsel suçluluğa dayanan bu tür bir kolektif hafıza kültürü, Alman kurumları, kamu medyası ve toplumun geniş kesimleri tarafından İsrail hükümetine siyasi bölünmelerin ötesinde büyük ölçüde sorgusuz sualsiz ve eleştirisiz destek verilmesi yoluyla kendini göstermektedir. Bu durum İsrail'e yönelik nüanslı bakış açılarına karşı bir isteksizlik yaratmaktadır.

Üçüncü olarak, Almanya'da antisemitizmin başlıca destekçileri olan aşırı sağcılar da Filistin'le dayanışma eylemlerinin susturulmasını güçlü bir şekilde desteklemektedir: böyle yapmak ırkçı göçmen karşıtı, Arap karşıtı ve İslamofobik fikir ve politikalarına stratejik bir kılıf sağlamaktadır. Müslümanlara ve genel olarak azınlıklara karşı ırkçılığı daha da meşrulaştırmalarına yardımcı olmaktadır.

Son olarak, ana akımda yer alan ve bu siyasi kimliklere ya da gruplaşmalara güçlü bir şekilde meyilemeyen pek çok kişi de "yanlış bir şey söyleme" korkusuyla sessiz kalmaktadır. Alman devleti ile İsrail devleti arasındaki yakın ve sarsılmaz ilişkinin, ekonomi-politik perspektiften bakıldığında, uzun süredir devam eden güçlü ve kârlı ticari yatırımlar ve ticaret tarafından şekillendirildiğini de belirtmek gerekir. Almanya, İsrail'in Avrupa'daki en büyük ticaret ortağıdır. Almanya aynı zamanda on yıllardır İsrail'in en büyük ikinci silah tedarikçisi konumundadır. 2022'den 2023'e kadar bu oran önemli ölçüde artarak Alman sanayisine büyük fayda sağlamıştır. İki ülke [uzun bir askeri işbirliği geçmişine](#) sahiptir.

Medyanın büyük bir bölümü açık tartışmalara ve eleştirel sorgulamalara katılmamıştır. İsrail'in bakış açısı dengersiz ve önyargılı bir şekilde yansıtılırken, Filistinlilerin acıları ve ölümüne ilişkin haberler en aza indirilmiş ya da hiç yer verilmemiştir. Filistin'e ve Filistin halkına yönelik destek ifadeleri antisemitik olarak ya da [" Hamas destekçileri "](#) veya ["İsrail düşmanları"](#) tarafından yapıldığı şeklinde etiketlenmiştir.

> Almanya'da esnek ve muğlak bir baskı aracı olarak antisemitizmin inşası

Antisemitizmin araçsallaştırılmasının tanımsal kökleri, Almanya'daki kurumlar tarafından yaygın olarak benimsenen Uluslararası Holokost Anma İttifakı (UHAİ) [Antisemitizm Çalışma Tanımı](#) ile meşrulaştırılmaktadır. Gerçekten de UHAİ'nin tanımı, antisemitizm anlayışının [çok muğlak](#) olduğu ve dolayısıyla İsrail'e yönelik her türlü eleştiriyi [potansiyel olarak antisemitik](#) kıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. [Kudüs Antisemitizm Deklarasyonu](#)'nun yazarlarına göre tanım, "antisemitik söylem ile İsrail ve Siyonizm'in meşru eleştirisi arasındaki fark" konusunda netlikten yoksundur. UHAİ'nin neyin antisemitik sayılacağına dair bu muğlak ve net olmayan tanımı, Almanya'da bu tanımın yaygın ve (siyasi ve ideolojik olarak) stratejik bir şekilde kötüye kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Alman Parlamentosu'nda yakın zamanda kabul edilen iki hükümet kararı (tüm büyük siyasi partilerin oybirliğiyle: 7 Kasım 2024'te “Bir Daha Asla Şimdi - Almanya’da Yahudi Yaşamının Korunması, Muhafaza Edilmesi ve Güçlendirilmesi” ve 30 Ocak 2025'te “Okullarda ve Üniversitelerde antisemitizm ve İsrail düşmanlığıyla (Israelfeindlichkeit) mücadele edilmesi ve özgür söylem alanının güvence altına alınması”), UHAİ tanımına dayalı antisemitik söylem ve eylemleri tespit etmek ve yaptırım mekanizmalarına izin vermek için akademik ve kültürel kuruluşlar da dahil olmak üzere kamu kurumlarına yöneliktir. Özellikle ikinci karar, “Boykot, Tecrit ve Yaptırım” (BTY) hareketi ve benzeri hareketlerin faaliyetleri de dahil olmak üzere boykot çağrısında bulunan kişi ve faaliyetlerin yasaklanması gibi yaptırımlar için ayrıntılı özellikler sunmaktadır. UHAİ tanımı muhalefeti susturmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bunun büyük bir kısmı üniversiteleri hedef almaktadır.

Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası insan hakları örgütleri, akademisyenler, hukukçular ve antisemitizm üzerine çalışan akademisyenler her iki kararı da akademik özgürlüğe getirdikleri kısıtlamalar nedeniyle sert bir şekilde eleştirmiştir. Kararların iddia ettiği gibi “Yahudi yaşamını korumayı” amaçlamak yerine, entelektüel alışverişi ve bilgi birikimini engellemeye yönelik otoriter tarzda araçlar anlamına gelmektedir. Eleştirel bir bakış açısıyla bu kararlar, Almanya içinde ve dışında akademisyenlerin antisemitizm suçlamasıyla fişlenmesini normalleştirmek gibi eğitim sektörüne yönelik gelecekteki siyasi müdahalelere kapı açmaktadır. Bu durum, Almanya'daki üniversiteler arasında kendi kendini susturma ve uluslararası değişimleri kısıtlama yönündeki caydırıcı etkiyi daha da arttırabilir. Yakın zamanda, UHAİ'nin yazarlarından biri olan [Ken Stern](#), “bu yasanın bir üniversite kampüsünde konuşmayı hedef almak ya da soğutmak için bir araç olarak hazırlanmadığını ve asla amaçlanmadığını” ifade etmiştir.

> Akademide susturma

Konuşmacıların, konferansların ve çalıştayların, akademik atamaların ve pozisyonların ve Filistin'e verilen destekle bağlantılı araştırma hibelerinin iptaline ilişkin, [Sessizlik Arşivi](#) tarafından belgelenen, kamuya açık uzun bir bilgi listesi bulunmaktadır. Örneğin, Profesör Nancy Fraser'ın misafir profesörlüğü Köln Üniversitesi tarafından iptal edilmiştir. İngiliz-Filistinli bir cerrah ve Glasgow Üniversitesi rektörü olan Dr. Ghassan Abu Sittah'ın Almanya'ya girişi yasaklandı. Bununla birlikte, perde arkasında ve gayri resmi olarak gerçekleşen ve kamuoyuna duyurulmayan susturma hakkında daha az şey biliyoruz: sessiz tutulan faaliyetler hakkında sistematik veri toplamak zordur. Susturmanın Almanya'nın dört bir yanındaki üniversitelerde gerçekleştiğine inanıyoruz. Akademisyenler, farklı Alman üniversitelerinde yaşanan olaylara ilişkin deneyim ve bilgileri düzenli olarak birbirleriyle tartışmaktadır. İsmi vermek istemeyen kişilerden bazı örnekleri paylaşmak istiyoruz:

- Gazze'ye insani yardım çağrısında bulunan kamuya açık bir mektubu imzalayan bir araştırmacı, Yahudi bir öğren-

cinin ismini vermek istemeyen velisinin Dekan'ı arayarak kendisini “Yahudi karşıtı” ve Yahudi öğrenciler için güvenlik endişesi olarak etiketlendiği konusunda Dekan tarafından bilgilendirildi. Araştırmacı, iş sözleşmesini tehlikeye atmak için imzasını geri çekmiştir.

- Misafir bir profesör, üniversite yönetiminin baskısından ve medyanın tepkisinden korktuğu için Filistin yanlısı konuşmacıları davet etmekten vazgeçirildi.
- Bir Filistin belgeselinin gösterimi güvenlik gerekçesiyle iptal edildi.
- Sömürgecilik (karşılığı) ve Filistin konulu bir konferans dizisi, nefret söylemi korkusu nedeniyle onaylanmadı.
- Üniversite yönetimi BTY hareketini tartışan bir etkinliğin planlanmasına müdahale etti.
- Bir soykırım akademisyeninin bir derste “yerleşimci sömürgeciliği” terimini kullanması, potansiyel öğrenci rahatsızlığı nedeniyle yasaklandı.

Bu vakaların tamamı doktora öğrencileri, doktora sonrası araştırmacılar ve kadrolu olmayan profesörler gibi güvensiz akademik pozisyonlarda bulunan bireyler tarafından gerçekleştirilmiştir ve çoğunluğu Alman değildir. Genel olarak, farklı susturma vakaları, medyaya maruz kalma korkusu veya öğrencilere duygusal zarar verildiği inancından kaynaklanmıştır.

Bazı üniversiteler öğrenci protestolarının odak noktası haline gelmiştir. Üniversite yönetimleri protestocu öğrencileri şiddet kullanarak uzaklaştırmak için polis çağırdı ve bazı üniversiteler mahkeme davaları ve öğrenciler için para cezaları ile sonuçlanan yasal itirazlarda bulundu. Hamburg Üniversitesi ve Berlin Özgür Üniversitesi gibi bazı üniversiteler öğrenci protestolarını yasakladı. [Alman basını](#), özellikle de tabloid BILD, öğrencilerin protesto hakkını destekleyen bir mektubu imzalayan profesörlerin görevden alınması için üniversitelere baskı yaptı ve bunu antisemitik nefret söylemi olarak nitelendirdi. Nadir görülen bir olayda, protestocu öğrencileri uzaklaştırmak için polis çağırmayan Berlin'deki Alice Salomon Koleji'nin rektörü, medya tarafından üniversite personeli ve öğrencilerle ilgilenme görevini ihlal etmekle suçlandı; muhafazakar politikacılar [istifasını istedi](#). Son olarak, Nisan 2025'te, Berlin göçmenlik makamları, üniversite kampüslerindeki protesto faaliyetleri nedeniyle Alman olmayan dört öğrenci hakkında [sınır dışı işlemleri](#) başlattı.

>Sokak protestolarında susturma

7 Ekim 2023'ten bu yana Gazze'deki soykırıma karşı protestolar Almanya da dahil olmak üzere dünya çapında yayıldı. Protestolar çeşitli aktivist grupları, STK'ları ve taban örgütlerini, barış hareketini, uluslararası insan hakları ve (Yahudi örgütleri de dahil olmak üzere) dayanışma hareketlerini ve Almanya'daki ırkçılık karşıtı ve demokrasi yanlısı grupları içermektedir. Bu sokak protestoları, antisemitik olarak yaftalanarak, polis tarafından önemli ölçüde fiziksel baskı, yerel yönetimler tarafından yasal kısıtlamalar içeren ve genellikle tabloid gazete ve bazı ana akım medyanın güçlü desteğini alan baskılarla karşı karşıya kalmaktadır.

Avrupa'daki en büyük Filistin diasporası nüfusuna sahip şehir olan Berlin'de, Ekim 2023 ile Ekim 2024 arasında 100'den fazla protesto etkinliği düzenlendi. Bu gösteriler, ağır çevik kuvvet polis gücü, fiziksel şiddet, tutuklamalar ve yasaklarla karşılaştı. Polis sık sık gerginliği tırmandırıcı taktikler kullandı; kışkırtma, terörizm işaretleri ve Hamas'ı destekleme suçlamaları da dahil olmak üzere çeşitli suçlamalarla (çocuklar dahil) [yüzlerce kişinin tutuklanmasına](#) yol açtı. Bazı durumlarda, suçlamalar vatandaş olmayanlara karşı sınır dışı işlemlerine yol açtı.

Protestoları susturmak için farklı taktikler kullanılmıştır. Şubat 2025'te Berlin'deki yerel yetkililer (sesli ve pankart üzerindeki) sloganlarda Arapça kullanımını yasakladı. Polisin Arapça sloganları duyabilmesi için davullar da yasaklandı. BILD ve BZ gibi bazı basın organları dil yasağını desteklemekle kalmayıp [daha sert baskılar uygulanması](#) çağrısında bulundu. [Arapçanın kriminalize edilmesi](#) ve "propaganda suçlarının" dili olarak gösterilmesi, Müslüman ve Arap karşıtı hisleri daha da besledi.

Ağır baskı, sloganlara, sembollere ve sloganlara üzerinden yaygın antisemitizm suçlamalarına dayanmaktadır. Protestoculara yönelik şiddet ve baskıyı meşrulaştırmak için genelleştirilmiş antisemitizm suçlamalarının kullanılması yerel bağlamları da gölgelemektedir. Örneğin Berlin'de birçok protesto, Arap ve göçmen nüfusun yoğun olduğu ve uzun süredir aktivizm ve siyasi hareketliliğin merkezi olan Neukölln ve Kreuzberg bölgelerinde gerçekleşmektedir. Bu bölgeler yüksek göçmen nüfusları nedeniyle "sorunlu bölgeler" olarak etiketlenmiş ve polis ile protestocular arasında çatışmalar tarihsel olarak yaygın olmuştur. Bu bölgelerdeki protestoların bastırılması geçmişte ırkçı polislikle ilişkilendirilmiştir. Bu baskı modeli sadece toplanma özgürlüğünü kısıtlamakla kalmıyor, aynı zamanda ırksal polisliği ve muhalif sesler üzerindeki daha geniş devlet kontrolünü de pekiştiriyor.

> Antisemitizmin araçsallaştırılması

Riskler büyüktür: İsrail politikalarına, askeri eylemlerine ve soykırımına yönelik meşru eleştirileri bastırmak için antisemitizmin araçsallaştırılması, Almanya'da giderek otoriterleşen bir toplumsal ve siyasi iklimi besliyor. Bunun sonuçları çok geniş ve çok yönlüdür. Araştırma ve eğitim üzerinde siyasi-ideolojik etkiye izin vererek akademik özgürlüğe doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır. Göçmen toplulukları, özellikle de Arapça konuşanları kriminalize ederek toplanma ve protesto hakkına çifte standart uygulanmasını mümkün kılmakta ve böylece Alman toplumunda Müslüman ve Arap karşıtı ırkçılığı şiddetlendirmektedir. Bu durum, dikkatleri kendi aşırı sağ antisemitizminden uzaklaştırmak için bu dinamiği kullanan aşırı sağın normalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu şekilde, antisemitizmin bir susturma aracı olarak siyasallaştırılması, insanları Almanya'daki gerçek antisemitizmle mücadele etmekten de alıkoymaktadır.

Almanya'da ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve antisemitizmle ilgili esaslı tartışmalar için söylemsel alan bugün önemli ölçüde kısıtlanmış durumda ve bu durum sivil topluma yönelik daha fazla kısıtlama için bir emsal oluşturuyor. Antisemitizmin Almanya'da siyasi ve ideolojik bir susturma aracı olarak çok yönlü ve stratejik bir şekilde kullanılması, ülkeyi Alman *Sonderweg*'ini (Alman istisnacılığı) anımsatan, ülkenin uluslararası izolasyonunu pekiştirme riski taşıyan tehlikeli bir yörüngeye oturtmaktadır. Bu küresel bağlamda, Almanya'daki gelişmeler hem uyarıcı bir hikaye hem de bir eylem çağrısı işlevi görerek, ifade, protesto ve sorgulama özgürlüklerinin korunması ve böylece her yerde savaş ve soykırıma karşı dünya çapında adalet ilkelerinin korunması gerektiğini vurgulamaktadır. ■

> Parçalanmış Şehir: İran'da Kadın Karşıtı Şehirciliğin Eleştirisi

Armita Khalatbari Limaki |, bağımsız araştırmacı, mimar ve tasarımcı, İran

Kırmızı Örtü, Tahran – Niavaran Kompleksi, 2014. Fotoğraf: Armita Khalatbari Limaki.

Kadınların kentsel gelişimdeki yeri ve kentsel kararların alınma sürecindeki görünmezliği, özellikle de dini yasaların geçerli olduğu bir ülkede kapsamlı bir tartışma gerektirmektedir. Bu kısa makale, bu bağlamda kadınlara yapılan adaletsizliklerin bir örneğine değinecek ve insanların yaşam tarzları ile kanunlarda ve belgelerde yazılanlar arasındaki keskin farkı inceleyecektir. Kullandığım metodoloji kuramsal nitelikte olup, eleştirel bir mercekle kadınlar, kentsel alanlar ve sosyal adalet arasındaki karmaşık etkileşimi belirli bir kültürel çerçevede tartışmayı amaçlıyorum.

> Hiçbir tabela kadınsı bir ortamı çağırıştırılmaz

Yaklaşık 20 yıl önce İran'da, kadınların kamusal alandaki özgürlüklerini ve sosyal canlılıklarını güçlendirmek amacıyla "Hanımlar Parkı" adı verilen bir kent planı önerildi. Amaç,

kentsel kamusal alanın belirli bölümlerini kadınlara tahsis ederek onlar için bir güvenlik ve rahatlık duygusu yaratmaktı. Yemyeşil ağaçlar, fışkıyeler ve rengarenk çiçeklerle dolu parklar tasarlandı, ancak yürürlükteki yasalar rekreasyon alanlarının temel hedefleriyle çelişen çok farklı fikirler taşıyordu. Sonuç olarak, bu parklarda var olmak isteyen birkaç kişi dışında, kadınların çoğunluğu bu alanlardaki güvenlik ve huzuru, baskıcı ve adaletsiz bir süreçle kendilerine dayatılan yapay ve gerçek dışı bir yapı olarak algıladı.

Planın başarısızlığının ve rağbet görmemesinin ardındaki neden, temelde birbirinden ayıramaz olan bazı şeylerin aslında birbirinden ayrılabilirliği yönündeki hatalı varsayımda bulunabilir. Sınırlı bir alana hapsedilemeyecek nitelikler, bir kentin DNA'sı boyunca akması gereken özellikler vardır. Ancak, bu tür dinamik niteliklere belirli bir konum atama ve sürekli hareket halinde olanı yakalamayı hayal etme girişimi, yalnızca bir kopukluk hissine yol açmış ve dolayısıyla

>>

başarısız olmuştur. Şehirde bir erkeklik duygusu uyandırmak için bir tabelaya ya da etikete ihtiyaç olmadığı gibi, bir parkın girişinde sadece bir tabelanın bulunması da kadınsı bir ortam yaratmak için yetersizdi.

> Sınırlar içine hapsedilen soyut ve akışkan nitelikler parçalanmış duygulara yol açar

Kentin belirli bölgelerinde kamusal alanların canlılık ve coşku hissi yaratmak için tahsisi edilmesi söz konusu olduğunda da benzer sorunlar ortaya çıkmaktadır. Arazinin farklı kullanımlar için bölgelendirilmesinde temelde yanlış bir şey olduğunu öne sürmüyorum. Burada daha temel bir boşluğa, yani temel ve her yerde bulunan ve temelde kontrol edilemeyen “duygusal bölgelendirmeye” işaret ediyorum. Sağlıklı bir şehrin temel bileşenleri olarak kabul edilen memnuniyet, keyif, şeffaflık ve çevreye aşinalık gibi niteliklerin varlığı herhangi bir yasa veya düzenlemeye tabi değildir.

Mekânsal sistem, bu soyut ve akışkan niteliklere belirli coğrafi alanlar tahsis edilerek bölümlere ayrıldığında, bunların kent manzarasının ayrılmaz bir parçası olarak tadını çıkarmak yerine, yalnızca kısıtlı sınırlar içinde ortaya çıkmalarına izin veririz, bu da etkisiz ve eksik bir ürünle sonuçlanır. Bu, şehrin bölümlere ayrılması gerektiğini zımnen kabul etmek ve her bölümden belirli bir davranış beklemek, ancak bunun ötesine geçmemek anlamına gelir.

Sonuç olarak, kamuya açık parkların ve rekreasyon merkezlerinin genişlemesiyle “hoş yaşam deneyimlerinin” toplam hacmi artsa da, bu koşullarda kent genelinde tutarlı bir duygusal manzara oluşamaz. Bunun yerine, kentin her yerine dağılmış, aralarında temel bir bağ bulunmayan parçalı duygular olacak ve vatandaşların bu duyguları takdir etmek için onları belirli yerlerde aramak ve içselleştirmekten başka seçeneği kalmayacaktır. Nihayetinde, böyle bir ortamdan ılımlı bir davranış beklenemez ve bu koşullar altında kolektif memnuniyet ve hoşnutluk elde etmek neredeyse imkansızdır.

> Bir şehir her zaman, hiyerarşik planlama ile dönüştürülemeyen sakinlerini yansıtacaktır

Buradaki eleştirimin amacı, bu kaosu azaltmaya yönelik bu tür kararların gerçekte sadece mevcut huzursuzluğu artırdığıdır. Yaşamın içsel düzeninden ziyade görsel düzene öncelik vererek, doğaları gereği disipline edici olmalarına rağmen, hukuk ve geleneksel sözleşmeler gibi tanıdık ve meşru motiflerle birlikte yeni bir gerilim biçimi yaratırlar. Aslında, tam da bu nedenle, [insan davranışının dinamik doğasını ihmal eden](#) katı ve statik imar planları başarısız olmaya mahkumdur: bunlar ya nadiren bulunan bir özelliğin sergilenmesi ve büyütülmesi ritüelleridir ya da sorumluluk-tan kaçma yöntemleridir.

Toplumsal eşitsizlik karşısında sessiz kalan ve görünüşte tüm bireyleri tek ve sabit bir standarda göre ölçmeye çalışan böylesi bir hiyerarşik sistem, nihayetinde farklı sınıflara bölünmüş, bazılarının kendilerine dayatılan düzenden memnun olduğu, diğerlerinin ise dışarıda bırakıldığı bölünmüş bir topluma yol açmaktadır. Bu senaryoda yoksulluk içinden çıkılmaz bir sorun olarak ortaya çıkmakta, davranışsal şiddetin yanı sıra suç ve suçluluk sıradanlaşmakta ve yaygın memnuniyet nadir ve değerli bir mücevhere dönüşmektedir.

Bu durum, kişinin fiziksel konumu tarafından belirlenen hiyerarşik yapının, her şeyden önce kişinin zihinsel durumunda kademeli değişikliklere yol açtığını göstermektedir. Aslında, bu kentsel kurallar, kentin kendi alışılmadık talimatlarına uymasını beklemek yerine, [öncelikle bir kentin mevcut kültürel normları, değerleri ve sosyal kodlarıyla uyumlu hale getirilmelidir](#). Sonuç olarak, kentsel gelişimi kontrol etmek için yasa ve yönetmeliklere ihtiyaç duyulmasına rağmen, ev sahibi toplumun kendine has özelliklerine yönelik varoluşsal anlam ve bağlılık eksikliği, bunları geçersiz ve değersiz kılacak ve kültürel dönüşümü gerçekçi olmayan bir beklenti haline getirecektir. ■

Armita Khalatbari Limaki'ye ulaşmak için <armita.khalatbari@yahoo.com>

**GLOBAL
DIALOGUE**

isa International
Sociological
Association

<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>
www.isa-sociology.org